
Innst. 251 S

(2016–2017)

Innstilling til Stortinget
fra næringskomiteen

Meld. St. 11 (2016–2017)

**Innstilling fra næringskomiteen om Endring og utvikling
– En fremtidsrettet jordbruksproduksjon**

Innhold

	Side
1. Sammendrag	1
1.1 Innledning.....	1
1.1.1 Målstruktur.....	1
1.1.2 Effektivitet og konkurransekraft i det grønne skiftet.....	2
1.2 Verden i endring.....	2
1.3 En forbrukerdrevet verdikjede.....	3
1.3.1 Dagligvaremarkedet.....	3
1.3.2 Næringsmiddelindustrien.....	4
1.4 Mangfold i primærleddet.....	4
1.4.1 Produksjon, geografisk fordeling, arealbruk.....	4
1.4.2 Korn, melk, kjøtt, egg.....	5
1.4.3 Pelsdyr, hest, andre landbruksbaserte næringer.....	6
1.5 Jordbruksnæringen i endring og utvikling.....	6
1.5.1 Effektivisering i jordbruket, avl, foredling.....	6
1.5.2 Forskning og innovasjon.....	7
1.5.3 Fortrinn for norsk produksjon.....	7
1.5.4 Investeringer.....	8
1.6 Handelspolitiske rammevilkår.....	8
1.6.1 Norges handelsavtaler.....	8
1.6.2 Tollvernet for jordbruksvarer.....	9
1.6.3 Internstøtte og eksportstøtte.....	9
1.7 Avtalesystemet og inntekt.....	9
1.8 Økt produksjon på norske ressurser.....	10
1.9 Forenkling.....	10
1.9.1 Et enklere virkemiddelsystem.....	10
1.9.2 Differensiering av struktur og geografi. Beiteordninger.....	11
1.9.3 Endringer i velferdsordningene.....	11
1.9.4 Stimulering til investeringer for fremtiden.....	11
1.10 Markedsbalansering.....	12
1.10.1 Oppfølging av markedsbalanseringsutvalget.....	12
1.10.2 Melk.....	12
1.10.3 Kjøttsektoren.....	13
1.10.4 Fjorfekjøtt og egg.....	14
1.10.5 Korn.....	14
1.10.6 Hagebruksprodukter og poteter.....	14
1.10.7 Faglige tiltak og opplysningsvirksomhet.....	15
1.11 Rekruttering, utdanning og kompetanseheving.....	15
1.12 Miljø og klima.....	16
1.12.1 Miljø.....	16
1.12.2 Klima.....	16
1.12.3 Problemstillinger knyttet til myr oppdyrket til jordbruksformål.....	17
1.13 Økologisk produksjon og forbruk.....	18
1.14 Forvaltningssystem, produksjons- og avløsertilskudd.....	18
2. Komiteens merknader	19
3. Innledning	19
4. Generelt	19
4.1 Partienes særmerknader.....	20

	Side
5. Målene for jordbrukspolitikken	25
6. Norsk matproduksjon i verden	27
6.1 Artikkel 19.....	28
6.2 WTO.....	28
6.3 Utfasing av eksportsubsidier for melk.....	29
7. Verdikjede fra jord til bord.....	29
7.1 Forbrukerne	30
7.2 Dagligvaremarkedet	30
7.3 Næringsmiddelindustrien	30
8. Utviklingstrekk i primærlandbruket	31
8.1 Lokalmat	31
8.2 Andre landbruksbaserte næringer	32
8.3 Arktisk landbruk	32
8.4 Fjord og fjell.....	32
8.5 Statseiendommer i Nordland og Troms.....	32
8.6 Landbruk for alle.....	32
8.7 Pollinering, birøkt og honningproduksjon.....	33
8.8 Bevaringsverdige husdyr.....	33
9. Forutsetninger for fremtidens jordbruk	33
9.1 Effektivisering og teknologi.....	33
9.2 Avl og foredling	33
9.3 Forskning og innovasjon	34
9.4 Plantehelse.....	34
9.5 Plantegenetiske ressurser.....	34
9.6 GMO.....	34
9.7 Dyrehelse	34
9.8 Antibiotikaresistens	35
9.9 LA-MRSA	35
9.10 Dyrevelferd.....	35
9.11 Investeringer på alle typer bruk	36
9.12 Fondsordning.....	38
10. Avtalesystemet	38
10.1 Inntektsmål for jordbruket.....	39
11. Matproduksjon på norske ressurser	39
11.1 Mål.....	40
11.2 Kanaliseringspolitikken.....	40
11.3 Beiteressursen.....	40
11.4 Kraftfôr.....	41
11.5 Jordvern.....	41
11.6 Rovdyr.....	42
11.7 Leiejord	42
11.8 Beredskap.....	42
12. Forenkling for bonden og forvaltningen.....	43
12.1 Differensiering av virkemidlene etter struktur og geografi.....	44
12.2 Driftsvansketilskudd.....	45
12.3 Eiendomspolitikken.....	46
12.4 Velferdsordningene	46

	Side
13. Markedsbalanseringen	47
13.1 Generelt	47
13.2 Kumelk – markedsbalansering	49
13.3 Kumelk – produksjonsregioner	49
13.4 Kumelk – konkurranse i melkesektoren	50
13.5 Kumelk – leie av melkekvoter	50
13.6 Geitemelk	50
13.7 Geitemelk – oppkjøpsordning	51
13.8 Geitemelk – markedsbalansering	51
13.9 Kjekjøtt	51
13.10 Egg – markedsbalansering	51
13.11 Kjøtt – markedsbalansering	52
13.12 Svin – målpris	52
13.13 Markedsbalansering – korn	53
13.14 Hagebruksprodukter og poteter – markedsbalansering	53
13.15 Faglige tiltak og opplysningsvirksomhet	53
13.16 Faglige tiltak	53
13.17 Opplysningsvirksomhet	54
14. Rekruttering, utdanning og kompetanseheving	54
14.1 Utdanning	54
14.2 Kompetansekrav for jordbruket	54
14.3 Rekrutteringstiltak	55
15. Miljø og klima	56
15.1 Miljø	56
15.2 Klima	57
15.3 Klimatilpasning	58
15.4 Dyrking av myr	58
16. Økologisk produksjon og forbruk	59
16.1 Produksjon og forbruk	59
16.2 Strategi for økologisk jordbruk	60
17. Forvaltningssystem for produksjon og avløsertilskudd	61
18. Forslag fra mindretall	62
19. Komiteens tilråding	62

Innst. 251 S

(2016–2017)

Innstilling til Stortinget fra næringskomiteen

Meld. St. 11 (2016–2017)

Innstilling fra næringskomiteen om Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon

---

Til Stortinget

1. Sammendrag

1.1 Innledning

Regjeringen arbeider for å styrke konkurransekraften og effektiviteten i alle ledd slik at den jordbruksbaserte verdikjeden blir mindre politisk styrt og mer markedsrettet. Verdikjeden for jordbruk har store muligheter til å utvikle seg videre, og jordbruksnæringen må bidra til den grønne omstillingen det norske samfunnet er i gang med.

Jordbrukspolitikken skal legge til rette for økt matproduksjon, mer mangfold, økt effektivitet og styrket konkurransekraft for jordbruksnæringen og tilhørende verdikjede. Norsk matproduksjon har mange konkurransefortrinn som gjør produktene konkurransedyktige på kvalitet både innenlands og utenlands. Samtidig er Norge et høykostland med klima og topografi som påvirker økonomien i matproduksjonen. Disse kostnadsulempene medfører at norsk matproduksjon må bli mer effektiv for å være konkurransedyktig samtidig som vi ivaretar særpreget i norsk matproduksjon.

Det norske markedet påvirkes av utviklingen i internasjonale markeder og priser, samt endringer i handelsstrømmer som følge av nye handelsavtaler, også dem Norge ikke er part i. Det er derfor nødvendig å utvikle et sterkt og konkurransedyktig jordbruk med bærekraftige og konkurransedyktige arbeids-

plasser i hele verdikjeden, som igjen vil legge grunnlag for jordbruk over hele landet.

Det er et mål å stimulere til økt volum og redusere myndighetskontrollerte begrensninger for den enkelte næringsutøver. Jordbruket skal styrkes gjennom forenkling av lover, regler og støtteordninger og ved å oppheve begrensninger som hindrer effektiv utnyttning av kapasiteten på enkeltbruk. Eiendomsretten er en grunnleggende rettighet, og regjeringen vil styrke bondens rett til fritt å disponere egen eiendom.

En effektiv og forutsigbar råvareproduksjon er avgjørende for norsk jordbruksbasert næringsmiddelindustri. Samtidig må næringsmiddelindustrien være effektiv og innovativ for å møte endrede forbrukerpreferanser. Regjeringen ønsker sterkere konkurranse i næringsmiddelindustrien og vil derfor redusere konkurransebegrensningene på industriledet gjennom endringer i markedsordningene.

Regjeringen har startet på en kursendring for norsk jordbruk. Regjeringens politikk vil styrke norsk jordbruks konkurransekraft og ivareta og videreutvikle særpreget i jordbruket og kvaliteten på norskproduserte råvarer. Stortingsmeldingen er en konkretisering av Sundvolden-plattformen, samarbeidserklæringen og merknader fra Stortinget siden regjeringsskiftet 2013, herunder en direkte oppfølging av flertallsmerknad fra samarbeidspartiene fra jordbruksoppgjøret 2014.

1.1.1 Målstruktur

Jordbrukets samfunnsoppdrag er lønnsom og trygg matproduksjon i tråd med forbrukernes interesser, produksjon av fellesgoder og bidrag til sysselsetting og verdiskaping i hele landet. Landbrukspolitikken har fire overordnede mål: matsikkerhet, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser.

Matsikkerhet sikres gjennom nasjonal produksjon, handel og ivaretagelse av produksjonsgrunnlaget. Regjeringen har som mål å øke matproduksjonen og styrke jordbrukets konkurransekraft. Regjeringen vil prioritere sektorer med markedsmuligheter og underdekning i norsk produksjon når dette ikke er i konflikt med andre viktige samfunns mål. Regjeringen prioriterer videre effektiv vareproduksjon høyt og har gjennomført flere tiltak og dereguleringer for å øke effektiviteten i vareproduksjonen.

All mat som selges i Norge, skal være trygg. Produksjon av trygg mat skaper tillit, sikrer avsetning av varer og legitimitet for et levende landbruk og for næringsmiddelindustrien. Regjeringen prioriterer å opprettholde den gode statusen plante- og dyrehelsen har i Norge.

Ressursgrunnlaget i Norge er spredt, og vilkårene for jordbruksdrift varierer. Regjeringen ønsker et sterkt og konkurransedyktig landbruk i alle deler av landet. Regjeringen vil legge til rette for at næringsutøvere i landbruket i størst mulig grad skal kunne utnytte de totale ressursene på landbrukseiendommen innenfor en bærekraftig ramme.

Potensialet for økt verdiskaping basert på jordbruksressursene er stort. Økt verdiskaping skal sikres gjennom konkurransedyktig råvareproduksjon og næringsmiddelindustri, samt gjennom lønnsom utnyttning av gårdens samlede ressurser.

Bønder er selvstendig næringsdrivende, og det er et mål for regjeringen å gi den enkelte næringsutøver større frihet til å utnytte ressursene på gården mer effektivt. Innenfor det tradisjonelle jordbruket er det behov for modernisering av driften med mer rasjonelle driftsenheter og mer effektiv produksjon. Innenfor annen landbruksbasert næring er det behov for å stimulere til mer entreprenørskap og økt lønnsomhet og sysselsetting.

Bærekraft har en økonomisk, sosial og miljømessig dimensjon. Den økonomiske og sosiale dimensjonen ligger i målene om matsikkerhet og økt verdiskaping. Et miljømessig bærekraftig landbruk innebærer ivaretagelse av jordbrukets varierte og mangfoldige kulturlandskap med kulturverdier, naturmangfold og tilgjengelighet for allmennheten. Videre er redusert forurensning til vassdrag, reduserte utslipp av klimagasser, økt lagring av karbon og gode klimatilpasninger sentrale forutsetninger for å kunne oppnå et miljømessig bærekraftig jordbruk. Klimaendringene og press på ressursgrunnlaget utgjør en trussel mot målet om økt matproduksjon. Disse utfordringene krever gode tilpasninger i landbruket.

Riktig bruk av og vern om arealressursene er en forutsetning for å nå produksjonsmålet. Derfor er det viktig å ta vare på gode jordbruksareal og matjord gjennom å holde omdisponeringen av dyrket jord på

et lavt nivå. Samtidig må jordvernet balanseres mot storsamfunnets behov.

De genetiske ressursene for husdyr og matvekster er en vesentlig del av det biologiske grunnlaget for økt matproduksjon. God forvaltning av de genetiske ressursene gjennom bruk og vern er viktig for god måloppnåelse i landbruket.

1.1.2 Effektivitet og konkurransekraft i det grønne skiftet

Jordbrukets produksjon av biomasse, sammen med biomasse fra skog og fisk, utgjør basisen i bioøkonomien. Regjeringens nasjonale bioøkonomistategi, Kjente ressurser – uante muligheter, peker på potensialet i en samlet satsing for bedre utnyttelse av biologiske ressurser. Bioøkonomien skal bidra til næringsutvikling og et grønt skifte. Norge trenger mer effektiv, lønnsom og bærekraftig produksjon, uttak og utnyttelse av bioråvarer. Vi må bruke våre biologiske ressurser smartere og utvikle nye produkter som er mindre ressurskrevende og mer klima- og miljøvennlige.

Økt og mer helhetlig ressursutnyttelse vil både kunne øke verdiskapingen og konkurransekraften i eksisterende næringer og skape grunnlag for nye.

Del I Endring og utvikling

1.2 Verden i endring

Fortsatt internasjonalt samarbeid om velfungerende handelssystemer multilateralt, regionalt og bilateralt er viktig for global matsikkerhet.

Etterspørselen etter jordbruksvarer har økt kraftig det siste tiåret, hovedsakelig som følge av befolkningsvekst og økt velstand med endringer i kostholdet. I perioden 2011–2014 har de globale matvareprisene vært nedadgående, og de forventes å ligge under 2014-nivået de neste ti årene som følge av god tilgang på jordbruksvarer og lav oljepris.

En internasjonal avtale for klima ble vedtatt i Paris 12. desember 2015. Fortalen til Parisavtalen erkjenner blant annet at det å trygge matsikkerhet og stanse sult er grunnleggende prioriteringer i møte med klimaendringer, og viser til matproduksjonens særlige sårbarhet. Etter matkrisen i 2008 ble arbeidet med global matsikkerhet intensivert. Den senere tiden har oppmerksomheten om mattrygghet og samarbeidet om antibiotikaresistens mellom Verdens helseorganisasjon (WHO), Verdens dyrehelseorganisasjon (OIE) og FNs organisasjon for mat og landbruk (FAO) blitt trappet opp.

For Norge er det avgjørende at WTO beholder sin posisjon som hovedsete for internasjonale handelssamtaler. WTO bidrar til globale rammebetingelser for handel og økonomisk utvikling og til å gi norsk næringsliv stabile og forutsigbare rammevil-

kår. Høsten 2015 ble det klart at det på grunn av prinsipiell uenighet mellom medlemmene i WTO ikke var realistisk å avslutte Doha-runden på WTOs ministermøte i Nairobi. På ministermøtet ble det imidlertid enighet om utfasing av eksportsubsidier og innstramming av andre former for støtte til eksport av landbruksprodukter. Ministererklæringen fra Nairobi gir også retningslinjer for det videre arbeidet i WTO og forplikter medlemmene til fortsatte forhandlinger om blant annet landbruk, industrivarer, tjenester, regelverk og utvikling.

Bevaring og styrking av det multilaterale handelssystemet i WTO er en hovedprioritet i norsk handelspolitikk. Som et lite land med stor utenrikshandel er Norge avhengig av et åpent, regelbasert og velfungerende multilateralt handelssystem. Samtidig er det en erkjennelse at nye forhandlingsrunder om markedsadgang og jordbruksstøtte kan bli krevende for norsk jordbrukssektor.

Parallelt med den begrensede fremdriften i WTO-forhandlingene har det vært en økende interesse for å etablere handelssamarbeid gjennom bilaterale eller regionale handelsavtaler. Etablering av de regionale handelsavtalene innebærer en stor grad av liberalisering av tollvernet for landbruket for de land som er tilsluttet avtalene. Land som Japan, Sør-Korea, Canada og EU, som tradisjonelt har hatt beskyttelsesinteresser på landbruk, har dreid landbrukspolitikken i en mer liberal retning, og konkurransekraft i et mer åpent marked har blitt tillagt større vekt.

De siste 20 årene er det WTO-forpliktelsene som i størst grad har lagt føringer for utformingen av jordbrukspolitikken, mens det i første rekke er EØS-avtalen som har medført økt konkurranse fra importerte varer.

Importen av bearbejdede landbruksvarer (RÅK-varer) fra EU til Norge har økt med 5–10 pst. i verdi hvert år siden år 2000. I samme periode har verdien av norsk produksjon av RÅK-varer anslagsvis økt med i underkant av 6 pst. i gjennomsnitt hvert år. De bearbejdede varene har et betydelig innhold av råvarer som melk og korn. Dette medfører at importen i praksis også er i konkurranse med norsk råvareproduksjon så vel som norsk næringsmiddelindustri.

Stillstanden i WTO og fremveksten av regionale og bilaterale avtaler vil kunne medføre at disse avtalene i større grad enn tidligere vil bidra til å definere rammebetingelsene for norsk jordbruk.

Flere av landene som regjeringen vurderer som aktuelle for åpning av frihandelsforhandlinger, er eksportører av landbruksvarer, og vil ha offensive interesser på jordbruksområdet i eventuelle forhandlinger. Norge må derfor forvente å bli møtt med krav om tollreduksjoner og økninger i tollkvoter som kan bli krevende for norsk jordbruk. Som understreket i

Meld. St. 29 (2014–2015) Globalisering og handel, må landbruksinteresser bli tillagt nødvendig vekt, og det vil bli gjort grundige utredninger før beslutning om iverksettelse av forhandlinger tas.

1.3 En forbrukerdrevet verdikjede

1.3.1 Dagligvaremarkedet

For at norske forbrukere skal ha både kvalitetsmessig god mat, et størst mulig vareutvalg og lavest mulig priser, er det avgjørende med en effektiv verdikjede med virksom konkurranse i alle ledd. Markedet for mat og drikkevarer omfatter tre salgskanaler; dagligvaremarkedet, servicemarkedet (kiosker og bensinstasjoner) og storhusholdningsmarkedet (hotell/restaurant, kantine/catering og institusjoner). I tillegg omsettes det mat- og drikkevarer gjennom direktesalg, Bondens marked og netthandel, men dette utgjør i dag en svært liten andel av det totale markedet.

Total omsetning i alle tre salgskanalene var på om lag 244 mrd. kroner i 2013. Det norske matmarkedet kjennetegnes av sterk markedskonsentrasjon i leverandør-, distribusjons- og dagligvareleddet, og Norge er blant landene i Europa med høyest konsentrasjon. Det er nå tre store dagligvarekjeder som kontrollerer om lag 93 pst. av markedet.

Utviklingen i verdikjeden viser at dagligvarekjedene i økende grad har integrert lenger bakover i verdikjeden, kjøpt opp industri og knyttet til seg leverandører og industri gjennom ulike typer avtaler. Disse oppkjøpene og avtalene gir kjedene eksklusiv rett til produktene. Andelen av egne merkevarer (EMV) er i jevn vekst og har økt til 14,7 pst. av samlet omsetning i dagligvaremarkedet i 2015.

Vertikal integrasjon har ført til søyledannelse i verdikjeden ved at hele varestrømmer blir knyttet til den enkelte dagligvarekjede. Slik tilknytning kan utfordre konkurransen, vareutvalget og tilgangen til produktene – med negativ effekt for forbrukeren. Når produkter blir eksklusive for en dagligvarekjede, blir forbrukernes tilgang til produktet begrenset av nærhet til den enkelte dagligvarekjede. Økende grad av differensiering gjennom EMV-produkter og eksklusivavtaler gjør det også vanskeligere for forbrukerne å sammenligne pris og kvalitet på varer. Handlingsrommet i jordbrukspolitikken kan påvirkes gjennom søyledannelsen. Dagligvarekjedene kan, med utgangspunkt i sine markedsanalyser og lønnsomhetskalkyler, legge føringer på prioriterte produkter, produksjonsmåter og produksjonsområder.

Verdikjeden for frukt, grønt og potet til konsum er den varestrømmen som er mest preget av vertikal integrasjon og søyledannelse. Primærprodusentene er avhengige av kontrakter med grossister som er eid og kontrollert av dagligvarekjedene. Kontraktene gir

tilgang til markedet og styrer volum, kvalitet og leveringsbetingelser.

Sammen med grøntsektoren er fjørfekjøtt den sektoren hvor den vertikale integrasjonen har kommet lengst. Sektoren er dominert av kontraktproduksjon, og det har vært flere oppkjøp og sammenslåinger de siste årene. Fjørfeprodusentene har nå i hovedsak bare tre aktører som de kan levere til. Disse er igjen nært knyttet til hver sin dagligvarekjede gjennom leveringsavtaler og eierskap.

På storfe, sau og svin er det mindre vertikal integrasjon, og det er flere store og mellomstore aktører å velge mellom for primærprodusentene. Det gir også større bredde i utvalget til forbrukerne.

I verdikjeden for korn har det også vært en utvikling i retning av vertikal integrasjon. I tillegg til økende import har markedet for brød gjennomgått store strukturendringer. De tre dagligvarekjedene har i dag egne hovedleverandører av brød. Verdikjeden for melk er den verdikjeden hvor det har skjedd minst grad av integrasjon bakover, men også her finnes det EMV-produksjon og eneleverandøravtaler.

For regjeringen har det vært viktig å komme med treffsikre tiltak som møter det man ser av markeds- og konkurransemessige utfordringer i dagligvarebransjen. I tillegg til arbeidet med Dagligvareportalen arbeider regjeringen med tiltak som utvidet meldeplikt ved fusjoner og oppkjøp, ekstern utredning av etableringshindre samt vurdering av muligheter for å gi Konkurransetilsynet inngrepshjemmel for å hindre konkurranseskadelig atferd selv om aktørene ikke er dominerende.

1.3.2 Næringsmiddelindustrien

Den jordbruksbaserte næringsmiddelindustrien omsetter og bearbeider i hovedsak norske jordbruksråvarer. Produksjonskapasiteten er i stor grad dimensjonert ut fra tilgang på norskproduserte råvarer og salg til hjemmemarkedet.

Næringsmiddelindustrien er Norges største fastlandsindustri målt i omsetning, verdiskaping og antall sysselsatte, og den sysselsetter om lag hver femte ansatte i norsk industri. Av en samlet produksjonsverdi i norsk industri på 820 mrd. kroner i 2014 utgjorde produksjonsverdien i næringsmiddelindustrien 185 mrd. kroner.

Norsk næringsmiddelindustri er i hovedsak hjemmemarkedsbasert, men møter økende konkurranse fra internasjonale aktører. Fortsatt produktivtetsvekst og innovasjon vil derfor være viktig for å styrke konkurransekraften i hjemmemarkedet. For næringsmiddelindustrien (ekskl. fisk) har hjemmemarkedsandelen gått ned fra 88,2 pst. i 2003 til 79,8 pst. i 2014. Andelen av næringsmiddelindustriens produksjon som eksporteres, har i samme periode økt fra 3,6 pst. til 4,9 pst. Eksporten av meierivarer er re-

duisert og forventes å bli ytterligere redusert som følge av vedtaket om å fase ut bruken av eksportstøtte. Utfasingen av eksportstøtten vil også få betydning for omfanget av eksporten av RÅK-varer. Bearbejdede varer som omfattes av ordningen med råvarepris-kompensasjon (RÅK), er spesielt utsatt for økt importkonkurranse.

1.4 Mangfold i primærleddet

I 2015 var det jordbruksforetak i 418 av landets 428 kommuner. Gjennom aktiviteten i jordbruket, tilhørende foredlingsindustri og lokalmatproduksjon bidrar jordbruket til sysselsetting, bosetting og verdiskaping i hele landet. Jordbruket er slik et viktig bidrag til vekstkraftige distrikter. I alt var i overkant av 41 000 sysselsatt i jordbruket og om lag 48 000 i matindustrien (inkl. om lag 10 000 i fiskeindustrien) i 2014, noe som utgjør 3,4 pst. av landets totale sysselsetting.

1.4.1 Produksjon, geografisk fordeling, arealbruk

Flere forhold påvirker hvor i landet de ulike jordbruksproduksjonene foregår, og hvordan de endres. Topografien bestemmer hvor store og sammenhengende jordbruksarealer det er mulig å etablere i tilknytning til jordbruksbedriftene. Demografiske forhold påvirker tilgangen på arbeidskraft og avstanden til markedet. Teknologien er grunnlaget for hvor lett det er å drive under ulike forhold. Endelig gir jordbrukspolitikken økonomiske rammevilkår for driften.

En gjennomsnittlig jordbruksbedrift på landsbasis består av 235 dekar jordbruksareal. Internasjonalt er jordbruksbedriftene betraktelig større, med 420 dekar i Finland, 450 dekar i Sverige, 670 dekar i Danmark og 580 dekar i Tyskland. Selv om den gjennomsnittlige størrelsen på jordbruksbedriftene har vokst kontinuerlig de siste ti årene, har veksten vært vesentlig svakere i fylkene der brukene er relativt små.

Virkemiddelbruken har over tid lagt grunnlag for en effektiv fôr- og matkornproduksjon basert på en regional arbeidsdeling. Produksjonsfordelingen innebærer at korn- og grønnsaksproduksjon i hovedsak skjer på flatbygdene på Østlandet, Jæren og i Trøndelag, mens det i andre områder av landet i hovedsak drives grovfôrbaserte husdyrproduksjoner.

Jordbruksareal i drift nådde en topp i 2001 med 10,467 mill. dekar. Fra 2001 til 2014 er dette arealet redusert med 5,8 pst. Regjeringen ønsker å ta vare på god matjord. Omdisponeringen av dyrket mark er nå på det laveste nivået siden registreringene startet i 1976. I 2015 fastsatte Stortinget et nytt mål for omdisponering på maksimalt 4 000 dekar per år. Dette målet skal nås gradvis innen 2020.

Nydyrket areal gikk opp fra 14 500 dekar i 2013 til 18 500 dekar i 2014. Nydyrket areal var dermed mer enn tre ganger så stort som arealet som ble registrert omdisponert i 2014.

Beiting på innmark og utmark er en bærekraftig utnyttelse av nasjonale naturressurser. Beiting i utmark er eneste måte å utnytte fôrressursene til matproduksjon på og er viktigste fôrressurs i lammekjøttproduksjonen. Beiting bidrar også til vedlikehold av et åpent og artsrikt kulturlandskap på ugjødslede arealer og har god effekt på dyrevelferden. NIBIO har beregnet at under halvparten av nyttbart utmarksbeite til husdyr i Norge blir utnyttet i dag.

Strukturendringer i landbruket har størst innvirkning på beiting nasjonalt, men også gjenoppbyggingen av bestander av de fire store rovviltartene (bjørn, jerv, ulv, gaupe) er faktorer som påvirker dette i flere områder. Den todelte målsettingen i rovviltpolitikken, som innebærer at beitenæringens interesser skal ivaretas samtidig som man forvalter rovviltet i henhold til fastsatte bestandsmål, videreføres. I områder prioritert for oppnåelse av bestandsmål for store rovdyr følger det av rovviltforliket 2011 at saueproduksjon og andre produksjoner basert på utmarksbeite skal tilpasses gjennom forebyggende tiltak, og omstilling og terskel for uttak av rovvilt er høy. Dette legger føringer også for jordbrukspolitikken.

Økningen i tap av sau på utmarksbeite på 1990- og 2000-tallet skyldes i hovedsak rovvilt. En betydelig del av tapene skjer i randsonene til rovviltområdene inn på prioriterte beiteområder. Dette aktualiserer økt vekt på bruk av midler til forebyggende tiltak i disse områdene, samt mer effektiv arrondering av beiteprioriterte og rovviltprioriterte områder i forvaltningsplanene for rovvilt.

1.4.2 Korn, melk, kjøtt, egg

Økningen i andelen matkorn har vært betydelig siden 1970-tallet og frem til i dag. I år med gode avlinger er Norge nå nesten selvforsynt med matkorn.

På Østlandet er en del kornareal lagt om til grasproduksjon de siste årene, delvis som følge av økt hold av ammeku og økt sauekjøttproduksjon. Å øke disse produksjonene har vært prioritert i flere av de siste års jordbruksoppgjør. For å opprettholde norsk matkornproduksjon er en ytterligere omlegging fra korn til gras ikke ønskelig. For å motvirke videre nedgang i kornarealet ble arealtilskudd til grovfôr redusert i de typiske kornområdene i jordbruksoppgjøret 2016. Økt arealproduktivitet vil ha stor betydning for å dekke hjemmemarkedets etterspørsel etter mat og fôrkorn og bedre lønnsomheten i kornproduksjonen.

Produksjonen av kraftfôr i Norge er på rundt 2 mill. tonn per år. Andelen norske råvarer i kraftfôret

var 55 pst. i 2015, en økning på 9 prosentpoeng fra 2014.

Melkeproduksjonen er en betydelig sektor i norsk jordbruk og står for om lag 27 pst. av de totale produksjonsinntektene i jordbruket i 2015 med en produksjonsverdi på rundt 8,7 mrd. kroner. Fra 2000 til 2015 er antall foretak redusert fra ca. 20 700 til 8 800. Tallet inkluderer også at mange inngikk i samdrifter som etter hvert ble ren kvoteleie. Gjennomsnittskvoten har økt fra ca. 89 000 liter til 170 000 liter. Om lag 8 pst. av norskprodusert melk blir eksportert i form av ulike meieriprodukter, i hovedsak merkevareeksport av Jarlsberg.

Storfekjøttproduksjonen står for om lag 13 pst. av de totale produksjonsinntektene i jordbruket, og produksjonsverdien i 2015 var på vel 4 mrd. kroner. Produksjonen av storfekjøtt i Norge er nært knyttet opp mot melkeproduksjonen. I 2015 var det 8 800 jordbruksforetak som søkte om tilskudd for melkekyr og 4 900 jordbruksforetak som søkte om tilskudd for ammekyr. Målt siden 1999 har det vært en nedgang i antall melkekyr med 40 pst., mens antallet ammekyr for spesialisert kjøttproduksjon er mer enn doblet i samme periode.

Det har vært underdekning av norskprodusert kjøtt i alle år siden 2001. Årsaken til nedgangen i produksjonen av storfekjøtt har vært redusert antall melkekyr. I jordbruksoppgjøret i 2016 ble det gjort endringer i kvalitetstilskuddet til storfekjøtt. Endringene er effektive for å oppnå økt produksjon av storfekjøtt med høy kvalitet.

Jordbrukets samlede produksjonsinntekter fra saue- og lammekjøtt utgjør om lag 4 pst. av de totale produksjonsinntektene i jordbruket, og produksjonsverdien i 2015 var på i underkant av 1,3 mrd. kroner. I 2015 var det om lag 14 300 som søkte om tilskudd til denne produksjonen. Det er potensial for økt salg av lammekjøtt dersom en får god produktutvikling og forlenger sesongen.

Svinekjøttsektoren står for snaut 12 pst. av de totale produksjonsinntektene i norsk jordbruk, og produksjonsverdien i 2015 var på rett i overkant av 3,7 mrd. kroner. Sektoren består av over 2 000 slaktegrisprodusenter som produserer nær 130 000 tonn svinekjøtt årlig. Strukturen i produksjonen er regulert gjennom grensene for konsesjonsfri produksjon per foretak. Det har i lengre perioder vært et betydelig overskudd av svinekjøtt. Slakting av gris utgjør hoveddelen av virksomheten ved norske slakterier.

Fjorfekjøttsektoren står for 6 pst. av de totale produksjonsinntektene i norsk jordbruk, og produksjonsverdien i 2015 var på 1,9 mrd. kroner. Strukturen i produksjonen er regulert gjennom grensene for konsesjonsfri produksjon per foretak. Gjeldende konsesjonsgrenser er 280 000 slakt for kylling og 60 000 slakt for kalkun. I 2015 var det 650 som drev

med slakteproduksjon av kylling, og i underkant av 140 som drev med ender, kalkuner og gjess. Importen av fjørfekjøtt er liten og utgjør under 1 pst. av markedet. Storparten av kyllingproduksjonen skjer i regionene Østlandet, Rogaland og Trøndelag.

Eggsektoren står for om lag 3 pst. av de totale produksjonsinntektene i norsk jordbruk, og produksjonsverdien i 2015 var 1 mrd. kroner. Det er i overkant av 2 000 produsenter med vernehøner. Strukturen i produksjonen er regulert gjennom grensene for konsesjonsfri produksjon per foretak. Det har vært en sterk strukturutvikling i norsk eggproduksjon i perioden fra 1999 til 2015. Antall produsenter er nær halvert samtidig som hønetalet er økt med over 30 pst.

1.4.3 Pelsdyr, hest, andre landbruksbaserte næringer

Det er om lag 240 pelsdyrgårder i drift i Norge. Disse sysselsetter drøyt 300 årsverk i primærproduksjon og om lag 100 årsverk i produksjon og distribusjon av pelsdyrfôr. Verdiskapingen er om lag 250 mill. kroner i året.

Hestenæringen genererer store verdier, men tallene er usikre fordi man mangler god statistikk. Totalisatorspillet (brutto omsetning fra hestespill hos Norsk Rikstoto) utgjorde i 2015 ca. 3,7 mrd. kroner, som genererte inntekter på om lag 550 mill. kroner til norsk hestesport, hesteavl og hestehold. Vi har ikke sikre tall på antall hester i Norge i dag, men det antas at det finnes mellom 65 000 og 125 000. Et nasjonalt hesteregister skal etableres i Norge i 2017.

Produksjonen av frukt, bær, grønnsaker og poteter stod for om lag 11,5 pst. av produksjonsverdien i norsk jordbruk i 2015, i overkant av 3,6 mrd. kroner. Forbruket av frukt, bær og grønnsaker er stigende. De siste ti årene har nordmenns forbruk økt med omkring 20 pst. på engrosnivå. For mange produkter er økningen i forbruket dekket gjennom økt import.

Det har vært en markant strukturutvikling innenfor grøntsektoren det siste tiåret. Antallet jordbruksbedrifter med grønnsaker på friland er redusert med 40 pst. samtidig som arealet har økt med 10 pst. Tilsvarende for poteter er antallet jordbruksbedrifter halvert, mens arealet er redusert med bare 6 pst. For grønnsaker til industri er det i stor grad direkteavtaler mellom den enkelte produsent og industri. Poteter til industri utgjør over 50 pst. av den norske produksjonen, og også her er det egne kontrakter mellom produsent og industri.

Om lag 4 000 birøkttere med til sammen 50 000 bikuber produserer årlig honning til en verdi av om lag 110 mill. kroner. Norsk produksjon av honning dekker om lag 50 pst. av den totale etterspørselen etter honning i det norske markedet. Etterspørselen både i hjemmemarkedet og på enkelte eksportmarke-

der tilsier at det er stort potensial for økt honningproduksjon.

Total verdi av norsk blomsterproduksjon var i 2015 på i overkant av 1,4 mrd. kroner, tilsvarende 4,5 pst. av produksjonsverdien i norsk jordbruk. Den norske produksjonen foregår hovedsakelig i veksthus.

Norsk landbruk har lange tradisjoner for å tilby et mangfold av varer og tjenester ut over matproduksjon. Bevisst satsing over tid har bidratt til en positiv utvikling av slike landbruksbaserte næringer. Vekstpotensialet innenfor de landbruksbaserte næringene viser seg særlig i økningen i salg av lokalmat gjennom dagligvarehandelen de siste fem årene, med en årlig vekst mellom 6,7 pst. og 16,5 pst. Regjeringen har som ambisjon at samlet omsetning av lokalmat og -drikke skal vokse fra dagens 4,8 mrd. kroner til 10 mrd. kroner i 2025, jf. Meld. St. 31 (2014–2015). En samlet næring støtter opp om dette vekstmålet.

1.5 Jordbruksnæringen i endring og utvikling

1.5.1 Effektivisering i jordbruket, avl, foredling

Det har skjedd store endringer i strukturen i jordbruket de siste tiårene. Fra 1959 til 2015 er antall registrerte jordbruksbedrifter redusert fra 198 000 til 42 000, mens totalt jordbruksareal er knapt 2 pst. lavere enn i 1959. Dette innebærer at jordbruksbedriftene har vokst betydelig etter de fleste mål. Samlet sett innebærer utviklingen at jordbruket i langt mindre grad enn før bidrar til sysselsetting, og at etablering av en jordbruksbedrift er blitt vesentlig mer kapitalkrevende. Norsk jordbruk er helt avhengig av fortsatt produktivitetsvekst for å bedre lønnsomheten og konkurransekraften.

Jordbrukspolitikken er preget av en sammensatt målstruktur og et komplekst virkemiddelsystem som ofte har vært utformet ut fra andre hensyn og prinsipper enn å korrigere markedssvikt med lavest mulige kostnader.

Stortinget har de siste årene prioritert økt matproduksjon. Økt matproduksjon oppnås mest effektivt ved å ta bort begrensninger og la produsentene få muligheter til å produsere det de har potensial for. Om matproduksjonen skal øke, fordrer det i stor grad at etablerte produsenter øker sin produksjon.

Noen ordninger stimulerer til samfunnsøkonomisk ineffektive løsninger. Et eksempel er dagens system for markedsbalansering, som innebærer et samfunnsøkonomisk effektivitetstap knyttet til over- og underproduksjon. Markedsbalanseringen svekker også grunnlaget for etablering av nye kontrakts- og organisasjonsformer i verdikjeden og kan svekke intensivene til produktutvikling og innovasjon.

Norsk avls- og foredlingsarbeid har resultert i et plante- og dyremateriale av svært høy kvalitet som også er konkurransedyktig og internasjonalt etter-

traktet. I det videre arbeidet med husdyravl og plan-
teforedling vil klimaavtrykk og klimatilpasninger bli
viktigere faktorer. I tillegg til at plante- og dyremate-
rialet er tilpasset lokale dyrkings- og produksjonsfor-
hold, er formålet at materialet skal gi god avkastning,
god plante- og dyrehelse, god dyrevelferd og godt
lynne hos dyrene.

1.5.2 *Forskning og innovasjon*

Samlet har forskningsinnsatsen fra Landbruks-
og matdepartementet økt med 17 mill. kroner fra
2013. Gjennom forskningsprogrammet BIONÆR fi-
nansieres forskning innen jordbruk, husdyrhold, mat
og fôr. Målet om et bærekraftig landbruk i hele Nor-
ge, med vektlegging av matsikkerhet og økt verdi-
skaping, er viktig for forskning og innovasjon.

Foods of Norway er et senter for forskningsdre-
vet innovasjon (SFI) ved Norges miljø- og biovitens-
skapelige universitet (NMBU). Senteret skal utvikle
miljøvennlig og fremtidsrettet dyrefôr fra ressurser
som i seg selv er uegnet som mat for mennesker. Ut-
vikling av nye teknologier og produkter basert på
jordbrukets ressurser vil være avgjørende for å ta ut
næringens potensial i bioøkonomien og øke verdi-
skapingen. Både næring og myndigheter må satse på
forskning og kompetanseutvikling som et konkurran-
sefortrinn for norsk jordbruksbasert næringsmidde-
lindustri.

Norsk deltakelse i internasjonal forskning på
jordbruks- og matområdet er nødvendig for å løse
felles utfordringer, styrke kvaliteten på forskningen
her i landet og for å kunne forstå og utnytte
forskningresultater fra andre land. Norske jord-
bruks- og matforskningsmiljøer er blant annet sterkt
involvert i EUs rammeprogram for forskning og inn-
ovasjon (Horisont 2020) og andre felleseuropeiske
forskningsarenaer.

Innen landbruks- og matsektoren har det de siste
årene vært en betydelig økning i prosjekttildelingen
innenfor Skattefunn, og det er viktig at denne positi-
ve utviklingen fortsetter. I 2015 var det 57 aktive
forskningsprosjekt med budsjetterte kostnader på om
lag 1 mrd. kroner. Dette er en økning i budsjetterte
kostnader fra 450 mill. kroner i 2013.

For videreutvikling av bioøkonomien, hvor et av
Norges fortrinn ligger i et tett samarbeid mellom blå
og grønn sektor, vil samarbeid på tvers av fagområ-
der og næringer være avgjørende.

NIBIO ble etablert i 2015. Instituttet skal utvik-
les til å bli det faglig ledende forsknings- og
utviklingsmiljøet innen bioøkonomi. Samarbeid
mellom NIBIO, Nofima, Veterinærinstituttet og
NMBU vil bidra til etablering av Campus Ås som et
forsknings- og kunnskapssentrum på høyt internasio-
nalt nivå. Sammen skal disse kunnskapsmiljøene bi-
dra til å løse de globale problemene knyttet til mat-

sikkerhet, klimagassutslipp, forurensning, ressursut-
nyttelse og ivaretagelse av naturmangfold.

Forskningsrådet, Innovasjon Norge og SIVA
(Selskapet for industrivekst SF) samarbeider om eta-
blering av kunnskapsklynger. Ordningen er særlig re-
levant for små og mellomstore bedrifters muligheter
til å investere i forskning, innovasjon og kompetan-
sebygging. Regjeringen vil legge til rette for tettere
koblinger mellom forskningsmiljøer og industri
gjennom samarbeidsarenaer, klynger og nettverk.
Økende oppmerksomhet på miljø, dyrevelferd og
stadig strengere krav om reduserte klimagassutslipp
vil være viktige faktorer for næringsmiddelindustri-
en.

1.5.3 *Fortrinn for norsk produksjon*

ANTIBIOTIKARESISTENS

Antibiotikaresistens er et raskt voksende pro-
blem i verden og utgjør en alvorlig trussel mot global
helse. Risikoen er en fremtid uten effektive antibioti-
ka, der infeksjoner som i dag regnes som ufarlige,
igjen kan få dødelige utfall. Hvis antibiotika skal for-
bli et globalt fellesgode for kommende generasjoner,
må det settes ambisiøse mål for arbeidet mot antibi-
otikaresistens. Det er en klar sammenheng mellom
høyt forbruk av antibiotika og utvikling av resistens.

Regjeringen vedtok 15. juni 2015 Nasjonal stra-
tegi mot antibiotikaresistens for perioden 2015–
2020. De overordnede målene i strategien er redusert
og riktigere bruk av antibiotika, økt kunnskap om
hva som driver utvikling og spredning av resistens,
og at Norge skal være en pådriver internasjonalt for
utvikling av nye antibiotika og vaksiner.

Viktige sektormål for jordbruket er å redusere
forbruket av antibiotika til produksjonsdyr med 10
pst. innen 2020 og hindre at den resistente bakterien
LA-MRSA etableres i norsk svinehold. LA-MRSA
hos gris har liten betydning for dyrene, men kan være
svært alvorlig for mennesker som smittes. Av hensyn
til folkehelsen har regjeringen derfor valgt en offen-
siv strategi for å hindre at denne bakterien får fotfeste
i norske svinebesetninger.

Landbruks- og matministeren fastsatte i mars
2016 en handlingsplan med tiltak mot antibiotikare-
sistens i norsk husdyrhold for å følge opp målene i
strategien.

Næringen har allerede nådd målsettingen i strate-
gien om å fase ut bruken av narasin i fjørfefôr. Resul-
tatet så langt viser at dyrehelse, dyrevelferd, kvalitet
og produktivitet er opprettholdt på samme nivå som
tidligere.

GOD DYREVELFERD

Regjeringen vil videreføre og videreutvikle godt
forebyggende arbeid og god samhandling mellom

styresmaktene og næringen for å opprettholde den gode dyrevelferden. Fra 2015 har Mattilsynet publisert en rapport hver fjerde måned som redegjør for tilsynsarbeidet på dyrevelferdsområdet.

Virkemidlene for å fremme dyrevelferd er styrket de senere årene, og det er innført en allmenn varslingsplikt dersom man har grunn til å tro at dyr utsettes for mishandling eller alvorlig omsorgssvikt. Regjeringen har etablert et samarbeid mellom Mattilsynet og politiet i form av et treårig prøveprosjekt med dyrepoliti i Sør-Trøndelag fra høsten 2015 og i Rogaland fra 2016. Regjeringen har videre lagt vekt på at Mattilsynet skal øke antall tilsyn med dyrevelferd, og at de i større grad bør bruke uanmeldte tilsyn. Mattilsynet skal også ha en mer aktiv bruk av virkemidler. Dette har ført til en økning av antall tilsyn med landdyr i primærproduksjon.

I 2004 ble det innført krav om løsdrift for alt storfeforbud mot bygging av nye båsfjøs. I forbindelse med jordbruksoppkjøret i 2016 ble det besluttet å utsette kravet om løsdrift til 2034 for alle eksisterende båsfjøs. Mattilsynet har fått i oppdrag å vurdere kompensierende tiltak for kyr som blir stående i båsfjøs etter 2024. Tiltakene utarbeides i dialog med næringen.

1.5.4 Investeringer

Utviklingen med større jordbruksbedrifter, høyere produktivitet og bruk av ny teknologi stiller krav til økte investeringer.

Innovasjon Norge forvalter aktuelle virkemidler for investering- og bedriftsutvikling fra det offentlige side. Det mest målrettede virkemiddelet over jordbruksavtalen for å stimulere til økte investeringer er investerings- og bedriftsutviklingsmidler i landbruket (IBU-midler). Midlene har et todelt formål og skal bidra til effektivisering av produksjonen i det tradisjonelle landbruket og til økt sysselsetting i andre landbruksbaserte næringer. Tilskuddsmidlene fordeles fylkesvis. Pågangen etter IBU-midler er stor. Hovedtyngden av investeringstilskuddene til landbruk går til investeringer i basislandbruket (80 pst.) og særskilt til investeringer i melkeproduksjon. Innovasjon Norge tar i sine vurderinger hensyn til markedssituasjonen for ulike produksjoner, og i retningslinjene legges nasjonal markedssituasjon til grunn for støtte.

I tillegg til investerings- og bedriftsutviklingsmidlene i landbruket finansierer også jordbruksavtalen Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping. I 2016 ble det over Landbruks- og matdepartementets budsjett bevilget totalt i overkant av 735 mill. kroner til bedriftsrettet støtte i landbruket forvaltet av Innovasjon Norge.

Lavrisikolåneordningen er en ordning over Nærings- og fiskeridepartementets budsjett og var på totalt 2,5 mrd. kroner i 2016. En betydelig del av låneporteføljen har tidligere vært landbrukslån (ca. 1/3). Siden 2014 har Innovasjon Norge hatt en ambisjon om reduksjon av utlånsvolumet til landbruk. God sikkerhet blant landbrukskunder og lave tapstall for landbrukslån tilsier at landbrukskunder er attraktive for private banker. Dette tilsier at det bør være større rom for at private finansieringsinstitusjoner kan yte mer lån til landbruksnæringen.

Innovasjon Norge viser i sin årsrapport for 2015 til at betydningen av investeringsvirkemidlene for lønnsomheten til brukene har økt kraftig de siste årene. I 2014 oppga 65 pst. av brukene som fikk finansiert et prosjekt av Innovasjon Norge innen tradisjonelt landbruk, at prosjektet i stor grad bedret lønnsomheten til gården. Det er en økning på 17 prosentpoeng fra 2012. Det har videre vært en stor økning i antall kunder som svarer at prosjektet ikke hadde blitt gjennomført uten støtte fra Innovasjon Norge.

1.6 Handelspolitiske rammevilkår

Den årlige importen av jordbruksvarer er mer enn fordoblet fra 26,2 mrd. kroner i 2006 til 59,1 mrd. kroner i 2015. I samme periode økte totalproduksjonsverdi i norsk jordbruk fra 21,3 mrd. kroner til 32,3 mrd. kroner. Selv om en betydelig andel av importøkningen har sin årsak i økt import av fôr til oppdrettsnæringen, er økningen i import av jordbruksvarer av et slikt omfang at endringer i de internasjonale markedene for jordbruksvarer i større grad enn tidligere vil ha betydning for norsk produksjon og marked. Importen omfatter produkter som går direkte til forbruker, innsatsvarer til industrien og innsatsvarer som inngår i produksjon av andre råvarer.

Regjeringen ser det som viktig at forbrukerne har valgmuligheter gjennom et mangfold i matvaremarkedet. Ved inngåelse av handelsavtaler er bredere utvalg av matvarer i det norske markedet et hensyn som regjeringen vektlegger. Regjeringen vil også i forvaltningen av importvernet sikre en fleksibilitet som kan bidra til produktmangfold til beste for forbrukerne.

1.6.1 Norges handelsavtaler

WTOs landbruksavtale og Norges forpliktelser slik de fremgår av bindingslistene legger viktige rammer for utformingen av virkemidlene i jordbrukspolitikken i form av regelverk og nivåbegrensninger for tollvern, internstøtte og eksportsubsidier. Inntil medlemslandene i WTO blir enige om nye forpliktelser, er Norge bundet av de eksisterende forpliktelsene som det ble enighet om i Uruguay-runden i 1994.

Norge har gjennom EFTA-samarbeidet forhandlet frem en rekke bilaterale handelsavtaler og har i dag 25 avtaler som omfatter 35 land. Det er en målsetting at disse avtalene blant annet skal gi bedre markedsadgang for industrivarer, inkludert fisk, og tjenester samtidig som jordbrukets interesser, både offensive og defensive, ivaretas. De bilaterale handelsavtalene, inkl. EØS-avtalen, gir Norge tollfri markedsadgang for mer enn $\frac{3}{4}$ av total eksport av industrivarer, inkl. fisk.

Rammebetingelsene for handel med landbruksvarer mellom Norge og EU er regulert gjennom henholdsvis artikkel 19 og protokoll 3 til EØS-avtalen og legger til rette for en betydelig samhandel. Forhandlingene skal skje innenfor rammene av parternes respektive landbrukspolitikker. Norge og EU har tidligere inngått to artikkel 19-avtaler med virkning fra henholdsvis 1. juli 2003 og 1. januar 2012. Ost og kjøttvarer har vært sentrale elementer i de to forhandlingsrundene. I 2015 ble det startet opp en ny forhandlingsrunde om artikkel 19.

EØS-avtalens protokoll 3 regulerer handelen med bearbejdede landbruksvarer. Ordningen skal utjevne konkurransevilkårene i EØS-området og legge til rette for økt handel gjennom konkurranse på like vilkår. Gjeldende avtale ble iverksatt med virkning fra 1. november 2004.

1.6.2 Tollvernet for jordbruksvarer

Tollvernet er, sammen med importprisene, bestemmende for hvor høye norske priser kan være før norske varer møter konkurranse fra import. Tollsatsene gir dermed muligheter for at prisene på norsk-produserte jordbruksprodukter kan ligge på et nivå som, sammen med budsjettstøtte, kompenserer for kostnadsulempen for norsk produksjon. Regjeringen legger vekt på at det eksisterende importvernet skal praktiseres på en måte som gir større mangfold i matvaremarkedet til beste for forbrukerne. Dette hensynet, og forholdet til våre handelspartnere, tilsier at det ikke vil være aktuelt å benytte handlingsrommet i WTO til å øke tollsatsen.

Importen av meierivarer er økende. For flytende melk og noen harde oster har innføringen av prosenttoll gitt prismessig preferanse for norske varer. For ost er det imidlertid betydelige tollfrie importkvoter.

Det importeres betydelige mengder storfekjøtt innenfor tollfrie kvoter eller kvoter med sterkt redusert tollsats. Dette er kvoter som er gitt til EU, i WTO og til utviklingsland. Lammekjøtt importeres hovedsakelig innenfor WTO-kvotene, bilateral kvote til Island samt fra GSP-land. Som for storfekjøtt har tollsatsene blitt administrativt nedsatt i perioder der norsk produksjon og importkvoter ikke har vært tilstrekkelige til å møte etterspørselen.

Importen av kyllingkjøtt har vært liten både til ordinær toll og innenfor WTO-kvoten. EU-kvoten som ble etablert i 2012, har derimot i stor grad blitt utnyttet. Risiko for salmonellasmitte og antibiotikaresistens har i perioder påvirket etterspørselen etter både norsk og importert kylling. Tollsatsene for egg og eggprodukter gir generelt lav prismessig preferanse for norske varer. Hittil har norsk næringsmiddelindustri og norske forbrukere imidlertid foretrukket norske egg og eggprodukter fremfor importerte.

Gjeldende tollsats og priser gir prismessig preferanse for norsk korn, mel og kraftfôr. Importen innenfor importkvoter med nedsatt tollsats er imidlertid betydelig.

1.6.3 Internstøtte og eksportstøtte

Norges forpliktelser for bruk av internstøtte fremgår av WTO-regelverket, inkludert landbruksavtalen, og den norske bindingslisten. For ordninger som anses som handelsvridende (AMS), er det satt en begrensning for hvor mye støtte som kan gis. For Norge er denne begrensningen på 11,449 mrd. kroner årlig. I 2015 utgjorde den norske AMS 94 pst. av tillatt nivå.

Det vil fremover være begrenset mulighet for endringer av støtte eller priser som resulterer i økning i AMS, uten at dette samtidig blir kompensert gjennom prisreduksjoner eller omlegging av støtte eller markedsordninger for flere sektorer. Norge må også være forberedt på at det ved enighet om en ny WTO-avtale kan bli reduksjoner i tillatt nivå for handelsvridende støtte.

Stortinget fattet i forbindelse med behandling av globaliseringsmeldingen vedtak om at eksportsubsidier for visse produkter skal fases ut i løpet av perioden frem til utgangen av 2020 i samsvar med WTOs ministererklæring.

Del II – Økt effektivitet og økt konkurransekraft for jordbruksnæringen

1.7 Avtalesystemet og inntekt

Sentrale deler av virkemidlene i jordbrukspolitikken utformes i jordbruksforhandlingene. Regjeringen og samarbeidspartiene vil opprettholde avtalesystemet, og det skal legges vekt på forutsigbarhet og reformer som kan gi økt lønnsomhet. Tilstrekkelig lønnsomhet i jordbruket er nødvendig for å nå de landbrukspolitiske målene og å sikre rekruttering til næringen. Slik de årlige forhandlingene er lagt opp, blir inntektsutviklingen avgjørende for avtalerammens økonomiske størrelse.

Oppgjørets påvirkning på inntektsdannelsen skjer i hovedsak på inntektssiden, gjennom mer eller mindre regulert prisdannelse og ved statstilskudd til driften. Siden tidlig på 90-tallet har inntektsmålet

vært formulert i varianter av å sikre eller legge til rette for at jordbruket skal ha en inntektsutvikling og sosiale vilkår på linje med andre grupper i samfunnet. Som figur 7.2 i meldingen viser, har det i alle oppgjør fra 2005 vært lagt til rette for en nivåheving ut over lik prosentvis vekst.

Regjeringen mener prinsipielt at inntekt ikke bør være et særskilt mål for jordbrukspolitikken. Å legge til rette for en tilstrekkelig inntektsutvikling er et virkemiddel for å nå samfunnets mål for jordbruket. Bønder er private næringsdrivende med betydelig ansvar for, og påvirkning på, det økonomiske resultatet de oppnår gjennom driften. Det offentlige kan bare gi muligheter, som bøndene selv må utnytte best mulig. Samtidig er de offentlig gitte rammebetingelsene viktige i inntektsdannelsen. Etter en samlet vurdering foreslår regjeringen derfor å videreføre inntektsmålet.

Men slik inntektsmålet brukes i dag, blir det i praksis et overordnet mål for jordbrukspolitikken som dimensjonerer rammen under forhandlingene, og som kan overstyre andre hensyn. Inntektsmålet bør i større grad vurderes på linje med andre målsettinger og i gitte situasjoner bli vektet annerledes enn i dag. I jordbruksoppkjøret bør det i større grad handles om overføringer mer uavhengig av inntektsutvikling og mer ut ifra hva som er nødvendig, sett fra samfunnets side, for å nå målene for politikken.

For å klargjøre og forenkle et teknisk komplisert grunnlagsmateriale til jordbruksforhandlingene mener regjeringen at inntektsutviklingen bør måles på nivå før skatt. Som følge av dette bør tillegget for verdi av jordbruksfradraget utgå både i total kalkylen for jordbruket og i referansebruksberegningene.

1.8 Økt produksjon på norske ressurser

Regjeringen legger stor vekt på produksjonsmålet og mener at effektiv matproduksjon skal veie tungt i forhold til andre hensyn, men produksjonen må være bærekraftig. Denne prioriteringen innebærer at regjeringen vil videreføre arbeidet med å legge til rette for foretak som har muligheter til å utvikle produksjonen og redusere kostnadene per produsert enhet. Regjeringen legger stor vekt på den private eiendomsretten og vil kritisk vurdere begrensninger som hindrer det enkelte foretak i å effektivisere produksjonen og tilpasse den til sitt ressursgrunnlag.

Det er forbrukernes etterspørsel som gir produksjonsmulighetene. Når folketallet vokser, må produksjonen økes i takt med den endrede etterspørselen for å holde hjemmemarkedsandelene på samme nivå.

Selvforsyningsgraden er et mål for hvilken markedsandel matsektoren har her hjemme, og ikke et mål på forsyningsberedskapen. For matsikkerheten er handel og ivaretagelse av produksjonsressursene

også avgjørende. Økt produktivitet og bedre konkurransekraft er nødvendig for å beholde markedsandelene og dermed selvforsyningsgraden oppe og for å holde kostnadene med politikken for skattebetalerne og forbrukerne nede.

Regjeringen vil legge til rette for økt produksjon og vil, i de løpende jordbruksavtalene, prioritere sektorer med størst markeds potensial i forhold til forbrukerens etterspørsel. Fortsatt økt matproduksjon krever at virkemidlene legger til rette for at de mest produktive arealene i stor grad brukes til produksjon av planteprodukter til mat, som matkorn, poteter og frukt, bær og grønnsaker. Samtidig må det grasbaserte husdyrholdet økes i grasområdene, med vekt på bedre grovfôr og bedre utnyttelse av beitearealer i inn- og utmark.

Ved behandlingen av de siste årenes jordbruksoppgjør har Stortinget lagt vekt på at økt produksjon, så langt som mulig, skal skje med grunnlag i norske ressurser. Regjeringen vil sikre grunnlaget for den geografiske produksjonsfordelingen og legge til rette for økt bruk av norske forressurser, herunder utmarksbeite. Videre vil regjeringen bidra til å holde førkostnadene på et nivå som legger grunnlag for et konkurransedyktig husdyrhold. Det er avgjørende både for å øke husdyrproduksjonen og bruke arealressursene over hele landet. En for høy kraftfôrpris vil redusere lønnsomheten også i det grasbaserte husdyrholdet og vil kunne bidra til færre bruk og redusert dyretall, med mindre bruk av grasarealene i distriktene som resultat.

1.9 Forenkling

Regjeringen mener det er viktig å forenkle ordningene i jordbrukspolitikken for å bidra til en mer effektiv og lønnsom sektor og sikre legitimiteten til ordningene. Et enklere virkemiddelsystem med færre ordninger basert på større individuell frihet innenfor et begrenset antall tilskuddsordninger skal være retningssigende for politikken.

1.9.1 Et enklere virkemiddelsystem

Regjeringen oppnevnte i 2014 en arbeidsgruppe med mandat til å gjennomgå mulige forenklinger av jordbruksavtalens virkemidler. Arbeidsgruppen la frem en foreløpig rapport til jordbruksforhandlingene i 2015 og en avsluttende rapport den 11. januar 2016.

Regjeringen mener at de gjeldende hovedmål for landbrukspolitikken kan nås med et virkemiddelsystem i tråd med arbeidsgruppens «revolusjonsalternativ». Det tar utgangspunkt i hvilke tilskuddsordninger som ville ha blitt etablert hvis det i dag skulle utformes et virkemiddelsystem fra bunnen av. Syv tilskuddsordninger med mindre differensiering enn i dag vil i stor grad bidra til å oppnå de landbrukspoli-

tiske målene, og i tillegg må dagens virkemidler som ivaretar nasjonalt ansvar og infrastruktur, videreføres.

Jordbruk er en næring basert på stor kapitalinnsats og langsiktig planlegging. Gårdsbruk er ofte i betydelig grad familiebedrifter der boligen er en del av landbrukseiendommen. Det forutsetter at næringen også må ha en viss stabilitet og forutsigbarhet i sine rammebetingelser. Dette tilsier at store omveltninger i virkemiddelbruken over kort tid er uheldig. Regjeringen vil derfor gjennomføre en gradvis forenkling av virkemidlene som er rettet mot jordbruksnæringen.

I meldingens kapittel 9 vises det til en rekke konkrete muligheter for forenkling med konsekvensvurderinger, som avtalepartene bør vurdere i de kommende jordbruksoppgjørene. Det vises for øvrig til forslagene og vurderingene i foreklingsgruppens rapport når det gjelder muligheter for ytterligere forenklinger. Regjeringen vil at avtalepartene i jordbruksoppgjøret skal vurdere og foreslå forenklinger ved hvert jordbruksoppgjør

1.9.2 Differensiering av struktur og geografi. Beiteordninger

Et hovedformål med de distriktsdifferensierte tilskuddene er å jevne ut inntekter koplet til geografiske ulikheter i produksjonskostnader og inntektsmuligheter. Flere av disse ordningene ble utformet i en tid da både priser og kostnader varierte betydelig mer enn i dag.

Produksjon av svinekjøtt, fjørfekjøtt og egg er i hovedsak basert på korn og kraftfôr. Foretakene trenger ikke eget areal ut over å disponere et tilstrekkelig spredeareal for gjødsel. Både av miljøhensyn, og for å redusere kostnadsnivået i produksjonen mener regjeringen at de kraftfôrbaserte produksjoner i hovedsak bør finne sin lokalisering som et resultat av markedsbaserte rammebetingelser og produsentenes egen ressursutnyttelse.

Heller ikke innenfor veksthussektoren er det lenger noen sterk kopling mot at foretakene også disponerer annet areal. Det vil være mer effektivt for samfunnet og enklere for både bønder, forvaltningen og samfunnet om distriktsdifferensieringen av tilskuddene ble samlet på færre ordninger.

I denne regjeringsperioden har strukturdifferensieringen av arealtilskuddene blitt avvirket. Utflating av arealtilskudd har gitt en vesentlig forenkling, både med kontroll og oppfølging av foretak som tilpasset seg i strid med regelverket.

De årlige tilskuddene til beiting har økt fra ca. 300 mill. kroner i 2005 til ca. 900 mill. kroner i 2015, mens antall beitedyr har vært relativt stabilt i hele perioden. Beiteordningene er evaluert, og hovedkonklusjonen i rapporten var at beitetilskuddene bidrar

til mer beiting, men at effekten er relativt liten. Regjeringen mener det er viktig å utnytte landets betydelige beiteressurser, men at beitebruken på det enkelte bruk bør tilpasses ressursgrunnlaget og rammebetingelsene for øvrig. Som et ledd i forenklingen av virkemiddelbruken mener regjeringen at tiltakene for å stimulere til beiting bør samles på færre ordninger, og at tilskudd til beiting prioriteres til utnyttelse av utmarksressursene.

1.9.3 Endringer i velferdsordningene

For å gi produsentene reell valgfrihet i om tilskuddsmidlene skal benyttes til avløsning eller ikke, og av hensyn til forenkling, foreslås det å avvikle tilskudd til avløsning ved ferie og fritid. For å kompensere for dette må andre tilskuddsordninger økes innenfor samme økonomiske ramme. En mulig og relativt enkel måte å gjennomføre dette på er å øke husdyrtilskuddene. Avvikling av avløsertilskuddet og styrking av satsene for husdyrtilskuddet vil kun gi en begrenset omfordeling i samlet tilskuddsutbetaling mellom jordbruksforetakene.

Etter en samlet vurdering foreslår regjeringen ikke å avvikle tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel mv. For nærmere omtale vises det til kapittel 9.5.2 i meldingen.

Tidligpensjonsordningen for bønder har redusert oppslutning, svekket måloppnåelse, er mindre relevant grunnet endringer i folketrygden, og mange blir stengt ute av inntektsvilkårene. Det foreslås at ordningen avvikles for nye tilskuddsmottakere. De som allerede er inne i ordningen, skal fortsatt motta avtalt ytelse. Dette kan for enkelte av støttemottakerne gjelde inntil ti år fra det tidspunktet ordningen avvikles. Frigjorte midler forutsettes overført til tiltak over jordbruksavtalen som er rettet mot rekruttering. En slik endring av ressursbruken vil være mer målrettet og gi en sterkere stimulans til generasjonsskifter og rekruttering til næringen.

1.9.4 Stimulering til investeringer for fremtiden

Tilskuddsmidler kan lette byrdene ved investeringer når investeringsbehovet er stort, men bør ikke i seg selv være drivkraften for investeringsbeslutninger. Grunnlaget for investeringer må være basert på lønnsomhetsvurdering av investeringsprosjektene. Regjeringen har allerede gjennomført flere tiltak for mer forenkling og målretting av investeringsvirkemidlene og ønsker å gjøre ytterligere endringer. Regjeringen vil på dette grunnlag at det regionale partnerskapet ikke lenger skal ha mulighet til å utforme regelverk og detaljerte føringer for bruken av de bedriftsrettede midlene.

Det understrekes i meldingen at det regionale partnerskapet fortsatt skal ha en viktig strategisk rolle.

le i utvikling av landbruket gjennom arbeidet med regionalt bygdeutviklingsprogram.

1.10 Markedsbalansering

Markedsbalanseringen har vært en sentral del av norsk landbrukspolitikken siden omsetningsloven ble vedtatt i 1930. Formålet med markedsbalansering av jordbruksråvarer er å sikre en stabil forsyning av varer i alle markeder til en tilnærmet lik pris. Den skal også sikre produsentene stabil avsetning og stabile priser i tråd med jordbruksavtalens bestemmelser.

1.10.1 Oppfølging av markedsbalanseringsutvalget

Landbruks- og matdepartementet satte våren 2014 ned et utvalg som skulle gjennomgå dagens system for regulering av råvaremarkedene i jordbruket. Utvalget ble ledet av professor Erling Hjelmeng.

24. juni 2015 leverte utvalget rapporten *Evaluering av markedsbalansering i jordbruket*. Konklusjonene i rapporten, som et samlet utvalg stiller seg bak, er i meldingen oppsummert slik:

- Markedsbalanseringssystemet bidrar til sikker avsetning og prisstabilitet for produsent.
- Det foreligger potensielle kilder til konkurransevridning og muligheter til strategisk utnyttelse av systemet. Reguleringen har i begrenset grad mekanismer for å forebygge konkurransevridende virkninger, men det påvises ikke konkurransevridende effekter av systemet i praksis, samlet sett.
- Mottakplikt i ordningen ligger som en forutsetning for geografisk spredt produksjon, men svekker effektiviteten av produksjonsregulerende tiltak og stimulerer til overproduksjon.
- Forsyningsplikten har betydning for å sikre konkurranse på industriledet i meieri-, kjøtt- og eggsektoren, men det kan reises spørsmål om det er behov for en mer detaljert styring av vilkårene
- Systemet innebærer samfunnsøkonomiske kostnader.
- Organiseringen og finansieringen av faglige tiltak og opplysningsvirksomhet skal gjennomgås.

Rapporten inneholder en grundig virkelighetsbeskrivelse og faglig evaluering av dagens markedsbalanseringssystem. Rapporten skisserer tre ulike alternativer til dagens system; styrket omsetningsråd, forenkling og markedsbasert balansering.

Regjeringen mener at de ulike sektorene er vesensforskjellige og dermed har ulike behov for markedsbalansering. Sektorene har også ulik betydning for å nå målsettingene for regjeringens jordbrukspolitikken. For de grasbaserte produksjonene er for eksempel mottakplikten viktig for å opprettholde målet om landbruk over hele landet, mens denne plikten

ikke har samme betydning i eggsektoren og kornsektoren. I regjeringens forslag til endringer er det benyttet vurderinger og analyser fra alle de tre alternativene i markedsbalanseringsrapporten, tilpasset de ulike sektorene.

Et samlet markedsbalanseringsutvalg mente at det var nødvendig å gjennomgå regelverket knyttet til markedsbalanseringen. Det er rom for å gjennomføre endringer i markedsbalanseringen innenfor ordlyden i gjeldende omsetningslov. Det forventes at Omsetningsrådet innen rimelig tid foretar en grundig gjennomgang av virkemiddelbruken og gjennomføre nødvendige endringer i bruken av avgiftsmidlene. I den grad endringene ikke anses å være tilstrekkelige, vil regjeringen komme tilbake med en proposisjon om endringer i omsetningsloven.

Det legges til grunn at endringene kan gjennomføres uten endringer i Hovedavtalen for jordbruket, og at jordbruksavtalesystemet skal videreføres.

1.10.2 Melk

ENDRINGER I MARKEDSBALANSERING FOR KUMELK

Trygghet for stabile rammevilkår vil kunne bli svekket om forsyningsplikten blir avvirket. Dette vil kunne gi svekket konkurranse og lavere investeringer i foredlingsindustrien. Det er derfor etter regjeringens mening nødvendig å videreføre forsyningsplikten.

Markedsbalansering i melkesektoren er av stor betydning for å nå viktige landbrukspolitiske mål. Regjeringen vil derfor fortsatt ha markedsbalansering for kumelk med TINE som markedsregulator.

Omsetningsrådet må foreta en grundig gjennomgang av balanseringen i melkesektoren med sikte på å forenkle virkemiddelbruken. Videre må Omsetningsrådet gjennomgå bruken av omsetningsavgiftsmidler til kompensasjon til TINE for reguleringskapasitet.

GEITEMELK

TINE er markedsregulator og har mottakplikt på all geitemelk som produseres innenfor kvoteordningen for melk. Gjennom målprissystemet har geitemelk samme produsentpris som kumelk selv om anvendelsen av geitemelk ikke genererer tilstrekkelige inntekter til å dekke denne innkjøpsprisen. Dette innebærer at kumelkprodusentene subsidierer produksjonen av geitemelk. Omsetningsavgiften skiller heller ikke mellom geitemelk- og kumelkprodusenter. Det har i flere år vært betydelig overproduksjon av geitemelk. For 2016 anslår TINE at så mye som 20–25 pst. av den totale leveransen av geitemelk er produksjon ut over det markedet etterspør.

Å avvikle markedsbalanseringen på geitemelk vil bidra til at markedet i større grad selv må ta ansvar

for å håndtere overproduksjonen av geitemelk. Som omtalt i meldingens kap. 10.6.3 foreslås det i tillegg en ordning med oppkjøp av geitemelkkvoter. Det legges til grunn at oppkjøpsordningen kan finansieres over Omsetningsrådets fond, der også overproduksjonsavgiften for melk inngår. Alternativt kan oppkjøpsordningen finansieres over statsbudsjettet innenfor rammen av jordbruksavtalen.

Oppkjøp av kvoter og avvikling av markedsbalansering og mottakspunkt vil gi bedre ressursutnyttelse. Produksjonen vil måtte tilpasses etterspørselen i markedet. Videre vil produksjonsstrukturen bli mer effektiv, noe som også vil føre til mindre transport og utgifter.

KVOTEORDNINGEN – ENDRING I PRODUKSJONSREGIONER

Lønnsomhet er den viktigste driveren for den enkelte melkeprodusents beslutninger. Dette innebærer at det først og fremst er økonomiske virkemidler som bidrar til den geografiske produksjonsfordelingen.

Egenskaper ved arbeidsmarkedet ser ikke ut til å ha vært avgjørende for hvordan kvotene har flyttet seg i de ulike produksjonsregionene. Innad i produksjonsregionene er det ikke noen systematisk flytting av kvoter mot områdene med de beste produksjonsbetingelsene. Det er imidlertid en tiltagende konsentrasjon av melkeproduksjonen innad i produksjonsregionene, ved at kvoter kjøpes opp av produsenter i områder der det allerede er sterke produsentmiljøer/klynger. Sterke fag- og produsentmiljø synes derfor å ha større betydning enn naturgitte produksjonsbetingelser.

Sett i lys av utviklingen i markedene for melkekvote de siste årene, med overskudd i enkelte regioner og underskudd i andre, er det nødvendig å gjøre regionene større for å utjevne forskjellene i driftskostnader mellom produsenter i ulike deler av landet. Større produksjonsregioner vil gi et større marked for melkekvote og utjevning av kvotepris. Dette vil gi mer fleksible markeder enn i dag og større forutsigbarhet med hensyn til pris og volum.

I avveiningen mellom kryssende hensyn mener regjeringen det bør legges opp til 10 produksjonsregioner for kumelk. Siden dagens produksjonsregioner følger fylkesgrensene, må en videre vurdering av antall produksjonsregioner sees i sammenheng med regionreformen.

KONKURRANSE I MELKESEKTOREN

Prisutjevningssystemet for melk har som formål å utjevne prisene på melk som råvare til ulike anvendelser for å kunne gi melkeprodusenter muligheter for å kunne realisere jordbruksavtalens målpris, uavhengig av melkeanvendelse og lokalisering av produksjonen. Det er også et viktig hensyn å sikre

konkurranse i meierisektoren. Fra 1. juli 2016 ble det gjort en rekke endringer i prisutjevningssystemet med sikte på forenkling.

Regjeringen følger konkurransen i melkemarkedet tett og vil evaluere og foreslå endringer i de konkurransefremmende tiltakene i prisutjevningssystemet for melk, med sikte på å gjennomføre eventuelle endringer fra 1. januar 2018. Regjeringen mener ut over dette det er særskilt behov for å vurdere situasjonen for uavhengige meierier med egne leverandører.

1.10.3 Kjøttsektoren

Markedene for svin, storfe, sau og lam kjenne- tegnes ved at Nortura har en betydelig andel av førstehåndsomsetningen, at det er stor grad av videre- salg til uavhengig foredlingsindustri, og at uavhengig industri har en relativt sett høy markedsandel i foredlingsleddet. Kjøttsektoren har den mest omfattende forsyningsplikten i markedsbalanseringssystemet. Den gjelder også ved underskudd av norske varer. Uten forsyningsplikt vil sikkerhet for jevne leveranser til industrien kunne bli svekket. Dette vil kunne føre til lavere investeringer i de uavhengige aktørenes foredlingsindustri og dermed svekket konkurranse.

Regjeringen mener at det er hensiktsmessig å opprettholde organiseringen av markedsbalanseringen i kjøttsektoren med Nortura som markedsregulator.

Det er avgjørende at markedsbalanseringen skjer konkurransenøytralt. Til forskjell fra sektorer som egg, melk og korn har markedsbalanseringssystemene for kjøtt ikke hatt bestemmelser om adgang for uavhengige aktører til å levere overskuddsware til markedsregulators reguleringslager på gitte betingelser. Regjeringen vil derfor innføre en avgrenset mottakspunkt for Nortura fra uavhengige mottakere av slakt (dobbel mottakspunkt). Som i dag vil Omsetningsrådet måtte definere hvilke varer som omfattes av markedsbalanseringen, og med det hvilke varer som omfattes av den doble mottakspunkten.

I dag er svinekjøtt som det eneste kjøttslaget omfattet av målprismodellen. Innen utgangen av 2020 vil det ikke lenger være adgang til å subsidiere eksport av svinekjøtt. Regjeringen vil avvikle målprisen for svin og innføre en volummodell også for dette kjøttslaget. Overgang til volummodellen begrenser muligheten til å drive markedsbalansering ut over sesongvariasjoner ved at det settes et tak på reguleringslager. Avvikling av målprisen for svin vil medføre at den beregnede handelsvridende støtten (AMS) som rapporteres til WTO, blir redusert med i overkant av 2 mrd. kroner sammenlignet med rapportert nivå for 2014.

De uavhengige aktørene har over tid kritisert at Norturas dobbeltrolle som markedsregulator og kommersiell aktør gir Nortura en markedsfordel ved at de potensielt har bedre informasjonstilgang. Det er nødvendig at virkemiddelbruken i kjøttsektoren gjennomgås med den hensikt å gjøre ordningene mer transparente. Omsetningsrådet må foreta en grundig gjennomgang av virkemiddelbruken i kjøttsektoren og gjennomføre nødvendige endringer i bruken av avgiftsmidlene.

1.10.4 Fjørfekjøtt og egg

Fra og med 2007 ble fjørfesektoren tatt ut av markedsbalanseringssystemet, og en referanseprismodell som grunnlag for administrering av tollvernet ble etablert. Prisingen er markedsbasert, med beskyttelse gjennom importvernet. Aktørene styrer produsert kvantum gjennom kontrakter med produsentene.

I kyllingmarkedet er det ingen fellesfinansierte markedsbalanserende tiltak. Markedssituasjonen som oppstod i kyllingmarkedet i 2014, viste at aktørene i bransjen var i stand til å løse situasjonen, selv om det var krevende og fikk betydelig konsekvenser for noen produsenter.

Nortura er markedsregulator i eggsektoren og kan sette i verk ulike balanseringstiltak ved overskudd i markedet. Egg har fra 1. juli 2013 vært underlagt volummodellen. Ved innføring av volummodellen falt adgangen til reguleringseksport i praksis bort. Førtidsslakting som balanseringstiltak har som følge av dette blitt viktigere.

Siden omleggingen til nytt driftssystem (blant annet miljøbur) i 2012 har det vært overproduksjon av norske egg. Etter restruktureringen i 2012, endringene i markedet med relativt få produsenter og stor grad av vertikal integrasjon samt sterk konsentrasjon av eggproduksjonen, har mottaksplikten og forsyningsplikten i eggsektoren liten reell landbrukspolitisk funksjon. Regjeringen vil derfor utvikle markedsbalanseringen i eggsektoren.

De uavhengige aktørene mener ordningen med forsynings- og mottaksplikt gir Nortura konkurransefordeler, og har vært sterkt kritiske til gjennomføringen, særlig knyttet til beregningen av nasjonalt overskudd. Dersom alle elementene i dagens markedsbalansering utvikles, kan en effekt bli at aktørene legger seg på et lavere produksjonsnivå, og at forbrukstoppene av konsumegg og etterspørsel etter eggeplommeprodukter må dekkes av import. Det er imidlertid begrenset mulighet til å importere salmonella-frie egg. Det er på denne bakgrunn ønskelig å opprettholde noen av dagens virkemidler for å forsyne forbrukeren med norske egg gjennom hele året.

Omsetningsrådet skal på denne bakgrunn fremdeles kunne finansiere førtidsslakting og prisnedskrivning av skilleprodukter gjennom omsetningsavgift,

slik at det vil være mulig å opprettholde markedsdekningen av norske konsumegg. Regjeringen foreslår at Landbruksdirektoratet får oppgaven med å administrere ordningene. I dette ligger det at de også får ansvar for prognosering, noe som vil eliminere eventuelle konkurransefordeler Nortura har hatt.

1.10.5 Korn

Norske Felleskjøp SA er markedsregulator i kornsektoren. Det operative ansvaret er lagt til Felleskjøpet Agri, som i dag er eneste medlem av Norske Felleskjøp. Prisutviklingen på korn er underlagt målprissystemet, og målpriser avtales i jordbruksavtalen. Norske Felleskjøp har mottaksplikt på korn og oljefrø fra alle kornprodusenter og en betinget mottaksplikt fra uavhengige aktører, samt forsyningsplikten ved salg av reguleringsvare.

Regjeringen vil utvikle Norske Felleskjøps markedsregulatorrolle. Samtidig skal dagens avsetningstiltak (overlagring og prisnedskrivning til før) videreføres, administrert av Landbruksdirektoratet. Endringene vil føre til mer markedsrettet produksjon og økt konkurranse.

I kornsektoren har forsynings- og mottaksplikten liten reell landbrukspolitisk funksjon. Det er ingen uavhengige møller som baserer produksjonen sin på forsyningsplikten. En avvikling av forsyningsplikten vil derfor ikke ha noen betydning. Importkvotene er viktigere enn mottaksplikten for å sikre produsentenes avsetningsmuligheter. Ved en avvikling av Felleskjøpets regulatorrolle vil norsk prisnivå og -utvikling i større grad være avhengig av kvotenes størrelse og tollsatsene som settes. Det er derfor en forutsetning at prognosene som settes for produksjon og forbruk, er av tilstrekkelig god kvalitet.

Omsetningsrådet skal, gjennom omsetningsavgift, fortsatt kunne finansiere balanserende tiltak. Landbruksdirektoratet får oppgaven med å administrere ordningene som kan gjennomføres ved anbuds-konkurranser, der alle aktørene har anledning til å delta.

1.10.6 Hagebruksprodukter og poteter

Hagebrukssektoren har stort produkt- og kvalitetsmangfold. Det blir fastsatt målpriser for et fåtall produkter. Det er ingen markedsregulator, men markedsbalanseringstiltakene for epler av klasse 1 og matpoteter administreres av Grøntprodusentenes samarbeidsråd. Disse tiltakene finansieres over jordbruksavtalen.

Regjeringen vil la tilbuds- og etterspørselsforhold bestemme markedsbalansen for epler, og vil utvikle markedsbalanseringen for denne produksjonen. Også for matpotet vil regjeringen at tilbuds- og etterspørselsforholdene skal bestemme markedsbalansen.

1.10.7 Faglige tiltak og opplysningsvirksomhet

I tillegg til produksjonsregulering, lagring m.m. er også faglige tiltak og opplysningsvirksomhet elementer i markedsbalanseringen. Disse er i hovedsak finansiert over omsetningsavgiften.

Faglige tiltak omfatter blant annet avlsarbeid, arbeid mot antibiotikaresistens, kvalitetsforbedringer i verdikjeden og arbeid knyttet til bedre dyrevelferd og -helse. De er av forebyggende og langsiktig karakter og er i hovedsak rettet mot produsentene.

Mange av tiltakene ville i mange tilfeller ikke blitt finansiert uten en felles ordning. Slik de faglige tiltakene er organisert i dag, fremstår de som kostnadseffektive i det norske markedet. Regjeringen legger derfor opp til at Omsetningsrådet skal videreføre finansieringen av disse tiltakene over omsetningsavgiften.

Som en oppfølging av myndighetenes kostholdsråd mener regjeringen at finansieringen av opplysningsvirksomhet i grøntsektoren, som bevilges over jordbruksavtalen, bør fortsette. Dette vurderes i forbindelse med de årlige jordbruksforhandlingene. Øvrig generisk markedsføring i jordbruket bør ikke finansieres gjennom midler det offentlige krever inn, eller av det offentlige selv.

En avvikling av finansieringen vil føre til lavere omsetningsavgift for produsentene. Lavere omsetningsavgift vil derfor styrke økonomien for norsk jordbruk tilsvarende over 100 mill. kroner som årlig bevilges til opplysningsvirksomhet over omsetningsavgiften.

1.11 Rekruttering, utdanning og kompetanseheving

I etterkant av Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2014 fikk en arbeidsgruppe bestående av representanter fra næringen og forvaltningen i mandat å vurdere hvordan det best kan tilrettelegges for at motivert ungdom vil etablere seg i næringen.

I arbeidsgruppens rapport «Økt rekruttering til landbruket. Mangfold og muligheter for fremtiden», er det gjort en helhetlig drøfting av rekrutterings spørsmålet. Gruppen ble spesielt bedt om å se på kompetansebehov, herunder behov for og muligheter til å stille kompetansekrav. Som en grunnleggende forutsetning fremhevet arbeidsgruppen at gode innlektsmuligheter og gode og forutsigbare rammebetingelser er avgjørende for rekrutteringen. Arbeidsgruppen pekte videre på at det er viktig å rekruttere til mangfold i norsk landbruk. Særskilt fire områder ble fremhevet som viktige:

- Betydningen av kompetanse
- Bonden som bedriftsutvikler – oppstartsutfordringer og muligheter
- Sosiale forhold, likestilling og familieliv
- Betydningen av næringens omdømme

Arbeidsgruppen foreslo flere tiltak innenfor disse områdene. De viktigste tiltakene er drøftet i kapittel 11 i meldingen.

I flere rapporter, blant annet i arbeidsgrupperapporten Økt rekruttering til landbruket, er det blitt foreslått at det etableres en nasjonal modell for voksenagronomutdanning som sikrer faglig og pedagogisk kvalitet og fleksibel tilrettelegging. I jordbruksoppgjøret 2016 ble man enige om å igangsette en utredning om innhold og format for en nasjonal modell for voksenagronomutdanning. Arbeidet foregår i samarbeid med utdanningsmyndighetene og næringen selv. Regjeringen vil komme tilbake til eventuell innføring av en slik modell når arbeidet er ferdigstilt.

Spørsmål om innføring av kompetansekrav for næringsutøverne i jordbruket har vært drøftet flere ganger. Arbeidsgruppen som så på rekrutterings spørsmålene i landbruket, ble bedt om å vurdere behov for og muligheter til å stille kompetansekrav.

Regjeringen mener et pålagt myndighetsbestemt krav til kompetanse ikke er et målrettet rekrutterings tiltak. Innføring av et slikt krav vil føre til flere pålegg for næringen og høyere kostnader for det offentlige og den enkelte næringsutøver, samt at forvaltning og kontroll av et slikt krav vil være krevende. De som er innehavere av en landbrukseiendom, har allerede en plikt til å forvalte eierskapet gjennom å utnytte ressursene, jf. jordlovens krav om driveplikt. Et kompetansekrav vil følgelig innskrenke den private eiendomsretten gjennom å legge ytterligere begrensninger på den enkelte næringsutøvers frihet til å utnytte ressursene på egen gård.

Skal det stilles formelle, statlige kompetansekrav til næringsdrivende i landbruket, må dette begrunnes med vesentlig samfunnsmessige hensyn, som for eksempel hensynet til forbrukerne eller landbrukets påvirkning på miljøet. Regjeringen mener disse hensynene allerede ivaretas gjennom gjeldende regelverk.

Jordbruksavtalen i sin helhet er et bidrag til å legge til rette for god og stabil rekruttering til næringen. I forbindelse med Stortingets behandling av jordbruksoppgjøret 2014 fremhevet en samlet næringskomité at støtte til investeringer i landbruket er et sentralt rekrutteringsvirkemiddel. Arbeidsgruppen som drøftet rekrutterings spørsmål i landbruket, fremhevet også særskilt investerings- og bedriftsutviklingsordningen som viktig, herunder risikolåneordningen. I jordbruksoppgjøret 2016 ble ordningen med investerings- og bedriftsutviklingsmidler særskilt prioritert med økt avsetning på 26,5 mill. kroner. I forbindelse med jordbruksoppgjøret 2016 ble satsen til generasjonsskiftetilskuddet hevet med 10 prosentpoeng. I tråd med anbefalingene fra arbeidsgrupperapporten Økt rekruttering til landbruket ble det også varslet en gjennomgang av vilkårene for risikolån over ordningen.

1.12 Miljø og klima

1.12.1 Miljø

Samlet har landets landbrukseiendommer over én million bygninger. De representerer store bruksressurser, men også utfordringer knyttet til det å forene bosetting og moderne gårdsdrift med gammel bygningsmasse og endret bruk. Mange av disse bygningene utgjør en mangfoldig og verdifull kulturarv, både som enkeltvis bygninger og helhetlige kulturmiljøer og som nøkkelementer i jordbrukets kulturlandskap. Jordbrukets kulturlandskap og kulturarv står sentralt i bøndernes fellesgodeproduksjon for samfunnet.

Det er vesentlig å finne løsninger som kan bidra både til å beholde et åpent og levende jordbrukslandskap generelt og til å ivareta de spesielt verdifulle områdene og elementene i kulturlandskapet. En nøkkelfaktor er å stimulere til fortsatt jordbruksdrift i hele landet.

Over jordbruksavtalen er det innført flere økonomiske virkemidler som skal stimulere til å ta vare på et åpent og variert kulturlandskap og en levende kulturarv. Miljøforvaltningen har også virkemidler på dette området.

Miljøvirkemidlene over jordbruksavtalen har i dag først og fremst som formål å redusere utslipp til vann og ivareta jordbrukets kulturlandskap. De senere år er det blitt innført tilskudd også for å redusere utslipp av klimagasser til luft. Det er et behov for at miljøvirkemidlene i jordbruket i større grad videreutvikles til å møte klimautfordringene.

I 2004 ble alle miljøvirkemidlene i jordbruket samlet i Nasjonalt miljøprogram. Det overordnede formålet er å bidra til økt målretting av miljøarbeidet i jordbruket, og bedre synliggjøring av miljøinnsatsen i jordbruket både på nasjonalt og regionalt nivå. Miljøvirkemidlene har siden 2004 vært strukturert etter programmer på ulike forvaltningsnivå. Evalueringer og utredninger har vist at denne forvaltningsstrukturen har mange fordeler gjennom å ivareta både bredden i jordbrukslandskapet og de mer spesifikke miljøutfordringene. Regjeringen vil bygge videre på dagens modell hvor de økonomiske miljøvirkemidlene forvaltes på tvers av forvaltningsnivå, for å ivareta behovet for målretting av innsatsen.

Regjeringen vil:

- Videreføre oppfølgingen av jordbrukets sektoransvar for miljøtiltak i jordbruket gjennom miljøprograminnsatsen.
- Innlemme klima som et hovedtema under forureningsformålet ved revidering av Nasjonalt miljøprogram i 2017 med virkning fra 2018.
- Arbeide videre med forenkling og målretting av Regionalt miljøprogram, herunder:

- en gjennomgang av hovedområder og tiltak med tanke på ytterligere målretting og forenkling for forvaltning og bruker,
- utarbeide revidert, nasjonal oversikt over RMP,
- innføre en felles, nasjonal RMP-forskrift, til erstatning for de fylkesvise forskriftene og
- jobbe for å oppnå miljømålene i henhold til vannforvaltningsplanene som ble godkjent i juli 2016.

1.12.2 Klima

Norge har i sin innmelding til Parisavtalen satt seg et mål om at utslippene av klimagasser skal reduseres med minst 40 pst. i perioden 1990–2030, jf. Meld. St.13 (2014–2015) Ny utslippsforpliktelse for 2030 – en felles løsning med EU.

Norge er i dialog med EU om en avtale om felles gjennomføring av utslippsmålet for 2030. I dag er over 80 pst. av Norges klimagassutslipp omfattet av EUs kvotesystem, ilagt avgifter eller begge deler. Det største unntaket er jordbrukets utslipp av metan og lystgass. I samarbeidet med EU vil Norge få et nasjonalt mål for ikke-kvotepliktig sektor. Utslipp fra jordbruket av metan og lystgass utgjør 1/6 av utslippene i ikke-kvotepliktig sektor. Utslippene i jordbruket er ikke ilagt kvotepliktig eller avgift. Innen jordbruket brukes positive insentiver som tilskudd og investeringsstøtte for å stimulere til klimagassreduserende tiltak.

Alle sektorer og næringer i ikke-kvotepliktig sektor må bidra til å nå det nasjonale utslippsmålet for 2030. Samtidig er økt og mer effektiv matproduksjon hovedmålet for regjeringens landbrukspolitikk. Det er derfor motsetninger mellom landbrukspolitiske mål og målene for klimapolitikken.

Det er et mål å produsere mat og utnytte fornybare ressurser på en slik måte at klimagassutslippene blir redusert på en kostnadseffektiv måte. Jordbruksystemene gir samlet sett utslipp av klimagasser, men bidrar også til opptak av klimagasser og påvirker andre faktorer i klimasystemet. Det finnes derfor ikke noe eksakt mål på hvor mye klimagasser som slippes ut per produsert enhet matvare. En ensidig regulering av et produkt kan medføre at det oppstår alternative utslippskostnader et annet sted i systemet.

Dersom Norge inngår avtale med EU om felles gjennomføring av 2030-målet, vil Norge måtte forholde seg til den metodikken som anvendes i EU.

Dyrking av vegetabiliske matvarer medfører lave utslipp av klimagasser enn produksjon av animalske matvarer som melk og kjøtt. I store deler av Norge gjør imidlertid de naturgitte forholdene at arealene er lite egnet til annet enn produksjon av gras. Arealene som er brukbare til matproduksjon i Norge, er 11 mill. dekar. Av dette er ca. 9,8 mill. dekar i bruk. Litt

mindre enn halvparten er egnet til kornproduksjon og resten til grasproduksjon. I 2014 var fordelingen mellom korn og gras henholdsvis 30 pst. og 67 pst. av jordbruksareal i drift, og grasarealene øker. De grovførbaserte husdyrproduksjonene (melk og rødt kjøtt) spiller med andre ord en svært sentral rolle i norsk matproduksjon og mottar om lag to tredjedeler av den samlede budsjettstøtten over jordbruksavtalen.

Regjeringen mener jordbrukspolitikken gradvis må legges om i en mer klimavennlig retning for å redusere klimagassutslippene fra jordbrukssektoren og samlet bidra til å oppnå norske utslippsforpliktelser.

I rapporten Landbruk og klimaendringer ble det vist til at det er et betydelig potensial for ytterligere utslippskutt, muligens 10–20 pst. utslippsreduksjon fra jordbruket med dagens produksjonsnivå og -sammensetning, fra i dag og frem til 2030. I rapporten ble det pekt på en rekke aktuelle tiltak som kan bidra til reduserte klimagassutslipp og økte opptak fra jordbrukssektoren, vist i kapittel 12.1 i meldingen. Kort omtale av de ulike tiltakene i rapporten finnes i kap. 12.2.9 i meldingen.

Det er ikke mulig å produsere mat uten utslipp av klimagasser, men utslippene varierer mellom ulike produksjoner og produkter. Jordbrukets produksjonsmulighet er å dekke etterspørsel fra markedet. Det er imidlertid viktig å redusere det samlede klimagassutslippet fra jordbruket. Allerede iverksatte tiltak bør videreføres og utvikles, både gjennom utvikling av kunnskap, gjennomgang av regelverk og de økonomiske støtteordningene som allerede er etablert. Det er spesielt behov for økt kunnskap om effekter av tiltak på den enkelte gård. For å kunne prioritere de riktige tiltakene bør utvikling av kunnskapsgrunnlaget prioriteres høyt. Det ble i jordbruksoppgjøret 2016 bestemt at det skal nedsettes et beregningsutvalg for klimautfordringer i jordbruket, som skal se nærmere på hvordan jordbrukets samlede utslippsregnskap kan videreutvikles og synliggjøres bedre.

I den grad endringer i produksjon og produksjonsmetoder har innvirkning på klimaavtrykket, bør man ved utformingen av jordbruksavtalens virkemidler vektlegge hvordan dette kan gjøres slik at man oppnår et lavest mulig klimagassutslipp fra norsk jordbruk.

Regjeringen vil:

- I lys av Norges 2030-forpliktelse arbeide for å redusere jordbrukets utslipp av klimagasser og gradvis legge om jordbrukspolitikken i en mer klimavennlig retning.
- Tillegge klimahensyn større vekt i jordbruksoppgjørene.
- Etter dialog med næringen utvikle en plan med konkrete tiltak og virkemidler for reduksjon av klimagassutslipp fra jordbruket, hvor ambisjo-

nene for utslippsreduksjoner tallfestes. Planen må stå i forhold til våre klimaforpliktelser.

- I løpet av våren 2017 komme tilbake med konkrete tiltak for å redusere landbrukets klimagassutslipp og hvordan landbruket kan kompenseres innenfor sektoren.
- Legge til rette for økt produksjon av biogass basert på husdyrgjødsel og avfallsressurser i jordbruket.
- Prioritere kunnskapsoppbygging og forskning knyttet til jordbrukets muligheter til å redusere sine utslipp, om potensialet til lagring av karbon i jord og hvordan jordbruket kan tilpasse seg et klima i endring.
- Etablere et effektivt system for klimarådgivning på gårdsnivå.
- Innlemme klimatiltak på gårdsnivå som en del av Kvalitetssystemet i Landbruket (KSL).
- Ved behandling av søknader om investeringsstøtte skal energi, miljø- og klimavennlig teknologi inngå som en del av vurderingene.
- Arbeide for å ferdigstille en bransjeavtale med matvarebransjen om reduksjon i matsvinnet.
- Klimatiltak skal ikke innebære økte subsidier til jordbruket.

1.12.3 Problemstillinger knyttet til myr oppdyrket til jordbruksformål

Stortinget har i Innst. 304 S (2014–2015) bedt regjeringen om å omtale aktuelle problemstillinger knyttet til myr i forbindelse med stortingsmeldingen om jordbrukspolitikken.

Myr er et naturlig karbonlager på linje med olje og gass, bygd opp av dødt plantemateriale gjennom tusenvis av år. Myr bidrar også med et stort naturmangfold og kan virke flomdempende. I de senere årene har en blitt oppmerksom på at dyrket myr er en kilde til klimagassutslipp. Redusert vannstand ved drenering øker tilgang på oksygen slik at torven raskere brytes ned og karbonet i torven slippes ut som CO₂ til atmosfæren.

Det er gjort lite systematisk forskning om klimaeffekter knyttet til dyrking av myr i Norge, og på hvor store naturlige klimagassutslipp fra naturlig myr er. Det er behov for økt kunnskap på området.

Landbruks- og matdepartementet har i samråd med Klima- og miljødepartementet fått utredet konsekvensene av ulike tiltak angående nydyrking av myr, med vekt på tiltakenes klimaeffekt og kostnader. Utredningsoppdraget ble gitt til NIBIO, som i mars 2016 la frem rapporten Kunnskapsgrunnlag om nydyrking av myr. Utredningen er et viktig grunnlag i det pågående arbeidet med å revidere nydyrkingsforskriften. Som varslet i Meld. St. 14 (2015–2016) Natur for livet vil regjeringen legge frem et forslag til endring av forskrift om nydyrking i etterkant av

utredningen. Arbeidet med å revidere nydyrkingsforskriften er også omtalt i Innst. 304 S (2014–2015). Regjeringen vil prioritere forskning og utredning som kan bidra til økt kunnskap om klimaeffektene knyttet til dyrking av myr- og torvjord, og bidra til økt kunnskap om metoder, effekter og kostnader knyttet til å restaurere myr og våtmark.

1.13 Økologisk produksjon og forbruk

Økologisk produksjon bidrar til økt matmangfold og til at forbrukerne får tilgang på produkter de etter spør. I økologisk produksjon settes det ekstra krav til miljøhensyn og dyrevelferd. Økologisk produksjon kan dermed også bidra til at norsk jordbruk blir mer miljøvennlig og bærekraftig, ved at erfaringer fra økologiske driftsformer kan overføres til konvensjonelt jordbruk.

Dagens målsetting for økologisk produksjon og forbruk er ambisiøs. Regjeringen legger til grunn at utviklingen av økologisk produksjon og forbruk skal være etterspørselsdrevet, og mener derfor det ikke er naturlig å ha et tallfestet mål for utviklingen av økologisk produksjon og forbruk. Det kan likevel legges til rette for utvikling av økologisk jordbruksproduksjon.

Totalt har omsetningen av økologisk mat gjennom dagligvarehandelen økt fra ca. 500 mill. kroner i 2006 til nesten 2 mrd. kroner i 2015. Det er ulike årsaker til at forbrukerne velger å kjøpe økologisk mat. Forbrukere oppfatter blant annet at økologisk mat gir bedre dyrevelferd og at økologisk mat er mer miljøvennlig, har færre kunstige tilsetningsstoffer og har positive helsemessige effekter.

I februar 2016 ble Dokument 3:7 (2015–2016) Riksrevisjonens undersøkning av arbeidet til styresmaktene for å nå måla om økologisk landbruk lagt frem for Stortinget, som har behandlet denne, jf. Innst. 297 S (2015–2016). Riksrevisjonen slår fast at utviklingen av økologisk produksjon og forbruk ikke er i samsvar med Stortingets mål på området. Stortinget viser til at den økologiske produksjonen er langt unna målet, og det vil vanskelig bli nådd innen tidsfristen i 2020.

Forhold i Norge som blant annet skyldes klima og jordsmonn, gjør det mer krevende å drive økologisk produksjon enn i mange andre land. Produksjonsfordelingen, der husdyr- og planteproduksjonen i stor grad skjer i ulike deler av landet, gjør utfordringene ekstra store.

I økologisk produksjon er det behov for mer areal per produserte enhet enn i konvensjonell produksjon. En sterk økning i økologiske arealer vil bidra til en nedgang i den totale matproduksjonen og dermed virke kontraproduktivt på målet om økt matproduksjon.

Regjeringen legger til grunn at utviklingen innen økologisk produksjon og forbruk skal være etterspørselsdrevet som for andre jordbruksvarer, og mener derfor at det ikke lenger bør være et konkret tallfestet mål for økologisk produksjon og forbruk. Den sterke veksten i omsetning som har vært de siste årene, gir muligheter for bønder som ønsker å produsere økologisk, og den gir grunnlag for økt økologisk produksjon i Norge. Dette kan skje selv uten et offentlig bestemt mål for økologisk produksjon.

Utarbeidelse av en strategi for økologisk jordbruk følger opp tidligere flertallsmerknader fra Stortinget og anbefalinger fra Riksrevisjonen, jf. Innst. 8 S (2014–2015), Dokument 3:7 (2015–2016) og Innst. 297 S (2015–2016). Strategien vil være et viktig tiltak som skal ligge til grunn for det videre arbeidet på området. Utviklingen av produksjon og forbruk av økologisk mat er avhengig av samarbeid i hele verdikjeden. Strategien vil derfor bli utarbeidet i samarbeid med relevante aktører i etterkant av Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2016–2017).

1.14 Forvaltningssystem, produksjons- og avløsertilskudd

Det er vesentlige mangler ved forvaltningen av produksjons- og avløsertilskudd på landbruksområdet. Dette er også Riksrevisjonens konklusjon i Dokument 1 (2014–2015). Effekten er at viktige prinsipper som forutsigbarhet og likebehandling ikke blir tilstrekkelig ivarettatt, samtidig som betydelige beløp i statlige tilskuddsmidler ikke blir benyttet i tråd med det avtalepartene i jordbruksoppgjøret og Stortinget har forutsatt. Feilutbetalte tilskuddsbeløp som ikke kreves tilbake, belaster statsbudsjettet og svekker legitimiteten til overføringene til landbruket.

Kommunens nærhet til tilskuddssøker samt varierende kompetanse og ressursbruk er forhold som gjør at forvaltningen i dag ikke er god nok. Lokalkunnskap har vært ansett å være særlig viktig når kommunen skal utøve lokalpolitisk skjønn, og når kommunen skal prioritere knappe ressurser innenfor eget budsjett. Forvaltning av produksjonstilskuddene er imidlertid ikke en oppgave der lokalpolitiske forhold skal virke inn, men en regelstyrt oppgave der nærheten til brukeren har vist seg å være en ulempe. Tilskuddsmidlene ligger ikke på kommunens budsjett, og det er heller ikke kommunens oppgave å prioritere bruken av disse.

Landbruks- og matdepartementet og Landbruksdirektoratet har siden 2007 satt i verk, en rekke tiltak for å forbedre kvaliteten på forvaltningen av produksjonstilskuddene. De tiltak som er satt i verk, har imidlertid ikke vært tilstrekkelige for å redusere vesentlige mangler og å oppnå en tilfredsstillende forvaltning av sentrale virkemidler i den nasjonale land-

brukspolitikken. For å få en forsvarlig forvaltning og på den måten følge opp Riksrevisjonens kritikk er det nødvendig med ytterligere tiltak, herunder å vurdere om endringer i organiseringen av forvaltningen av produksjonstilskuddene vil kunne imøtekomme utfordringene på området.

I kapittel 14.4 i meldingen gjennomgås tre ulike forvaltningsmodeller og mulige konsekvenser av disse. Modell én baserer seg på at fylkesmannen fortsetter som førsteinstans, modell to at fylkesmannen skal forvalte tilskuddene, mens det i modell tre er fem regionkontorer som vil være førsteinstans for tilskuddsforvaltningen. Det finnes også varianter innenfor disse alternativene, samt andre mulige modeller. Det tas i meldingen ikke stilling til hvilken av modellene som er best egnet. I forkant av eventuelle endringer vil det på vanlig måte måtte gjennomføres ytterligere utredninger og konsekvensanalyser.

2. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Else-May Botten, Ingrid Heggø, Odd Omland og Knut Storberget, fra Høyre, Laila Davidsen, Ingunn Foss, Gunnar Gundersen og Ove Trellevik, fra Fremskrittspartiet, Åge Austheim, Sivert Bjørnstad, og Morten Ørsal Johansen, fra Kristelig Folkeparti, Line Henriette Hjemdal, fra Senterpartiet, lederen Geir Pollestad, fra Venstre, Pål Farstad, og fra Sosialistisk Venstreparti, Torgeir Knag Fylkesnes, viser til Meld. St. 11 (2016–2017) Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon (jordbruksmeldingen).

3. Innledning

Komiteen viser til at næringskomiteen gjennomførte høring om jordbruksmeldingen 19. januar 2017. Det var 46 høringsinstanser som deltok på høringen.

Komiteen viser til at jordbruksmeldingen er en oppfølging av en flertallsmerknad fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre i innstillingen til jordbruksoppgjøret 2014 (Innst. 285 S (2013–2014)):

«Flertallet er videre enige om at det skal legges frem en stortingsmelding om landbruket og skognæringen i et fremtidig Norge.»

Skogmeldingen – Meld. St. 6 (2016–2017) Verdier i vekst – Konkurransedyktig skog- og trenæring, jf. Innst. 162 S (2016–2017), ble behandlet i Stortinget

31. januar 2017. I tillegg har Stortinget behandlet Meld. St. 8 (2016–2017) Pelsdyrnæringen, jf. Innst. 151 S (2016–2017), og om vekst og gründerskap i landbruket i Meld. St. 31 (2014–2015) Garden som ressurs – markedet som mål, jf. Innst. 177 S (2015–2016). Regjeringen har varslet en egen melding om reindriften.

Samlet dekker disse meldingene i all hovedsak hele landbruksfeltet.

Komiteen mener at Stortingets behandling av jordbruksmeldingen skal legge føringer for jordbrukspolitikken og jordbruksoppgjørene i årene fremover. Komiteen mener dette bidrar til å sikre forutsigbarhet for en næringskjede som er avhengig av langsiktige og stabile rammevilkår.

Komiteen viser til at jordbruket er en næring som påvirkes sterkt av politiske føringer og vedtak, blant annet gjennom de årlige jordbruksforhandlingene. For å sikre forutsigbarhet må derfor målene for jordbrukspolitikken formuleres på en presis og etterprøvable måte, men samtidig gi rom for at partene gjennom jordbruksforhandlingene kan finne de gode løsningene for å nå målene som er satt for jordbruket.

Komiteen viser til at denne innstillingen i all hovedsak følger den strukturen som er brukt i jordbruksmeldingen. Komiteen bruker i innstillingen gjennomgående begrepet «jordbruk», selv om det enkelte steder også kunne vært brukt det videre begrepet «landbruk».

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at regjeringen i meldingen på mange punkter legger opp til både nye mål for og virkemidler i jordbrukspolitikken sammenlignet med Meld. St. 9 (2011–2012) Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords, og Innst. 234 S (2011–2012).

4. Generelt

Komiteen understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnyttning, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer de før- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport.

Komiteen viser til at utgangspunktet for matproduksjonen er arealressursene. Forvaltningen av disse må derfor ha et evighetsperspektiv.

Komiteen mener tilstanden til det norske jordbruket på mange områder er god. Norske bønder produserer trygg mat av høy kvalitet. Både dyre- og plantehelsen er god, og det legges stor vekt på dyrevelferd i husdyrproduksjonen.

Samtidig registrerer komiteen at norsk jordbruk har utfordringer, for eksempel med å opprettholde bruken av jordbruksarealet og beiteressursene, sikre rekruttering til næringen, opprettholde de marginale jordbruksområdene og for lav innenlandsproduksjon av enkelte fôr- og matvarer.

Jordbruket er en av Norges få komplette verdikjeder. Jordbruket skaper verdier og bidrar til arbeidsplasser og bosetting i hele Norge. I 2014 var det i overkant av 41 000 sysselsatte i jordbruket og 48 000 i matindustrien (inkludert fiskeindustrien). Grunnlaget for denne verdikjeden er en velfungerende råvareproduksjon.

Komiteen viser til at Norge har et kostnadsnivå, et klima, en geografi og en topografi som påvirker muligheten for matproduksjon. Gjennom et samspill mellom dyktige bønder, forvaltning og en aktiv jordbrukspolitikk har Norge likevel lykkes med å produsere trygg mat av høy kvalitet til befolkningen.

Komiteen viser til at jordbruket har hatt en utvikling over tid med høy grad av effektivisering og er i dag en næring som bruker mye teknologi. Evnen til omstilling har vært betydelig. Både produksjonen per time og totalproduksjonen har økt.

Komiteen viser til at arbeidskraft i økende grad er erstattet av teknologi.

Jordbruket bidrar til viktige fellesskapsgoder som for eksempel åpne kulturlandskap, trygg mat, matvareberedskap og bosetting i hele landet i tillegg til å produsere mat.

Komiteen mener jordbruk er en langsiktig næring som krever forutsigbare rammevilkår over tid. Jordbruket forvalter store verdier og ressurser som er til gode for samfunnet. Komiteen viser til at norsk landbruk er mangfoldig med variert bruksstruktur, topografi og klima. Jordbruket skal ivareta en rekke ulike mål ut over det å produsere mat. Dette krever differensierte virkemidler som er tilpasset de ulike forutsetninger for jordbruksproduksjon i de forskjellige deler av landet.

Komiteen viser til at aktivitet knyttet til jordbruket er viktig for mye annen verdiskaping i Norge. Jordbrukspolitikken og distriktpolitikken henger sammen og er et viktig bidrag til at vi har bosetting i hele landet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at den norske landbruksmodellen i all hovedsak har vært vellykket. Modellen bygger på fire bærebjelker:

- Et velfungerende importvern.
- Samvirkebaserte markedsordninger.
- Forhandlingsinstituttet.
- En eiendomspolitikk for å sikre den selveiende bonden.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti registrerer at jordbruksarealet går ned, sysselsettingen i jordbruket går ned, en større og større andel av produksjonen sentraliseres mot noen geografiske områder, og importen av fôrårstoffer øker.

4.1 Partienes særmerknader

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet har som mål for landbrukspolitikken å øke og effektivisere norsk matproduksjon og legge til rette for god utvikling av landbruksnæringen over hele landet. Disse medlemmer peker på at bøndene er selvstendig næringsdrivende, og at landbrukspolitikken må innrettes slik at den styrker norske bønder og norske matprodusenters konkurransekraft. Vi vet at også norsk landbruk og bøndene fremover må regne med økt konkurranse om arbeidskraft, om kapital og om forbrukernes gunst i markedet, både fra andre næringer innenlands og fra utenlandske matprodusenter. Det er derfor avgjørende at landbrukspolitikken gjør bøndene i stand til å møte denne utviklingen.

Disse medlemmer er av den oppfatning at Meld. St. 11 (2016–2017) Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon, svarer opp dette. Norske bønder har i mange tiår ligget i produktivitetstoppen i Norge. Denne utviklingen må fortsette, i landbruket som i alle andre næringer, og selv om mange bønder allerede har tatt i bruk ny teknologi og nye produksjonsprosesser, er en viktig ingrediens i fremtidens landbruk at stadig flere gjør det samme. I dag har om lag en tredjedel av norske melkebønder tatt i bruk en melkebot. Selv om en slik robot neppe passer for alle bruk, er det grunn til å vente at flere melkebønder vil investere i robot i årene som kommer. En ting er at det øker melkeproduksjonen per ku og bruk, men et annet og like viktige forhold ved økt automasjon i produksjonsprosessen er at det frigjør bondens tid. Det gir økt fleksibilitet i drift av gården, og det er etter disse medlemmers oppfatning blant de forhold som er viktige for rekrutteringen til landbruket. Morgendagens bønder ønsker samme fleksibilitet som morgendagens yrkesutøvere i andre yrker. Dette må politikken legge til rette for.

Disse medlemmer peker på at økt produktivitet har den effekt at man kan produsere like mye eller mer med færre enheter. Antall bruk og antall bønder har av den grunn falt jevnt og trutt i mange tiår. Nå har imidlertid nedgangen flatet noe ut, og det er færre bønder som har gått ut av yrket de siste to–tre årene enn det har vært i tiåret før. Disse medlemmer ser denne utviklingen som gledelig, men understreker at målet for landbrukspolitikken bør være å øke norsk matproduksjon snarere enn å opprettholde et bestemt antall yrkesutøvere i denne næringen.

Disse medlemmer ser det som viktig med et landbruk der den enkelte bonde kan leve av gården sin. Regjeringen har derfor ført en landbrukspolitikk der det å stimulere til økt matproduksjon og effektiv gårdsdrift har vært viktig. Det er gjort endringer i tilskuddssatser, og det er gjennomført en rekke forenklinger i tilskuddssystemet. Det er fjernet en del øvre grenser i støtte- og kvoteordninger for å legge til rette for utnyttelse av teknologiske nyvinninger og stor driftsfordeler i produksjonen. Disse medlemmer peker på at denne politikken har medført at bøndene de siste årene har opplevd en meget god inntektsvekst. Fra 2014 til 2016 opplevde norske bønder en inntektsvekst på 13 prosent, og ser vi på hele perioden fra 2014 til 2017, er det prognostisert en inntektsvekst på hele 18,75 prosent i landbruket. Det er dobbelt så mye som inntektsveksten andre grupper i samfunnet kan vente seg i samme periode.

Disse medlemmer peker på at det fortsatt er slik at de bøndene som driver i småskala og i distriktene, får betydelig mer støtte per dyr eller dekar enn de som driver større og i mer sentrale strøk. Disse medlemmer understreker viktigheten av at slike geografiske og strukturmessige forskjeller videreføres også i fremtiden for å sikre grunnlaget for landbruk over hele landet. Det må imidlertid ikke gå på bekostning av at de bøndene som ønsker og evner å produsere mer mat, får anledning til det. Disse medlemmer peker på at det ikke er et motsetningsforhold mellom å stimulere til å høste stor driftsfordeler i landbruksproduksjonen og å stimulere til landbruk over hele landet. Norge er et gressland. Ved å innrette virkemidlene slik at for eksempel beiteressursene tas mer og bedre i bruk, kan begge deler oppnås for den delen av landbruket som kan utnytte disse ressursene. Beiteressursene befinner seg typisk ikke på flatbygdene på Østlandet.

Disse medlemmer understreker at regjeringen i Meld. St. 11 (2016–2017) Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon, viderefører hovedstolpene i norsk landbrukspolitikk. Avtaleinstituttet blir som før, ressursene over hele landet skal tas i bruk, omsetningen av landbruksprodukter skal fortsatt være regulert, og markedene skal fortsatt balanseres. Det foreslås imidlertid endringer for å skape et mer fremtidsrettet norsk landbruk som er mindre politisk styrt og mer markeds- og forbrukerrettet. Det innebærer en enklere virkemiddelstruktur og færre offentlige inngrep i den enkelte bondes næringsdrift, og en landbrukspolitikk som først og fremst er innrettet mot økt norsk matproduksjon.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil ha et sterkt og bærekraftig landbruk over hele landet. Disse medlemmer vil øke verdiskapingen og matvareproduksjonen basert på norske

ressurser. Bærebjelkene som ligger i jordbruksavtalen, importvernet, eiendomslovgivningen og de samvirkebaserte markedsordningene, har tjent oss godt og skal ligge fast. Disse medlemmer viser til at det norske landbruket er mangfoldig med en variert bruksstruktur. Dette vil vi bygge videre på og sikre lokalt eierskap gjennom konsesjonsbestemmelser, bo- og driveplikt og prisregulering. Vi vil endre og forenkle lovverket slik at flere velger å etablere seg i landbruket, og for å gjøre det mer attraktivt å ta i bruk nedlagte gårder.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser til at jordbrukspolitikkenes viktigste funksjon er å fastsette presise mål for jordbrukets samfunnsoppgaver og deretter utvikle og finansiere virkemidler som sikrer helhetlig og god måloppfyllelse. Dette medlem mener at de viktigste målområdene gjelder vern og forvaltning av jord, produksjonsomfang og matsikkerhet, inntekt og rekruttering, landbruk over hele landet, miljø og klima, mattrygghet og dyrevelferd, verdiskaping og sysselsetting, velfungerende og forbrukerrettede markeder, og forskning og innovasjon.

Dette medlem legger avgjørende vekt på at Norge skal ha en eiendomspolitikk og jordforvaltning som bygger på privat eiendomsrett og individuelt forvaltningsansvar, og som sikrer landets knappe jordbruksressurser på en langsiktig og bærekraftig måte, slik at også kommende generasjoner kan få dekket mest mulig av sitt behov for matvarer fra norsk matproduksjon.

Dette medlem anser driveplikten for å være det viktigste instrumentet for å sørge for at alt jordbruksareal nyttes til matproduksjon. Å verne matjorda mot nedbygging er svært viktig for Kristelig Folkeparti.

Dette medlem viser til at konsesjonsloven skal ivareta hensyn til bosetting, og til at prisdannelsen på landbrukseieendommer reflekterer eiendommens avkastningsverdi som landbruk. Dette medlem mener dette er viktige samfunnsformål, og ønsker å videreføre disse.

Dette medlem ønsker at norsk jordbruk skal produsere de fôr- og matvarene som det er naturlig å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport. Dette medlem viser til at mulighetene for økt produksjon og verdiskaping er størst innenfor storfekjøtt, matkorn/førkorn og for en del grønnsaker og frukt. Dette medlem ber om at regjeringen følger opp dette i de årlige jordbruksforhandlingene framover og legger til rette for at disse mulighetene skal kunne utnyttes.

Dette medlem vil ha et aktivt og mangfoldig jordbruk over hele landet, med produksjoner og foretaksstrukturer som bygger på lokale jord-, beite-,

skog- og utmarksareal. Dette medlem ønsker derfor å videreføre mange kvoteregioner for kumelk, fraktordningene og geografi- og struktur-differensierede virkemidler over jordbruksavtalen.

Dette medlem viser til at brukene i Norge varierer mye både i størrelse og driftsvilkår. Dette medlem mener at næringsutøvere i alle produksjoner og på alle brukstyper skal ha reell mulighet til inntektsutvikling på linje med andre i samfunnet. For å sikre rekruttering og for å løfte inntektene i næringen mener dette medlem at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet.

Dette medlem understreker at et velfungerende importvern er avgjørende for det norske prisnivået, og dette medlem vil ikke støtte forslag som ensidig svekker Norges rettigheter i WTO-avtalen. Dette medlem mener at den norske modellen med årlige jordbruksforhandlinger er av stor verdi både for næringen og samfunnet, og ønsker å videreføre forhandlingsinstituttet.

Dette medlem viser videre til at næringens økonomiske og sosiale bærekraft er avgjørende for rekrutteringen. Dette medlem mener det må fokuseres på rekruttering både fra politisk hold og næringen selv. Rekrutteringsutvalget som ble nedsatt etter jordbruksoppgjøret 2014, pekte på fire nøkkelfaktorer i rekrutteringsarbeidet: kompetanse, oppstartsutfordringer og -muligheter, forholdene for likestilling og familieliv og næringens omdømme. Dette medlem understreker at rekrutteringssituasjonen er et sannhetens øyeblikk for næringen, og at landbruket alltid må jobbe for å tiltrekke seg nye utøvere.

Dette medlem peker på at en velfungerende varekjede forutsetter at det er en viss styrkebalanse mellom leddene i varekjeden. Dette medlem er opptatt av at det er effektiv konkurranse i alle ledd i varekjeden, både i matindustrien og i handelen. Dette medlem vil videreføre produsentenes ansvar for markedsbalansen og produsentenes ansvar for å finansiere alle balanseringstiltak. Derfor ønsker dette medlem at produsentsamvirkene fortsatt skal stå for markedsbalanseringen. Markedsordningene for ku- og geitemelk, kjøtt, egg, korn, epler og poteter videreføres i samsvar med dette. Samvirkets tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevridende for noen.

Dette medlem viser til at næringsmiddelindustrien er Norges største fastlandsindustri, og at primærlandbruket og matindustrien lever i et gjensidig avhengighetsforhold. Dette medlem understreker at importvernet og RÅK-ordningen er avgjørende for hele varekjeden. Konkurranseskraft, innovasjon og utvikling i matindustrien vil være avgjørende for det grønne skiftet, og dette medlem ønsker

derfor å se hele varekjeden under ett i politikktutforming.

Dette medlem viser til at mye av grasområdene har spredte og små arealer som ikke egner seg for å drifte robotfjøs med 50–60 kyr uten at det oppstår nye avstandsulemper og mye interntransport. For store deler av landet vil fornying av dagens gjennomsnittsfjøs være avgjørende for videre melkeproduksjon. Dette medlem viser til at de fleste av dagens melkefjøs har 15–30 kyr, og at en fornying av disse vil være avgjørende for videre melkeproduksjon i deler av landet. Dette medlem mener at investeringsvirkemidlene over jordbruksavtalen er viktige for å stimulere til positiv utvikling, og at disse må utnyttes slik at det investeres i alle typer bruk. Dette medlem mener det trengs en redningsplan for gjennomsnittsfjøs, og ønsker å legge til rette for økte investeringer på disse brukstypene.

Dette medlem mener at det regionale partnerskapet er viktig, og at det bør være handlingsrom for å gjøre prioriteringer av investeringsvirkemidler mellom produksjoner i den enkelte region.

Dette medlem er opptatt av at det skal være lite medisinbruk og god dyrevelferd i norsk husdyrhold, og peker på at det best kan sikres med dyktige produsenter, et tydelig regelverk og et tett og løpende samarbeid mellom næring, veterinærer og myndigheter. Dette medlem vil videre peke på at tilgang på veterinærhjelp er viktig for å sikre beredskap mot alvorlige smittsomme sykdommer og sikre dyrevelferd og produksjonsøkonomi i alle deler av landet. Dette medlem mener at bøndene gjør en viktig oppgave for samfunnet ved å holde norsk landbruk fritt for MRSA. Dette medlem mener det er urimelig at bønder skal bli økonomisk skadelidende ved sanering ved uforskyldte utbrudd av MRSA, og mener at kompensasjonssatsene må økes betydelig.

Dette medlem viser til at landbasert matproduksjon ikke kan foregå uten utslipp til luft og vann, og at norsk matproduksjon har relativt lave klimagassutslipp per produsert enhet sammenlignet med andre land. Dette medlem mener at også landbruket må bidra til reduksjoner av utslipp, og ber regjeringen sammen med jordbrukets avtaleparter om å utarbeide og gjennomføre langsiktige tiltak for å øke næringens miljømessige bærekraft. Dette medlem godtar ikke karbonlekkasje som en akseptabel måte å oppnå klimamål på, og vil heller ikke at ressursbruken over jordbruksavtalen skal låses fast til dagens rammer, da dette må vurderes ettersom nye behov melder seg.

Komiteens medlem fra Senterpartiet vil føre en jordbrukspolitikk som gir trygg og sikker mat, landbruk over hele landet, økt verdiskaping og ei bærekraftig næring. For å sikre dette vil Senterpar-

tiet øke lønnsomheten i bruk av jordbruksarealene gjennom et sterkt importvern og årlige forhandlinger mellom staten og faglagene i jordbruket, samt sikre gårdbrukerne en sterk markedsrett gjennom omsetning av varene i samvirker.

Dette medlem vil legge til rette for at landbrukets næringsvirksomhet blir enda viktigere framover for å opprettholde lokal sysselsetting og bosetting. En variert bruksstruktur gir best muligheter til å produsere maten på en bærekraftig og klimavennlig måte.

Dette medlem mener bedre inntektsmuligheter for bonden og forutsigbarhet for framtidige investeringer er en forutsetning for økt matproduksjon og rekruttering til landbruket. Inntektsforskjellen mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet må tettes – næringsutøverne i landbruket må ha samme mulighet til inntekt og velferdsordninger som andre grupper i samfunnet.

Dette medlem viser til at det har vært stor produktivitetsutvikling i jordbruket. Senterpartiet mener at det er viktig at produktivitetsgevinsten skal komme næringa til gode. I jordbruket er det stort behov for oppgradering og nyinvesteringer i blant annet driftsbygninger og jord.

Dette medlem mener det er nødvendig med en egen tiårig investeringspakke for landbruksnæringa. Investeringer må bidra til å utnytte de totale arealressursene og ressursgrunnlaget på det enkelte bruk, samt å gjøre landbruket bedre i stand til å møte klimautfordringene. Det er spesielt behov for virkemidler som sikrer lønnsomhet i drift og investering på de små og mellomstore brukene.

Dette medlem mener målrettede reduksjoner i næringas skatte- og avgiftsbelastning vil styrke bondens økonomiske stilling og er effektive virkemidler for både nærings-, distrikts- og fordelingspolitikk.

Dette medlem mener eiendomspolitikken i landbruket skal sikre at ressursene holdes i hevd og forvaltes i et langsiktig perspektiv, og må derfor finne sitt balansepunkt mellom hensynet til enkeltmenneskets og samfunnets interesser. Det at eierskap til ressurser har blitt fordelt på mange, har gitt verdiskaping og vekst i hele landet. Familiejordbruket med personlig eierskap til jorda bidrar til livskraftige lokalsamfunn og mer livskraftige distrikt.

Dette medlem vil videreføre odelsloven og dens grunnlovsværn, opprettholde konsesjonsloven med personlig boplikt og videreføre priskontroll av eiendommer, samt sikre driveplikt for all matjord.

Dette medlem mener norsk kjøttproduksjon er en viktig del av den norske matproduksjonen. Våre store gras- og beiteressurser er et viktig fortrinn for miljøvennlig kjøttproduksjon fra storfe og småfe. Samtidig holder beitedyra kulturlandskapet åpent.

Det må føres en politikk som stimulerer til økt bruk av grovfôr og økt bruk av beiteressursene.

Ressursene som er nødvendige for å øke matproduksjonen, er knappe og spredt over hele landet. Ikke minst gjelder dette kornareal som har en nøkkelfunksjon i produksjonen av mat- og fôr Korn. For å sikre at vi får mest mulig ut av våre nasjonale ressurser, skal vi videreføre regional arbeidsdeling for å holde hele det norske jordbruksarealet i drift. Denne politikken er også avgjørende for å sikre de over 50 000 arbeidsplassene i næringsmiddelindustrien.

Dette medlem viser til at produksjon av mat, bioenergi og fiber krever bærekraftig arealbruk. I Norge utgjør dyrka mark kun 3 pst. av landarealet. Senterpartiet vil at matjorda skal få sterkere juridisk vern. Matjord er en nasjonal ressurs som må forvaltes nasjonalt. Vi må bevare matjorda, sikre lokalt eierskap og redusere hindringer for aktiv arealbruk. Aktiv bruk gir det beste vern. Jordvern skal derfor være overordnet i all framtidig arealforvaltning.

Dette medlem viser til at jordbruket er avhengig av at naturen er i balanse. Næringa er avhengig av å minimere belastningen på natur og miljø. Det viktigste klimabidraget norsk landbruk kan gi, er å øke norsk produksjon av mat og jobbe for å redusere utslippet per produsert enhet.

Dette medlem understreker at den som eier dyr, skal sikre gode forhold for dyrene. Senterpartiet vil opprettholde og utvikle et godt og strengt regelverk for dyrevelferd, basert på kunnskap om dyras behov. Mattilsynet må ha tilstrekkelige ressurser til å drive god rådgivning og hyppig kontroll og ha et målrettet samarbeid med produksjonsnæringene.

Dette medlem mener importvernet for jordbruksvarer er avgjørende for å ha et norsk jordbruksvaremarked. Det høye norske lønns- og kostnadsnivået, sammen med et utfordrende klima og en krevende topografi, bidrar til at prisene på norske landbruksprodukter er høyere enn i våre naboland. Det kan derfor ikke inngås nye handelsavtaler som svekker importvernet og rammevilkårene for den nasjonale landbruksproduksjonen. Innenfor dagens WTO-avtale må vi utnytte det handlingsrommet som sier at høyeste vernetoll, prosent- eller kronetoll, skal brukes til enhver tid.

Dette medlem mener tilgang på nok og kompetent arbeidskraft er en grunnleggende forutsetning for en konkurransekraftig landbruksnæring. Derfor trenger vi inntektsvekst og sterkere satsing på rekruttering. Det er spesielt viktig å ta vare på og utvikle utdanningssystemet. Landbruksutdanning må i sterkere grad tilpasses behovet til dem som skal inn i næringa. Tilbud om etterutdanning for dem som er i næringa, er også viktig. Naturbruksskolene må styrkes gjennom et nasjonalt program med fokus på klimautfordringer, energi, drivstoff og kretsløpstenkning.

Dette medlem mener rovviltpolitikken skal ivareta både rovdyr og beitenæring. Beitebruk i hele landet og utnytting av utmarksressursene forutsetter at rovdyrstammene holdes på et begrenset nivå.

Dette medlem viser til at produksjon og næringsvirksomhet basert på landbrukets ressurser er viktig, mange steder avgjørende, for å opprettholde den lokale sysselsettingen og befolkningsgrunnlaget. Senterpartiet mener at koblingen mellom landbrukspolitikk og distriktpolitikk må videreføres og styrkes.

Dette medlem er opptatt av å gi gode rammevilkår til organisasjoner som jobber for å fremme kunnskap om jordbruks- og bygdeinteresser.

Dette medlem mener andelslandbruk er en driftsform som har kommet for å bli. Denne driftsformen bidrar til kunnskap og interesse for jordbruk, matproduksjon og kosthold i bynære områder. Senterpartiet mener andelslandbruket spiller en viktig og interessant rolle, og vil tilrettelegge for at det blir tilgjengelig for flere.

Dette medlem mener regjeringens jordbruksmelding ikke svarer på de utfordringer som jordbruket står overfor. Meldingen angir gjennom en rekke endringer en ny kurs for norsk matproduksjon som vil sentralisere matproduksjonen og på sikt føre til at matproduksjonen og selvforsyningen i Norge går ned. Dette medlem mener det trengs en opptrappingsplan for norsk matproduksjon, der økte investeringer på alle typer bruk og økte inntektsmuligheter for bonden er sentrale virkemidler.

Komiteens medlem fra Venstre mener at jordbruk er en langsiktig næring som krever langsiktige og stabile rammevilkår. Det skal være lønnsomt å produsere mat i Norge. Det skal være et aktivt jordbruk over hele landet for å sikre trygg matproduksjon. Jordbruket må styrke matsikkerheten og beredskapen gjennom økt produksjon på norske ressurser. Jordbruket skal sikre trygg mat gjennom god plante- og dyrehelse og dyrevelferd.

Videre er det et mål for dette medlem at det er jordbruk over hele landet. Bruk av jorda til å produsere mat er jordvern, og dette medlem ønsker å hindre irreversible endringer av matjord. Dette medlem mener det ikke skal være tillatt å bygge boliger, fritidsboliger og næringsbygg på dyrkbar eller dyrket jord.

Dette medlem mener jordbruket skal styrke sysselsetting og bosetting over hele landet og utnytte de naturgitte fortrinn vi har i Norge. Det må tilrettelegges for et differensiert landbruk med variert bruksstruktur, og rekrutteringen må styrkes. Venstre ønsker at investeringsvirkemidlene brukes bevisst for å bidra til at det er et differensiert jordbruk og husdyr over hele landet.

Dette medlem mener det skal være et mål at jordbruket skal øke verdiskapingen ved produksjon tilpasset klima, miljø og forbruk. Utdanning, rådgivning og forskning må styrkes og tilpasses klimaendringene, teknologiutviklingen og økt kunnskap. De fortrinn norsk avl, lavt forbruk av antibiotika og plantevernmidler, god dyrehelse og dyrevelferd og produksjon i små enheter gir, må kunne bidra til økt verdiskaping.

Dette medlem mener det må være en åpen og transparent markedsbalansering og produksjonsregulering slik at det er forståelse og aksept for at de skal virke etter hensikten. Dette medlem ønsker forenklingstiltak av alle typer for næringsdrivende, men forenklinger i jordbruket må ikke gå på bekostning av formålet med ordningene.

Dette medlem viser til at den satsingen som ble startet under Venstres statsråd Lars Sponheim for å styrke produksjon og foredling av lokalmat, har virket. Synergien mellom reiseliv, matkultur, helse, omsorg og øvrig entreprenørvirksomhet og jordbruket bør forsterkes videre. Norge er en matnasjon med unike råvarer, dyktige yrkesutøvere og gründere.

Dette medlem vil at norsk jordbruk skal være bærekraftig og basert på en økt bruk av de biologiske ressursene og en helhetlig forvaltning av naturen og arealressursene. Jordbruket skal sikre naturmangfoldet i kulturlandskapet gjennom fornuftig bruk og kunnskapsbasert forvaltning. Det må føres en klimapolitikk hvor distrikts- og landbrukspolitiske målsettinger ivaretas, basert på kunnskap og målbare tiltak, og forurensningen fra jordbruket må reduseres.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at verden rundt oss er i rask endring. Med klimaendringer, ny president i USA og andre drivkrefter går vi inn i en ny og urolig tid. Denne erkjennelsen må også ha konsekvenser for norsk matpolitikk, både på land og i vann. En bærekraftig jordbrukspolitikk som sikrer oss mat på bordet i årene framover, er et av de viktigste tiltakene i en slik situasjon. Regjeringens strategi hvor landbruket bygges ned, gjør landet vårt, og grunnlaget for norsk matproduksjon, mer sårbart i en usikker tid. Vi må ta hele landet i bruk.

Dette medlem viser til at vi må ha et landbruk som utnytter landets ressurser på best mulig måte, med dyr som beiter, insekter som pollinerer, plantesorter som trives med våre lyse sommernetter og aktive bønder. Bønder er limet i distriktenes lokalsamfunn. Alt dette er viktig for norsk matsikkerhet. Og det er den beste måten for Norge å møte klimaendringene og en usikker verdenssituasjon på.

Norge er et land med små enheter og mange ulike produksjonsforhold. Dette gir et godt grunnlag for en

bærekraftig forvaltning av landbrukets biologiske mangfold, som igjen er grunnlaget for all matproduksjon. Intensivering av landbruket er en trussel mot det biologiske mangfoldet. Derfor vil dette medlem legge til rette for et mangfold i jordbruket gjennom økt utnyttelse av lokale ressurser over hele landet.

Dette medlem vil bruke nasjonale ressurser til å produsere mat. Det er problematisk at landbruket vårt baserer seg mer og mer på importert kraftfôr når vi har store mengder av rike utmarksbeiter å høste av. Sosialistisk Venstreparti vil ha et sterkt importvern og en nasjonal strategi for økt selvstendig norsk matproduksjon der man korrigerer for importert fôr, slik at det er reell selvbergingsgrad det er snakk om, og der man i større grad enn i dag baserer husdyrproduksjonen på norsk grovfôr.

Dette medlem vil dyrke mat over hele landet. Da trenger vi jordbruksoppgjør som gjør det mulig å leve av å være bonde, også på de små brukene og kombinert med andre yrker. Vi trenger markedsordninger som kan stabilisere markedet. Yrkesutøvere i landbruket må ha en årsinntekt og en inntektsutvikling på linje med andre yrkesgrupper i samfunnet. Vi trenger tilskuddssystemer for å holde mer av landbruksjorda i hevd og for å utnytte grovfôrressursene og beitemene bedre.

Dette medlem mener det norske jordbruket kan være en spydspiss for klimavennlige løsninger i matproduksjonen. Hvis man legger til rette for flere tiltak som styrker klimarådgiving i jordbruket, avslutning, nullutslipp fra maskinparken og økt drenering, kan Norge bli et land som ligger foran i å produsere mat med lave klimagassutslipp.

Dette medlem vil ha mer trøkk inn i arbeidet med å nå målet om 15 pst. økologisk matproduksjon. Det har en stor verdi at en del av jordbruket foregår uten bruk av plantevernmidler, og at forbrukere har muligheten til å kjøpe helt ren mat i butikkene. På flere områder har det konvensjonelle jordbruket blitt bedre av å lære av det økologiske. Derfor er det viktig at man får på plass flere tiltak for å øke produksjon og etterspørsel etter økologisk mat, for eksempel gjennom å bruke det offentliges innkjøp mer aktivt til å etterspørre økologiske alternativer.

Dette medlem viser til at aktiv, hensynsfull og bærekraftig bruk gir varierte landskap i hele landet. Det er med på å ivareta kulturhistoriske og biologiske verdier og har betydning for tilhørighet, tradisjon og verdiskaping.

Dette medlem mener regjeringen har lagt fram en jordbruksmelding som tar norsk jordbruk i helt feil retning. Med en politikk som gir mer sentralisering og vanskeligere levekår for mange bønder, vil vi se en fortsatt gjengroing av det norske kulturlandskapet og økt fraflytting fra distriktene. Land-

bruksarealer vil gå ut av drift, noe som igjen forsterker vår avhengighet av importert fôr og importerte matvarer. Gjeldsgraden i jordbruket vil øke. Da vil norsk jordbruk miste et av sine store fortrinn – ren og trygg mat fra hele landet. Sosialistisk Venstreparti går derfor imot regjeringens ulike forslag som svekker inntektene til små aktører, bygger ned jordbruksstrukturen og svekker norsk matsikkerhet.

5. Målene for jordbrukspolitikken

Komiteen vil understreke betydningen av presise og etterprøvbare mål for jordbrukspolitikken, men erkjenner at det noen ganger vil kunne være konflikter mellom de ulike målene. Komiteen mener en klar og forståelig målstruktur er viktig. Det er ikke definert noen samlet oversikt over målstrukturen i meldingen. Regjeringen la sist frem en samlet måloversikt i forbindelse med statsbudsjettet 2017 (Prop. 1 S (2016–2017)).

Komiteen viser til at regjeringen i jordbruksmeldingen varsler at «kostnadseffektiv matproduksjon» er hovedformålet med jordbrukspolitikken. Dette er i tråd med regjeringens politiske plattform.

Komiteen støtter ikke dette som hovedformålet med jordbrukspolitikken, men anser en kostnadseffektiv verdikjede for mat som ett av flere virkemidler for å nå de overordnede målene.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnyttning, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer de fôr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet mener jordbrukspolitikken hovedformål skal være økt norsk matproduksjon med grunnlag i norske arealressurser.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener jordbrukspolitikken hovedmål skal være norsk matproduksjon i takt med økningen i folketallet og med grunnlag i norske arealressurser – over hele landet.

Komiteen mener at arealressursene er den viktigste ressursen i jordbruket. Kunnskap om bruk og forvaltning av areal og biologiske prosesser er vesentlig for å utnytte disse.

Komiteen viser til innstillingen til jordbruksoppgjøret 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)), der en

samlet komité sa at «reell økt selvforsyningsgrad er avhengig av at økt matproduksjon skal være med grunnlag i norske ressurser. Dette må legges til grunn ved utforming av landbrukspolitikken».

Komiteen viser til at formålet med å øke matproduksjonen er å øke selvforsyningsgraden, styrke beredskapen og dekke etterspørselen.

Komiteen merker seg at det i meldingen vises til at landbrukspolitikken har fire overordnede mål:

- Matsikkerhet
- Landbruk over hele landet
- Økt verdiskaping
- Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser.

Komiteen støtter at de fire overordnede målene for landbrukspolitikken videreføres, men presiserer at målet om matsikkerhet skal omfatte både matsikkerhet og beredskap. Komiteen registrerer også at regjeringen særlig peker på lavere utslipp av klimagasser i målet om bærekraftig landbruk, og støtter dette.

Komiteen ber regjeringen legge følgende målstruktur til grunn for jordbrukspolitikken:

- a. Matsikkerhet og beredskap
  - Sikre forbrukerne trygg mat.
  - Økt matvareberedskap.
  - God dyre- og plantehelse.
  - Satse på avl, forskning og utdanning for å øke bruken av de biologiske ressursene.
- b. Landbruk over hele landet
  - Sikre bruk av jord- og beiteressursene.
  - Sikre mulighetene for bosetting og sysselsetting.
  - Et mangfoldig landbruk med en variert bruksstruktur og geografisk produksjonsdeling.
  - Sikre rekrutteringen.
- c. Økt verdiskaping
  - Utnytte markedsbaserte produksjonsmuligheter.
  - Sikre en konkurransedyktig og kostnadseffektiv verdikjede for mat med en jevnere maktfordeling.
  - Sikre en effektiv og lønnsom utnyttelse av gårdens samlede ressurser.
  - Videreutvikle Norge som matnasjon.
  - Sikre bondens inntekter og evne til å investere i gården.
- d. Bærekraftig landbruk med lavere utslipp av klimagasser
  - Redusere forurensingen og utslippene av klimagasser, økt lagring av karbon og klimatilpasning.
  - Bærekraftig bruk og et sterkt vern av landbrukets areal (jordvern) og ressursgrunnlag.

- Sikre kulturlandskapet og naturmangfoldet.
- God dyrevelferd.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener landbrukspolitikken skal legge til rette for et aktivt landbruk over hele landet og med en foretaksstruktur som bygger på lokale jord-, beite, skog- og utmarksressurser. Kvoteregioner for melk, fraktordninger og geografisk differensierte tilskudd er de viktigste virkemidlene for å sikre landbruk over hele landet. Det vil også i fremtiden være behov for en finmasket struktur på virkemidlene.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at regjeringen i jordbruksmeldingen legger de eksisterende målene for jordbrukspolitikken til grunn. Samtidig peker disse medlemmer på at jordbrukspolitikken er preget av en sammensatt målstruktur og et komplekst virkemiddelsystem, noe som tydelig kom frem i Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket, Dokument 3:12 (2009–2010). Undersøkelsen trekker bl.a. frem at det finnes motstridende mål innenfor jordbrukspolitikken som gjør det vanskelig å følge opp den nasjonale politikken regionalt. Særlig pekes det på motsetningen mellom målet om en effektiv og lønnsom drift og målene om et småskala og variert distriktsjordbruk, et sterkt jordvern og ivaretagelse av miljøsinn. Konkretiseringen av de overordnede målene skjer gjennom utformingen av virkemidler under jordbruksavtalen. Ifølge Riksrevisjonen medfører forhandlingselementet mellom staten og landbrukets aktører knyttet til avtaleinstituttet en risiko for at de overordnede målene Stortinget har satt for jordbrukspolitikken, i for liten grad styrer utformingen av de konkrete virkemidlene.

Disse medlemmer viser til at stortingsflertallet de siste årene har fokusert på forenkling og prioritert en landbrukspolitikk som gir grunnlag for økt norsk matproduksjon. Disse medlemmer mener denne prioriteringen bør videreføres.

Disse medlemmer peker på at flere delmål og begrep i målstrukturen kan ha uklare og til dels motstridende virkning, og at det kan utfordre prioriteringen av å legge til rette for økt norsk matproduksjon. I dag er det slik at det meste av maten vi spiser i Norge, er produsert i Norge. Av all melk, egg og fløte vi spiser, er 99 prosent norskprodusert. 97 prosent av smøret vi spiser, 92 prosent av kjøttet og 87 prosent av osten vi spiser, er produsert i Norge. Til sammenlikning er bare 80 prosent av fisken vi spiser, norskprodusert. Regner vi selvforsyning på basis av energien vi spiser, er det likevel i sum bare litt over 50 prosent av vårt inntak som er produsert i Norge.

Det henger særlig sammen med at vi i Norge har dårlige kår for produksjon av sukker, frukt og bær, i alle fall relativt sett til vårt forbruk av slike produkter. Også forholdet mellom kornproduksjon og kornkonsum trekker den samlede selvforsyningsgraden ned.

En utfordring knyttet til økt selvforsyning som mål for landbrukspolitikken er etter disse medlemmers oppfatning at det kan gi et skjevt bilde av og være lite egnet til å fortelle noe om hvilken evne vi i Norge faktisk har til å forsyne oss selv med mat.

Den løpende selvforsyningsgraden angir bare norsk matsektors markedsandel for energi på hjemmemarkedet. Den tar derfor ikke hensyn til eksport, siden eksport ikke påvirker markedsandelen på hjemmemarkedet. Selvforsyningsgraden er heller ikke noe mål på vår forsyningsevne i en gitt krisesituasjon fordi den ikke sier noe om vår mulighet for omlegging i forbruk og produksjon.

Som eksempel kan nevnes at dersom vi i Norge spiser mindre godteri, og dermed importerer mindre sukker, så øker selvforsyningsgraden – helt uavhengig av hva vi ellers spiser eller produserer av mat. For folkehelsen er mindre inntak av sukker bra, men at det alene skal kunne fortelle om en positiv utvikling for norsk landbruk, stiller disse medlemmer seg kritiske til.

Et annet eksempel er at produksjon av mat i Norge for eksport ikke regnes med i selvforsyningsgraden fordi selvforsyningsgraden er definert etter hvor mye av det vi spiser i Norge som er produsert i Norge. Økt norsk produksjon av oppdrettslaks for eksport vil derfor ikke ha betydning for selvforsyningsgraden. Et nær samlet Storting ønsker vekst i oppdrettsnæringen velkommen, men at en slik vekst ikke skal telle med når vi diskuterer selvforsyning av mat, stiller disse medlemmer seg kritiske til.

6. Norsk matproduksjon i verden

Komiteen viser til at FNs organisasjon for mat og landbruk, FAO, anslår at matproduksjonen må øke med rundt 60 pst. innen 2050 for å møte den globale etterspørselsveksten. Klimaendringer vil også påvirke matproduksjonen både i Norge og i verden. FNs klimapanel påpeker i sin femte hovedrapport fra 2014 at matproduksjonen, særlig i tropiske land, kan bli kraftig redusert på grunn av klimaendringer. Komiteen viser også til at det er betydelig usikkerhet om hvordan vilkårene for handel og sikkerhetssituasjonen vil utvikle seg fremover.

Komiteen peker på WTO, forhandlinger med EU etter artikkel 19 i EØS-avtalen, nye frihandelsavtaler, Brexit, TTIP, klimaendringer og sikkerhetssituasjonen både globalt og i vårt nærområde som eksempler på forhold som kan påvirke rammevilkårene for norsk matproduksjon fremover.

Komiteen viser til at om lag 70 pst. av inntektene i norsk jordbruk kommer fra markedet. Det norske prisnivået avspeiler produksjonsvilkårene og kostnadsnivået i Norge, og prisene er høye sammenlignet med andre land. Komiteen understreker at et velfungerende importvern også framover vil være avgjørende for å sikre det norske prisnivået.

Komiteen peker på at importvernet for sentrale jord- og husdyrprodukter begrenser handlingsrommet for en særnorsk prisutvikling, og at økt konkurransekraft og økt effektivitet i verdikjeden for mat vil være viktig for å nå målene om økt matproduksjon og gode inntektsmuligheter.

Komiteen viser til at utenriks- og forsvarskomiteen i innstillingen til globaliseringsmeldingen (Innst. 101 S (2015–2016)) blant annet skriver:

«Komiteen viser til at regjeringen vil vektlegge norsk landbruks beskyttelsesbehov i fremtidige forhandlinger, og at den vil opprettholde et handlingsrom som kompenserer for naturgitte forutsetninger for norsk produksjon.»

Komiteen støtter dette og viser til at et velfungerende importvern er en av bærebjelkene i den norske landbruksmodellen. Komiteen viser for øvrig til sine partiers respektive merknader i Innst. 101 S (2015–2016). Komiteen merker seg at meldingen omtaler økt imports betydning for bredere utvalg i det norske markedet, men vil også understreke importvernets store betydning for å sikre mangfoldet av norskproduserte matvarer. Komiteen mener et velfungerende og forutsigbart importvern for landbruksprodukter er en forutsetning for å kunne opprettholde et landbruk over hele landet og øke matproduksjonen. Et fortsatt velfungerende og forutsigbart importvern er viktig for hele verdikjeden for mat.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, peker på at handel i en stadig mer åpen verden har gitt Norge gode muligheter til å utnytte våre konkurransefortrinn og vårt ressursgrunnlag til å skape en sterk økonomi med høy velferd.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at usikkerhet rundt utviklingen innen handel truer fundamentet for vår velferd og kan komme til å påvirke i hvilken grad vi har evne til å støtte jordbruket i fremtiden. Derfor har disse medlemmer et sterkt fokus på konkurransekraft i jordbruket.

Disse medlemmer viser til at regjeringen legger opp til at importvernet praktiseres på en måte som gir mangfold i matvaremarkedet til det beste for forbrukerne, og støtter dette prinsippet. Disse

medlemmer deler også regjeringens vurdering av at inngåelse av handelsavtaler gir et bredere utvalg av matvarer i det norske markedet.

Disse medlemmer viser til at tollvernet legger føringer for hvor høye norske priser kan være før norske varer møter konkurranse fra import. Disse medlemmer viser imidlertid til at markedet blir stadig mer globalisert og internasjonalt rettet. I så henseende kan for høye tollsatser gå ut over forholdet til våre handelspartnere, i tillegg til at mangfoldet i matvaremarkedet kan bli svekket. Derfor støtter disse medlemmer regjeringens vurdering om at handlingsrommet i WTO til å øke tollsatsene ikke bør benyttes. Disse medlemmer understreker likevel at noe tollvern er nødvendig og hensiktsmessig for å opprettholde norsk landbruksproduksjon. Tollvernet er en sentral del av det internasjonale handelsregimet for jordbruksprodukter, og disse medlemmer understreker viktigheten av at vesentlige endringer i dette må skje på et internasjonalt plan. Disse medlemmer viser for øvrig til at gjeldende tollsatser og priser gir prismessig preferanse for norsk korn, mel og kraftfôr.

Disse medlemmer viser til at import av meieriprodukter er økende, og at innføringen av prosenttoll for flytende melk og noen harde oster har gitt prismessig preferanse for norske varer. Disse medlemmer viser til at Norge opplever en stadig økt etterspørsel etter storfekjøtt, og at norsk produksjon og importkvoter ikke har vært tilstrekkelig til å møte denne. I så henseende har tollsatsene på storfekjøtt blitt administrativt nedsatt i perioder. Disse medlemmer ser derfor behovet for at vi fortsetter å importere dette innenfor tollfrie kvoter, eller kvoter med sterkt redusert tollsats, med hensyn til nåværende høye etterspørsel og økende befolkning for øvrig, frem til norsk produksjon tar seg opp.

6.1 Artikkel 19

Komiteen viser til at importen av landbruksvarer til Norge har økt betydelig over tid og er mer enn doblet fra 2006 til 2015. Komiteen viser til omtalen i Meld. St. 11 (2016–2017) av artikkel 19. EU ble, i avtalene som ble iverksatt i henholdsvis 2003 og 2010, jf. tabell 6.1 i Meld. St. 11 (2016–2017), innrømmet betydelige tollfrie kvoter samtidig som Norge har hatt få eksportinteresser på jordbruksområdet.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til flertallsmerknad fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti til jordbruksoppkjøret 2016 (Innst. 412 S (2015–2016)):

«... mener forhandlingene med EU, de såkalte artikkel-19-forhandlingene, i størst mulig grad må skjerme norsk landbruk.»

Komiteen viser for øvrig til at forhandlingene skal skje innenfor rammene av partenes respektive landbrukspolitikk og på gjensidig fordelaktig basis, og mener det er viktig å holde fast på disse prinsippene.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti vil vri importen av mat bort fra EU og over til mat fra land i sør.

6.2 WTO

Komiteen viser til at endringer i de internasjonale markedene for jordbruksvarer i stor grad har betydning for norsk produksjon og matvaremarkedet. Komiteen viser til at Norges handelsavtaler, herunder WTO og Norges forpliktelser slik de fremgår av bindingslistene, legger sentrale føringer for utformingen av virkemidlene i jordbrukspolitikken. Dette skjer i form av regelverk og nivåbegrensninger for tollvern, internstøtte og eksportsubsidier. Komiteen viser for øvrig til at inntil medlemslandene i WTO blir enige om nye forpliktelser, er Norge bundet av eksisterende forpliktelser som det ble enighet om i Uruguayavtalen anno 1994.

Komiteen viser til at WTO-avtalen setter rammer for importvernet og bruken av nasjonal landbruksstøtte. Ettersom prisene siden 1995 har steget mer i Norge enn internasjonalt, har importvernet blitt svekket for de sentrale landbruksproduktene. Komiteen viser til at dette vil gjøre at prisnivået i våre nabomarkeder fremover vil få større innflytelse over prisdannelsen i Norge.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, peker på at et velfungerende importvern også framover vil være avgjørende for å sikre det norske prisnivået, og vil ikke støtte forslag som ensidig svekker Norges rettigheter i WTO-avtalen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti støtter ikke regjeringens forslag om ikke å benytte handlingsrommet som ligger i WTO. Et effektivt tollvern er nødvendig for å kunne øke markedsinntektene i jordbruket.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til Innst. S. nr. 65 (1994–1995). I punkt 2.1.2.3 Tollberegningsgrunnlaget heter det:

«I hvert enkelt tilfelle er det den tollsats som gir det høyeste tollbeløpet ved innførsel som skal benyttes.»

Disse medlemmer viser blant annet til at omleggingen fra kronetoll til prosenttoll på melk og ost har vært avgjørende for de målprisøkningene som har vært på melk i de siste jordbruksoppkjørene. Disse medlemmer mener det er feil å frasi seg muligheten til å sikre et effektivt tollvern.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at det må utvises varsomhet med endringer i tollvernet fordi det erfaringsmessig påvirker forholdet til handelspartnere negativt, og dermed mulighetene for balanserte løsninger samlet sett.

Disse medlemmer viser til at Norge utnytter en stor del av det øvre tillatte nivået for handelsvridende støtte (AMS), som Norge forpliktet seg til i WTO. Disse medlemmer viser videre til at den høye utnyttelsesgraden innebærer en begrenset mulighet for endringer av støtte eller priser som resulterer i en økning i handelsvridende støtte (AMS) uten at dette samtidig blir kompensert gjennom prisreduksjoner eller omlegging av støtte eller markedsordninger for flere sektorer. Disse medlemmer understreker betydningen av at norske WTO-forpliktelser overholdes.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at en nasjonal jordbrukspolitik forutsetter et nasjonalt jordbruksvaremarked. Norske lønns- og arbeidsvilkår for lønsmottagere er deres grensevern mot sosial dumping. WTO-avtalen gir mulighet for å benytte den tollsats (kronetoll/prosenttoll) som gir den høyeste tollbeskyttelse ved innførsel. Disse medlemmer mener man bør benytte den tollsats (kronetoll/prosenttoll) som gir den høyeste tollbeskyttelse.

6.3 Utfasing av eksportsubsidier for melk

Komiteen viser til at eksportsubsidiene skal utfases innen 2020. Stortinget ga sin tilslutning til dette gjennom Innst. 101 S (2015–2016) fra utenriks- og forsvarskomiteen. Det er særlig bortfallet av melk til eksport av Jarlsbergost som vil påvirke norsk jordbruk. Stortinget ba om en konkretisering av hvordan utfasingen av eksportsubsidiene skal finne sted. I innstillingen sies det også at utfasingen må skje på en måte som sikrer muligheter for gradvis tilpasning til en ny konkurransesituasjon, også gjennom at avbøtende tiltak vurderes. Komiteen etterlyser en slik konkretisering.

I innstillingen til jordbruksoppkjøret 2016 (Innst. 412 S (2015–2016)) ber næringskomiteens flertall

om at arbeidet med å sikre gode rammevilkår for avsetning av norsk melk må forsterkes i forbindelse med utfasingen av eksportsubsidiene.

Komiteen ønsker at en større del av innenlandsforbruket av melkeprodukter dekkes av norskprodusert melk. Dersom dette ikke er nok for å kompensere for bortfall av eksport av norskprodusert Jarlsbergost, mener komiteen at statlig andel av kvote ikke skal selges ut igjen før markedet er i balanse.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener at tilbakeholdt kvote bør benyttes i rekrutteringsøyemed og gi mulighet for nyetableringer når markedet igjen tillater dette.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser til at det er naturlig at oppkjøp og senere videre salg finansieres over fondet for omsetningsavgift for melk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener finansieringen av tilbakeholdelse av statlig kvote må vurderes sammen med øvrige avbøtende tiltak.

Disse medlemmer vil påpeke at utfasingen av eksportsubsidier må gjennomføres på en måte som sikrer muligheter for en gradvis tilpasning til en ny konkurransesituasjon. Det må snarest settes inn avbøtende tiltak.

Disse medlemmer ber regjeringen legge fram forslag til avbøtende tiltak senest i forbindelse med statsbudsjettet for 2018.

7. Verdikjede fra jord til bord

Komiteen viser til at regjeringen legger forbrukernes interesser til grunn ved utforming av landbrukspolitikken. Komiteen er enig i at jordbrukets og matindustriens oppgave er å produsere varer som norske forbrukere etterspør.

Komiteen vil likevel understreke at jordbrukspolitikken blir for snever om dette blir stående som det eneste hensynet. Det vises til målene for jordbrukspolitikken slik disse er beskrevet i denne innstillingen.

Komiteen mener videre det er viktig å se jordbruksproduksjonen i et helhetlig perspektiv. Verdikjeden bør derfor ses i en videre sammenheng. Det tradisjonelle «jord til bord»-perspektivet bør utvides. Komiteen mener det fremover også bør ses på utvidet bruk av marine ressurser i jordbruket, og ikke

minst redusert matsvinn som en del av jordbrukets kretsløp.

7.1 Forbrukerne

Komiteen mener at norsk jordbruk, ved å ha god dyrevelferd og dyrehelse, et lavt forbruk av plantevernmidler og medisiner, og ved å produsere mat på en slik måte at det blir tatt størst mulig hensyn til miljø og klima, bidrar til at forbrukeren har stor tillit til norske produkter.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det er viktig å legge til rette for at forbrukerne kan ta opplyste valg og på den måten utøve sin forbrukermakt. Både merking av innhold i mat og informasjon om matens opprinnelse, produksjonsmåte og pris er viktig informasjon for forbrukerne. Regjeringen skal også, etter anmodning fra Stortinget, etablere en dagligvareportal. Dette er ett av flere tiltak som kan bidra til å opplyse forbrukerne, særlig når det gjelder kvalitet, næringsinnhold og pris.

Flertallet viser til Innst. 153 S (2014–2015), hvor det sies: «Flertallet ser det som viktig å sikre informasjon til forbrukerne gjennom etablering av en dagligvareportal, som gir sammenlignbar informasjon om næringsinnhold, ingredienser, pris, opprinnelse for produktet, allergener, og hvor varen kan kjøpes.» Flertallet vil understreke at alle disse forholdene, herunder pris, skal være en del av dagligvareportalen.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at Konkurransetilsynet har uttrykt sterk skepsis til å inkludere sanntids priser i en dagligvareportal, med den begrunnelse at det kan ha en konkurransebegrensende virkning ved at det gjør det lettere for dagligvarekjedene å koordinere sin prissetting i markedet. Disse medlemmer deler denne bekymringen.

Komiteen vil peke på at kvalitetssystemet i landbruket (KSL) er et viktig tiltak for å sikre tilliten til norsk mat og matproduksjon. Systemet må balansere hensynet til dokumentasjon og kontroll med bondens behov for å unngå unødvendig papirarbeid. Komiteen vil understreke at for å sikre fortsatt tillit til norsk matproduksjon er det viktig at jordbruket og matindustrien selv praktiserer en åpenhetslinje overfor forbrukerne.

7.2 Dagligvaremarkedet

Komiteen slutter seg til regjeringens beskrivelse av utviklingen i dagligvaremarkedet. Komiteen er bekymret for situasjonen vi ser med maktkonsentrasjon, søyledannelse og vertikal integrasjon.

Komiteen vil understreke behovet for å overvåke og iverksette tiltak for å møte markedssvikt og konkurransemessige utfordringer i dagligvarebransjen.

Komiteen viser til at Stortinget i 2015 ba regjeringen iverksette tiltak for å styrke konkurransen i dagligvarebransjen. Det er fra regjeringens side iverksatt enkelte tiltak for å skjerpe konkurransen og effektiviteten i verdikjeden for mat, blant annet er det innført en utvidet informasjonsplikt om fusjoner og oppkjøp for alle dagligvarekjedene. Konkurransetilsynet undersøker betydningen av den informasjonsutvekslingen som skjer blant dagligvarekjedene. Konkurransetilsynet har nylig levert en rapport om muligheten for å etablere en inngrepshjemmel overfor aktørene i dagligvarekjedene selv om disse ikke er dominerende aktør.

Komiteen er opptatt av at arbeidet for å skjerpe konkurransen i dagligvaremarkedet intensiveres, og etterlyser ytterligere konkrete tiltak som vil bidra til dette. Komiteen er videre opptatt av at det vurderes nye tiltak for å utjevne maktforholdet i verdikjeden for mat.

Komiteen viser til at ny teknologi kan åpne nye muligheter for, og påvirke maktforholdet mellom, produsenter, grossister, butikker og forbrukere. Dette vil gi økt mangfold og bedre konkurranse i hele landet og for alle aktører. Regjeringen må følge utviklingen og vurdere tiltak slik at den teknologiske utviklingen ikke bidrar til ytterligere maktkonsentrasjon og redusert matmangfold.

Lov om god handelsskikk

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at to ulike offentlige utvalg har konkludert med at det er behov for en lov om god handelsskikk, men at forslag (Dokument 8:13 (2014–2015) og Innst. 153 S (2014–2015)) om å innføre dette er blitt nedstemt i Stortinget. Disse medlemmer viser til den åpne høringen i næringskomiteen 19. januar 2017, der det blant annet fra NHO Mat og drikke ble vist til at det er nødvendig å videreutvikle virkemidler som fremmer konkurranse og høyere effektivitet i næringen.

Disse medlemmer mener at forslaget om lov om god handelsskikk bør vurderes på nytt, og fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til lov om god handelsskikk.»

7.3 Næringsmiddelindustrien

Komiteen viser til at næringsmiddelindustrien er Norges største fastlandsindustri målt i omsetning, verdiskaping og sysselsatte. En godt utviklet næringsmiddelindustri er en forutsetning for et levende

jordbruk i Norge. For å sikre høyest mulig verdiskaping i verdikjeden er det viktig at råvarene foredles på en kvalitetsmessig god måte. Næringsmiddelindustrien utgjør en stor og viktig del av den norske fastlandsindustrien, og det må legges til rette for fortsatt utvikling og økt verdiskaping gjennom bearbeiding av mat i Norge. Det er derfor viktig å legge til rette for denne industrien gjennom gode og stabile rammevilkår. Foredling av jordbruksvarer påvirkes av jordbrukspolitikken, handelspolitikk, tollvern og prisutviklingen på råvarer. Stabil og langsiktig tilførsel av norske jordbruksråvarer er viktig for industrien.

Komiteen vil sikre næringsmiddelindustrien konkurransevne. Det vises spesielt til den bearbeidende industrien, den såkalte RÅK-industrien, som har lavere tollsatser og omfattes av ordningen med råvarepriskompensasjon. Betydelige deler av norsk jordbruksproduksjon foredles i denne industrien. Komiteen ser det som viktig at vi viderefører disse ordningene, som bidrar til at forskjeller mellom nasjonale og internasjonale råvarepriser utjevnes for industrien. Dette er i tråd med komiteens innstilling til jordbruksoppjøret 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)).

Komiteen viser til at regjeringen i sin politiske plattform sier at hensynet til norske forbrukere og norsk matvareindustri tilsier at tollmurene bør reduseres. Komiteen vil bemerke at representantene fra matvareindustrien under høringen 19. januar 2017 understreket viktigheten for industrien av et velfungerende tollvern.

8. Utviklingstrekk i primærlandbruket

Komiteen viser til regjeringens beskrivelse av utviklingstrekk i de ulike produksjoner i meldingen.

8.1 Lokalmat

Komiteen mener det skjer mye spennende innen utvikling av lokalmat i Norge.

Vi har gode naturgitte forutsetninger for å produsere lokalmat av høy kvalitet. Et eksempel på dette er osten Kraftkar fra Tingvoll, som ble kåret til verdens beste ost i 2016. Norge har også et aktivt og kompetent kokkemiljø og mange aktive gründere som vil satse på mat og verdiskaping knyttet til mat og matkultur. Det ble i 2016 omsatt lokalmat og -drikke for 4,8 mrd. kroner gjennom varehandelen. Målet er å øke dette til 10 mrd. kroner gjennom alle omsetningskanaler innen år 2025. For å nå dette målet trengs det et aktivt samarbeid mellom det offentlige og de private aktørene. Komiteen viser til at det er en nær sammenheng mellom rammevilkårene for volumproduksjonen av mat og lokalmatproduksjon. For eksempel vil mange som driver lokalmatproduksjon,

være avhengige av mottaks- og forsyningsplikten i markedsbalanseringen.

Komiteen viser til Meld. 31 (2014–2015) Garden som ressurs – marknaden som mål og til Stortingets behandling av denne, jf. Innst. 177 S (2015–2016). Det skal gjennomføres flere tiltak for å stimulere til vekst og utvikling. Målet er å medvirke til at landbruksgründere skal kunne utnytte det totale ressursgrunnlaget på landbrukseiendommen.

Komiteen imøteser regjeringens videre oppfølging av tiltakene.

Komiteen er fornøyd med at det nå er en betydelig omsetning av småskala- og lokalmat. Komiteen viser til at denne økningen har sitt utspring i en bevisst satsing fra både myndigheter og næringen selv. Det er viktig at denne typen satsinger følges opp videre, slik at potensialet blir utnyttet og mer av verdiskapingen skjer lokalt.

Komiteen er opptatt av å tilrettelegge for ytterligere vekst i lokalmatproduksjon. Gode investeringsordninger, kompetansetilbud og markedsadgang er avgjørende for å kunne lykkes som produsent. Komiteen vil også peke på at det er viktig at samarbeid mellom produsenter om kompetansebygging, produksjon, markedsføring og salg er målrettet. Gjennom satsingen på reiseliv, lokalmatproduksjon og gårdsutsalg blir landbruket også mer tilgjengelig for folk. Det er positivt og gir en større forståelse for norsk landbruk.

Komiteen har registrert at flere dagligvarekjeder ønsker å legge til rette for mer salg av lokalmat. Komiteen vil understreke at det er viktig at dagligvarekjedene legger til rette og ikke hindrer den enkelte kjøpmann og butikk i dette.

Komiteen mener det er nødvendig med virkemidler som vektlegger mangfold, ikke bare volum, dersom målet om omsetning av lokal mat på 10 mrd. kroner innen 2025 skal nås.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det bør utredes om gårdsbruk som foredler egne råvarer, kan sikres retten til å benytte jordbruksfradraget på samme nivå som tradisjonelt jordbruk.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til en betydelig vekst i salg av lokalmat de senere år. Fortsetter veksten i samme tempo, vil omsetningen nå 10 mrd. kroner i god tid før 2025. Dette viser at regjeringen følger opp målsettingen som er nedfelt i Meld. St. 31 (2014–2015) Garden som ressurs – marknaden som mål. Dette flertallet viser til at regjeringen satser målrettet på vekst i alternativ næringsutvikling, herunder lokalmat, gjennom utviklingsprogrammet

landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping. Økonomisk har utviklingsprogrammet blitt styrket betydelig under denne regjeringen, som med det har bidratt ytterligere til den positive utviklingen for lokal mat og drikke.

8.2 Andre landbruksbaserte næringer

Komiteen viser til at landbruket har lange tradisjoner for å tilby varer og tjenester ut over matproduksjon. Eksempler på dette er energiproduksjon, jakt og fiske, reiseliv, velferdstjenester og leiekjøring. «Utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskaping» og «Investerings- og bedriftsutviklingsmidler i landbruket» er viktige ordninger for å støtte opp om slike satsinger.

Komiteen ønsker å peke på at det ligger muligheter i synergien mellom reiseliv, mat, opplevelser og matopplevelser. Komiteen understreker at med et aktivt landbruk over hele landet er det mulig å utnytte den muligheten som her ligger i økt verdiskaping.

Komiteen viser for øvrig til Meld. St. 31 (2014–2015) Garden som ressurs – marknaden som mål og Innst. 177 S (2015–2016).

8.3 Arktisk landbruk

Komiteen viser til utviklingen i det arktiske landbruket gjennom de siste årene, hvor de geografiske fordelene ved landbruk i nord har blitt løftet fram. Komiteen mener det er viktig å videreføre dette og sikre at den regionale muligheten i arktisk landbruk utnyttes og videreutvikles.

Komiteen viser til at det er ulike utfordringer knyttet til matproduksjon i nord, spesielt knyttet til det kalde klimaet. Samtidig gir den lyse arktiske sommeren og klimaforholdene unike muligheter for å produsere trygg og god mat. Komiteen viser også til den betydning reindriften har for norsk matproduksjon. Komiteen mener det bør etableres tiltak som fremmer kompetanse og innovasjon gjennom samhandling i arktisk område både nasjonalt og internasjonalt. Komiteen peker videre på at det også trengs økt fokus på FoU-arbeid rundt bedre utnyttelse av utmark i arktisk område og klimatilpasset plantemateriale. Det bør også jobbes videre med dokumentasjon av produktkvalitet og produktutvikling av arktiske spesialiteter for å fremme arktiske landbruksprodukter. Komiteen vil videre peke på at det er viktig med god samhandling mellom grønn og blå næring på dette området, og at begge næringene kan ha nytte av hverandre. Komiteen er opptatt av at det jobbes strategisk med rekruttering, og da særlig av kvinner og ungdom.

Komiteen mener det er viktig at det er tilgjengelig genetisk materiale tilpasset arktisk landbruk, og understreker at Norge må bidra til dette gjennom

forskning og utvikling. Komiteen peker på at bevilgninger til arktisk landbruk er en del av jordbruksoppgjøret.

Komiteen viser videre til at beiteplanter i nordlige områder og til fjells utvikles langsomt, og at kvaliteten bevares over lengre tid i beitesesongen. Slike forhold gir god tilvekst hos beitedyr og bidrar til å prege kvaliteten på maten.

Disse unike forholdene ved det arktiske landbruket bør fremheves fremover. Komiteen mener derfor at satsingen på arktisk landbruk bør forsterkes.

8.4 Fjord og fjell

Komiteen vil understreke at satsing på fjelllandbruket har vist seg å være et godt bidrag til utvikling, generasjonsskifte og rekruttering til landbruk i disse områdene av landet. Komiteen mener det er svært viktig at innsatsen for fjelllandbruket i Trøndelag og andre deler av Sør-Norge utvikles videre med tanke på merkevarebygging, felles identitet og økt utviklingskraft. Innenfor disse områdene må det gis rom for at man gjennom lokale og regionale initiativ kan prøve ut innovative løsninger og tenkemåter.

Komiteen viser videre til at et levende landbruk og beitende dyr er en forutsetning for å kunne opprettholde landskapet som har fått verdensarvstatus langs kysten. Komiteen ser det derfor som viktig å ivareta en tydelig distriktsprofil i de landbrukspolitiske virkemidlene for å jevne ut driftsulemper knyttet til geografiske forskjeller og for å sikre at matproduksjonen kan økes basert på norske ressurser.

8.5 Statseiendommer i Nordland og Troms

Komiteen viser til den langvarige prosessen med å få en avklaring på bruk og forvaltning av statseiendommer i Nordland og Troms. Dette kan blant annet svekke mulighetene for å bruke utmarksområdene i næringsvirksomhet. Komiteen mener det må jobbes for å finne en løsning på saken.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme en sak som sikrer befolkningen i Nordland og Troms like rettigheter på statseiendommer som befolkningen i landets øvrige fylker.»

8.6 Landbruk for alle

Komiteen mener at parsellhager, andelslandbruk og urbant landbruk bidrar til kunnskap og interesse for jordbruket i bynære områder. Det er viktig at flest mulig har kjennskap til og forståelse for matproduksjon. Det er derfor viktig at det blir lagt til ret-

te for at kunnskap om hvordan mat produseres, kan gjøres tilgjengelig for flere.

Komiteen viser til at urbant landbruk kan ha en viktig funksjon også som matressurs, både i form av produkter og kunnskap. Videre kan urbant landbruk være viktig for lokal luftkvalitet, biodiversitet og som en viktig del av vann- og avløpssystemet.

8.7 Pollinering, birøkt og honningproduksjon

Komiteen viser til at kultur- og jordbrukslandskap med jorder, kantsoner, steingjerder, slåttestreker, beitemarker, bygninger og tun er ikke bare viktige natur- og kulturminneelementer, men også blant de viktigste levestedene for pollinerende insekter i Norge.

Komiteen viser til at Stortinget ved behandlingen av Dokument 8:6 S (2015–2016), jf. Innst. 172 S (2015–2016), ba regjeringen fremme en sak om nasjonal strategi for å sikre fortsatt mangfold av villbier og andre pollinerende insekter, og imøteser denne strategien.

Komiteen viser til at honningproduksjon er en liten – men viktig – del av norsk matproduksjon, der potensialet for økt norsk andel er betydelig. Komiteen mener det er behov for økt FoU-arbeid innenfor områder som avl, sykdom, økonomi, driftsteknikk og bienes pollineringsverdi. Styrket driftsøkonomi er viktig for å øke den norske produksjonen.

Komiteen vil også peke på behovet for å satse på norsk produksjon av humler til bruk i veksthusnæringen samt sikre at dagens bruk av importerte humler skjer på en måte som ikke utfordrer det biologiske mangfoldet.

Komiteen mener også det bør vurderes ytterligere insentiver for å stimulere til økt produksjon av norsk honning. Komiteen er kjent med at det er innført en minstegrense på 25 kuber for produksjonstilskudd for dem som ikke er aktive bønder, noe som kan bidra til at færre etablerer seg i næringen. Komiteen mener derfor det bør vurderes å senke minstegrensen på produksjonstilskudd til bifolk for alle, noe som kan bidra til økt norsk matproduksjon og en høyere selvforsyningsgrad av honning.

Komiteen ber regjeringen vurdere dette i den kommende strategien for bier og pollinering, jf. Innst. 172 S (2015–2016).

8.8 Bevaringsverdige husdyr

Komiteen er opptatt av å ta vare på Norges 18 bevaringsverdige husdyrraser. Komiteen mener dette best gjøres ved at de inngår som en del av normal jordbruksdrift.

Komiteen viser til innstillingen til jordbruksoppjøret 2016 (Innst. 412 S (2015–2016)) der det understrekes at den beste måten å sikre de bevarings-

verdige rasene på er å sørge for at det er god økonomi for bonden å drive denne typen produksjon.

Komiteen viser til at de nasjonale storfe- og småferasene gjennom avl er tilpasset det norske naturressursgrunnlaget. De kan utnytte mindre næringsrike områder og er tilpasset en mer ekstensiv produksjon, der førressursene i større grad hentes fra utmarka.

Komiteen mener det må utarbeides en egen handlingsplan for å sikre de bevaringsverdige rasene og gi næringsaktører som satser på disse rasene, både forutsigbarhet og mulighet for lønnsom drift.

9. Forutsetninger for fremtidens jordbruk

9.1 Effektivisering og teknologi

Komiteen viser til at det har vært en kraftig effektivisering av produksjonen i norsk jordbruk. De siste ti årene har det vært en vekst i brutto arbeidsproduktivitet på 4,1 pst. i gjennomsnitt per år. Dette har gjort jordbruket til en mindre arbeidsintensiv og mer kapitalkrevende næring.

Komiteen viser til at norske bønder i stor grad har økt effektiviteten gjennom bruk av ny teknologi, og at det norske jordbruket ligger langt fremme i verdensmålestokk når det gjelder bruk av teknologi i matproduksjonen. Komiteen viser til at norske bønder over tid har hatt høyere produktivitet utvikling enn de fleste andre næringer i Norge. For å nå målene for jordbrukspolitikken må norske bønder fortsette å utnytte gårdens ressurser på en effektiv måte. Norske bønder har vist at de har evne, vilje, kunnskap og ambisjoner til å utnytte gårdens ressursgrunnlag på en effektiv måte.

Komiteen viser til at en videre vekst i produktiviteten må vurderes opp mot alle mål som er satt for jordbruket.

Komiteen mener det må føres en politikk som gjør at de samlede mål for jordbruket blir nådd.

9.2 Avl og foredling

Komiteen viser til at norsk avls- og foredlingsarbeid har gitt plante- og dyremateriale av svært høy kvalitet. Norge er mangfoldig både geografisk og klimatisk, noe som gir behov for planter og dyr som er tilpasset de lokale produksjonsforholdene. Det er derfor viktig å ha sterke fagmiljøer både i jordbruket og innenfor forskning for å opprettholde og videreutvikle avls- og foredlingsarbeidet. Komiteen vil understreke at klima og klimatilpasning må være et sentralt hensyn innenfor avl og foredling.

9.3 Forskning og innovasjon

Komiteen støtter regjeringens mål om å ha en effektiv instituttsektor som utfører forskning av høy kvalitet og relevans, som har godt omdømme og høy internasjonal konkurransekraft.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at instituttsektoren og øvrig forskning blant annet skal understøtte målene som er satt for norsk matproduksjon.

Komiteen viser til at instituttsektoren og øvrig forskning skal bidra med økt kunnskap om norsk matproduksjon, og det er viktig at forskningsresultatene når ut til næringsaktørene.

Komiteen mener det aldri må være tvil om forskningens uavhengighet.

Komiteen peker i denne sammenheng på betydningen av næringens involvering i forskningen og godt samarbeid mellom forskningsmiljøene og ulike rådgivningstjenester i hele landet.

Komiteen mener det er viktig med nærhet mellom forskning og jordbruket. Det tilsier en geografisk spredning av forskningsmiljøene. Et godt utbygget rådgivningsapparat er viktig for å sikre at forskningsresultater og innovasjoner blir tatt i bruk ute på gårdene.

Komiteen mener det er behov for økt innsats for forskning og innovasjon i hele verdikjeden for mat. Det er også nødvendig å se forskningsinnsatsen rettet mot jordbruket i sammenheng med den forskningen som gjøres på sjømat og havet som ressurs.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener det er viktig at disse ambisjonene følges opp med tilstrekkelige midler i fremtidige statsbudsjetter.

9.4 Planthelse

Komiteen viser til at en planthelse som er blant verdens beste, er et fortrinn for norsk produksjon. Økt handel og import av planter til Norge kan være et element som utgjør en risiko for planthelsen.

Komiteen vil støtte en effektiv og målrettet importkontroll med planteforsendelser fra tredjeland. Videre vil komiteen understreke at det må utvises forsiktighet, og praktiseres et føre-var-prinsipp når man tar stilling til hvilke planter som skal kunne importeres til Norge.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at import av

plantemateriale kan gi mulighet til å forlenge vekstsesongen og øke produksjonen i Norge.

9.5 Plantegenetiske ressurser

Komiteen understreker betydningen av den viktige innsatsen som er gjort fra norsk side over tid for å sikre biomangfoldet av plantegenetiske ressurser. Komiteen viser til at i lys av allerede kjente konsekvenser av klimaendringer for den globale matproduksjonen, er dette arbeidet viktigere enn noen gang. Komiteen mener at det er umulig å forestille seg at man globalt kan håndtere klimaendringer og øke tilgangen på næringsrik mat uten å gå veien om biomangfoldet av våre viktigste matplanter. Mye viktig plantegenetisk materiale er truet i naturen – først og fremst såkalte «ville slektninger» av de domestiserte artene, men også i plantegenbanker som ikke er oppdaterte på standard på grunn av manglende kompetanse eller finansielle ressurser. Komiteen viser til at for hver variant av frø som går tapt, mister vi muligheter for tilpasning til for eksempel høyere temperatur, mer ustabil vær eller høyere saltinnhold i jorda. Vi mister også muligheter til å bekjempe sykdommer, sikre høyere næringsinnhold eller forbedret smak. Komiteen ser det derfor som viktig å videreføre den norske innsatsen til det internasjonale arbeidet på dette feltet, blant annet i regi av FAO, Nordgen og det verdensomspennende genbanksystemet I Crop Trust.

9.6 GMO

Komiteen viser til at det i dag ikke er gitt godkjenning til GMO, verken til dyrking i Norge eller til import beregnet på matproduksjon. Det betyr at norsk jordbruk kan garantere forbrukerne at maten er GMO-fri.

Komiteen mener det må forskes mer på de nye genredigerte GMO-ene, som for eksempel CRISPR-teknologien. Det er helt nødvendig med mer kunnskap før genredigerte GMO-er kan godkjennes til bruk utenfor lukkede systemer. I likhet med de gamle GMO-ene er det risiko for at nye, genredigerte organismer vil kunne spre seg til naturen og gi utilsiktede konsekvenser. Komiteen mener derfor at man må fortsette å føre en restriktiv GMO-politikk. Genredigerte organismer må reguleres gjennom den norske genteknologiloven, og de kan ikke godkjennes før det er gitt garantier om at de er sporbare og dermed kan overvåkes.

9.7 Dyrehelse

Komiteen er opptatt av å ta vare på den gode dyrehelsen i Norge. Komiteen viser til regjeringens beskrivelse av årsakene til dette i meldingen:

«Et kaldt klima i Europas utkant, variert topo-

grafi med naturlige smittebarrierer, spredt produksjon i relativt små enheter, lite import av livdyr, kompetente fagmiljøer og et mangeårig og tett samarbeid mellom myndigheter og næring har vært, og er fremdeles, de viktigste årsakene til begrenset forekomst av sykdommer hos husdyr i Norge».

Komiteen mener at jordbrukspolitikken må utformes på en måte som fortsatt sikrer god dyrehelse i Norge.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener et spredt og desentralisert husdyrhold som følge av landbruk over hele landet bidrar til en god dyrehelse.

Komiteen viser til at god dyrehelse har en direkte kobling til folkehelsen, og vil understreke viktigheten av å forhindre sykdommer som kan overføres fra dyr til mennesker.

Komiteen ser det som viktig at det arbeides for å opprettholde det gode samarbeidet mellom myndighetene og husdyrnæringen, som et viktig bidrag for å sikre fortsatt god dyrehelse i Norge.

Komiteen viser til at tilgang på veterinærhjelp er kritisk viktig for å sikre beredskap mot alvorlige smittsomme sykdommer, dyrevelferd og produksjonsøkonomi i alle deler av landet. Det er derfor viktig at ordningene for veterinære reiser og kommunale vaktordninger dimensjoneres tilstrekkelig for å ivareta beredskap, god dyrevelferd og aktivt husdyrhold over hele landet. Komiteen vil også understreke behovet for å ha tilstrekkelig kapasitet for obduksjon av dyr slik at vi kan sikre best mulig kunnskap om dyrehelse og dyresykdommer.

9.8 Antibiotikaresistens

Komiteen viser til at antibiotikaresistens er en alvorlig trussel mot den globale helsen. Norge er i en særstilling i Europa når det gjelder å ha lavt antibiotikaforbruk i husdyrproduksjonen.

Komiteen viser også til at det er fastsatt en handlingsplan med tiltak mot antibiotikaresistens i husdyrholdet, som skal følge opp målene i den nasjonale strategien som regjeringen vedtok i 2015.

Komiteen mener arbeidet mot antibiotikaresistens skal gis høy prioritet, og at tiltakene i handlingsplanen må følges opp. Komiteen vil understreke at utviklingen i bruk av antibiotika til kjæledyr må følges særlig tett.

Komiteen viser til at jordbrukets sektormål er å redusere forbruket av antibiotika til produksjonsdyr med 10 pst. innen 2020, og hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinehold.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener målet bør økes til en ambi-

sjon om at forbruket av antibiotika til produksjonsdyr skal reduseres med minimum 10 pst. innen 2020, og hindre at den resistente bakterien LA-MRSA etableres i norsk svinehold og hos andre dyreslag.

9.9 LA-MRSA

Komiteen viser til at det av hensyn til folkehelse er valgt en offensiv strategi for å hindre at bakterien LA-MRSA får fotfeste i norske svinebesetninger. Smittede besetninger pålegges avlivning og sanering. Dyreeier får erstatning som dekker deler av produksjonstapet.

Komiteen viser til at norsk landbruk har hindret at MRSA har etablert seg gjennom målrettet arbeid med sanering ved utbrudd. Komiteen understreker betydningen av at MRSA ikke får fotfeste i norske fjøs.

Komiteen viser til at MRSA primært er et folkehelseproblem og ikke et dyrehelseproblem, og at multiresistente bakterier representerer en betydelig folkehelseis risiko som kan få fatale konsekvenser.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at svinebøndene står i fremste rekke for å holde norsk landbruk fri for MRSA.

Komiteen mener det er urimelig at bønder skal bli økonomisk skadelidende ved sanering knyttet til uforskyldte utbrudd av MRSA. Komiteen mener derfor det er viktig at kompensasjons- og erstatningsatsene ligger på et nivå som sikrer bøndene økonomisk, samt at ordningene er så effektive som mulig og ikke gir urimelige avkortninger.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at bøndenes forsikring dekker deler av tapet. Disse medlemmer viser videre til at næringen selv mener at bare 15–20 pst. av det reelle tapet kompenseres.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet mener dette gir en betydelig skeivfordeling av belastningen over på svinebøndene, og mener kompensasjonen må økes betydelig.

9.10 Dyrevelferd

God dyrevelferd er en forutsetning for bærekraftig matproduksjon. Komiteen viser til formålspargrafen i lov om dyrevelferd:

«Dyr har en egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behand-

les godt og beskyttes mot fare for unødvendige påkjenninger og belastninger».

Komiteen vil understreke at skjerpede krav til dyrevelferd må være effektive og forholdsmessige. Vesentlige endringer bør varsles i god tid slik at berørte aktører får tid til å innrette seg.

Komiteen peker på at god dyrevelferd er et viktig konkurransefortrinn for norsk landbruk, som det er viktig å bygge videre på. Norsk landbruk skal kjennetegnes av at dyrene behandles godt, og at de skal avlives på en forsvarlig måte. Dette er avgjørende for både råvarens kvalitet og landbrukets legitimitet.

Komiteen viser til at husdyrproduksjonen i Norge er basert på god dyrevelferd. Vi har dyktige bønder og godt samarbeid mellom næringen og myndighetene. Virkemidlene for å fremme god dyrevelferd er styrket de siste årene, og det er innført en allmenn varslingsplikt ved mulige brudd på kravene. Videre styrkes tilsynsvirksomheten. Komiteen mener dyrevelferd er grunnleggende for alt husdyrhold.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at dyrevelferdsloven angir prinsipper og overordnede føringer for god dyrevelferd. Ettersom man får økt kunnskap om dyrs behov og samfunnet endrer syn på hva som er god dyrevelferd, vil holdforskriftene måtte oppdateres. Flertallet ber regjeringen vurdere behovet for å oppdatere gjeldende holdforskrifter samt vurdere behovet for å innføre holdforskrifter for flere dyreslag.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener det bør vurderes om de ulike tilskuddsordningene kan brukes til å stimulere til gode dyrevelferdstiltak utover minstekravene. Disse medlemmer vil be regjeringen utrede hvordan det kan innføres insitamenter til bedret dyrevelferd i tilskuddsordningene.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere om man gjennom tilskuddsordningene kan innføre insitamenter for å bedre ivareta hensynet til god dyrevelferd.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, vil understreke at dyrevelferden skal være så god i norsk jordbruk at det ikke burde være

nødvendig med ekstra stimulans gjennom tilskuddsordningene.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti vil understreke at uavhengig av eventuelle egne tilskuddordninger for dyrevelferd skal dyrevelferden i norsk jordbruk være god.

Komiteen imøteser regjeringens videre arbeid med nye metoder for og alternativer til kastrering av hanngris.

9.11 Investeringer på alle typer bruk

Komiteen har ved flere anledninger understreket at en skal legge til rette for en variert bruksstruktur og sikre bærekraftig produksjon på jordbruksarealene i hele landet. Norsk landbruk skal bestå av både små, mellomstore og store gårder.

Komiteen vil understreke at næringsutøverne i jordbruket er selvstendig næringsdrivende og selv må gjøre vurderinger knyttet til investeringer innen egen produksjon. Det må gjøres ut fra lønnsomhetsvurderinger basert på egenkapital, vurdering av potensial for fremtidige inntekter og offentlige investeringsvirkemidler. Dette gjelder uavhengig av brukets størrelse og geografisk beliggenhet. Gode og stabile rammevilkår vil være viktig for å sikre økte investeringer i jordbruket.

Komiteen viser til at meldingens premiss om at «bruk av ny teknologi stiller krav til økte investeringer» også skal gjelde små og mellomstore bruk, og at denne typen gårder er særlig viktige for å sikre et landbruk i hele landet.

Komiteen viser til at i innstillingen til jordbruksoppgjøret 2016 (Innst. 133 S (2015–2016)) står følgende flertallsmerknad fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti:

«fullgod utnyttelse av det norske jordbrukspotensialet gjør at man ikke kan drive god jordbrukspolitik uten å styrke de mellomstore og små brukene, fordi det er der vi samlet sett har de store jordarealene.»

Behovet for investeringer i jordbruket er stort både for driftsbygninger og i andre produksjonsmidler.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, erkjenner likevel at det for de fleste bruk og bønder ikke er mulig å finansiere investeringer kun med inntekter fra gården. Det er derfor nødvendig med offentlige investeringsvirkemidler.

Flertallet vil understreke at det er behov for investeringer på alle typer bruk. Dette gjelder også der det ikke er ressursgrunnlag for å utvide produksjonen.

Komiteen viser til at Stortinget ved behandling av statsbudsjettet 2017 gjorde følgende vedtak:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake med en plan for langsiktige investeringer i landbruket i revidert nasjonalbudsjett 2017»,

jf. nr. 57 under vedtak 108 ved behandlingen av Innst. 2 S (2016–2017). Komiteen imøteser dette.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet vil presisere at investeringsvirkemidler er rettet mot alle typer produksjoner, både innen tradisjonelt landbruk og andre landbruksbaserte næringer. Dette innebærer at investeringsvirkemidlene kommer alle typer bruk til gode. Det er stor pågang etter investeringsvirkemidler i hele landet, og lønnsomhetsvurderinger må ligge til grunn for tildeling av støtte.

Fra regjeringens side er investeringsstøtte prioritert høyere i jordbruksoppgjøret i 2016 enn det som var landbruksorganisasjonenes krav.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti ser at investeringspolitikken i jordbruket påvirker jordbruket i en strukturdrivende retning. Disse medlemmer ser behovet for investeringsmidler som gjør at det på alle bruksstørrelser kan være mulig å fornye driftsapparatet uten at det ligger inne krav om produksjonsøkning. Disse medlemmer merker seg at dagens tildeling av investeringsvirkemidler til for eksempel melkesektoren er strukturdrivende i forhold til målet om variert bruksstruktur. Investeringsmidlene må ut fra dette få klare føringer.

Disse medlemmer viser til at det trengs mer jordbruksareal og økt planteproduksjon for å utføre jordbrukets samfunnsoppdrag. Disse medlemmer vil derfor også prioritere statlig investeringsstøtte til jord, for eksempel nydyrking, grøfting og opprustning av tidligere dyrket jord.

Komiteen viser til at investeringsbehovet er særlig stort knyttet til driftsbygninger til storfe- og småfehold. Tine SA presenterte under høringen 19. januar 2017 tall som viste at det per 1. september 2016 var 5 300 gårder som leverer melk fra båsfjøs. Det utgjør 2/3 av antall besetninger og halvparten av antall kyr i Norge. Kravet om løsdrift inntreer fra 2034, men det er likevel viktig å understreke at det i

årene fremover vil være et betydelig behov for investeringer på disse gårdene.

Komiteen viser til store endringer i melkeproduksjonen de siste ti årene. Utbredelsen av melkeboter har medført et skift i foretaksstørrelsen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener dette er viktig for å gjøre norsk melkeproduksjon mer konkurransedyktig.

Komiteen peker likevel på at mye av grasområdene har spredte og små arealer, som ikke egner seg for å drifte 50–60 kyr per fjøs uten at det oppstår nye avstandsulemper og mye internttransport.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at hovedtyngden av dagens melkefjøs har mellom 15–30 kyr. Flertallet viser til at for store deler av landet vil fornying av disse brukstypene være avgjørende for videre melkeproduksjon.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at investeringsvirkemiddel over jordbruksavtalen er viktig for å stimulere til en positiv utvikling i norsk jordbruk. Etterspørselen etter investeringsvirkemidlene er stor.

Komiteen mener det er viktig at offentlige virkemidler utnyttes slik at flest mulig får mulighet til å investere innenfor en variert og bærekraftig bruksstruktur med utgangspunkt i arealgrunnlaget. Komiteen mener derfor det bør legges tydeligere føringer for investeringsvirkemidlene i de årlige jordbruksoppgjørene. Komiteen mener at innenfor de investeringsmidlene som går til melkebruk, er det spesielt behov for å fornye 15–30 kyrfjøs. I tillegg til dette mener komiteen det innenfor slike tydelige føringer bør være et handlingsrom for det regionale partnerskapet til å gjøre prioriteringer av investeringsvirkemidler mellom produksjoner i den enkelte region.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener det må etableres en langsiktig investeringspakke for jordbruket.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener denne må finansieres utenfor rammen av jordbruksoppgjøret.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, mener at investeringsstøtten bør ligge innenfor jordbruksavtalens ramme, slik at det sikres en god helhetlig prioritering av de samlede økonomiske virkemidlene.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener en slik investeringspakke må innrettes slik at den gir investeringer både i jord og driftsbygninger. Disse medlemmer vil derfor understreke at en investeringspakke særlig skal rettes mot investeringer på små og mellomstore bruk for å sikre en best mulig utnyttelse av det faktiske ressursgrunnlaget på den enkelte gård.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil ta stilling til eventuelle investeringspakker og innretningen og finansieringen av disse ved behandling av budsjett dokumenter.

Komiteens medlem fra Venstre ønsker en endring i innretning på investeringsvirkemidlene fra Innovasjon Norge. Dette medlem mener at investeringstilskuddet bør differensieres med trinnvis avtrapping ved økende investeringer. Ordningen kan innrettes slik at bruket forholder seg til samme tilskuddsavtrapping over en gitt tidsperiode. Etter hvert vil de/det eldste grunnlaget falle ut. Innretningen skal legge til rette for å foreta en trinnvis utbygging, og på den måten hindre at investeringsløftet blir for stort. Dagens system stimulerer for ensidig til store utbygginger. Ressursgrunnlaget mange steder i Norge er ikke tilpasset dette. En slik endring vil ikke føre med seg at det vil bli ulønnsomt med «store» utbygginger, men vil åpne for økonomisk forsvarlige investeringer på små og mellomstore bruk. Dette medlem ser at jordbruket står overfor vesentlige behov for fornyelse i årene fremover og ber regjeringen bidra til et løft i investeringstakten.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, vil framheve betydningen av de regionale partnerskapene i å fremme Stortingets mål om variert jordbruk over hele landet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det regionale partnerskapet fortsatt bør ha mulighet til å utforme regelverk og legge detaljerte føringer for bruken av de bedriftsrettede midlene.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det må ses nærmere på hvordan samspillet mellom finansiering i private banker og offentlige ordninger i regi av Innovasjon Norge, slik som tilskudd, garantier, risikolån etc., kan forbedres. Flertallet er opptatt av å forbedre muligheten for å finansiere fornyelser i distrikter der panteverdier gjennomgående er lave.

9.12 Fondsordning

Komiteen har merket seg at regjeringen i regjeringsplattformen varsler at:

«Regjeringen vil åpne for en fondsordning i jordbruket etter modell av skogbruket.»

Komiteen etterlyser en slik ordning, og mener den vil være viktig for å sikre både investeringer og klimatiltak.

Komiteen ber regjeringen legge frem en slik ordning.

10. Avtalesystemet

Komiteen støtter å opprettholde avtalesystemet for jordbruket. Dette gir jordbruksorganisasjonene innflytelse og medansvar for utforming av virkemidlene. Komiteen vil understreke at forhandlingene skjer innenfor de mål og retningslinjer som Stortinget har lagt for jordbruket. Overføringer fra staten som måtte være avtalt, er betinget av bevilgninger fra Stortinget. Dette følger både av Hovedavtalen punkt 3.1 og av Grunnloven § 75.

Komiteen viser til at jordbruket gjennom jordbruksavtalen påtar seg det økonomiske ansvaret for overproduksjon. Det betyr at det ikke kan kreves kompensasjon for inntektstap som følge av nasjonalt markedsoverskudd. Komiteen er enig med regjeringen i at dette henger sammen med den adgangen jordbruket har til å iverksette markedsbalanserende tiltak. Jordbruksavtalens betydning er nært knyttet til andre virkemidler i jordbrukspolitikken, som målpris og markedsbalanseringen.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet er enige i at jordbruket fortsatt skal ha det økonomiske ansvaret for nasjonalt markedsoverskudd. Dette gjelder også i de sektorene hvor markedsordningene foreslås endret. I korn- og eggsektoren foreslås det å videreføre balanseringstiltakene med endret administrering av dem. Det økonomiske ansvaret for nasjonalt markedsoverskudd må fortsatt være hos jordbruket for å sikre at markedsordningene ikke stimulerer til samfunnsøkonomisk ulønnsom overproduksjon.

10.1 Inntektsmål for jordbruket

Komiteen støtter å ha et eget mål om inntekt. Inntekt er det viktigste virkemiddelet for å sikre flere av målene for jordbruket, som rekruttering, investeringer og økt norsk matproduksjon.

Komiteen mener at det skal legges til rette for at det skal være mer lønnsomt å produsere mat i Norge.

Komiteen har merket seg at regjeringen ønsker å videreføre inntektsmålet for jordbruket. Komiteen registrerer også at regjeringen har drøftet inntektsmålet slik Stortinget ba om i innstillingen til jordbruksoppgjøret 2016 (Innst. 412 S (2015–2016)).

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det må legges til rette for økt lønnsomhet i hele verdikjeden for norsk mat.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, erkjenner at det er vanskelig å måle inntekt for selvstendig næringsdrivende og sammenligne dette med lønsmottakere. Flertallet viser til at Totalkalkylen utarbeidet av Budsjettnemnda for jordbruket er egnet til å beskrive inntektsutvikling, og i mindre grad egnet til å måle inntektsnivå. Inntektsnivået i jordbruket varierer betydelig mellom bruk, men er gjennomgående lavt.

Komiteen vil understreke at inntekt både er et mål og det viktigste virkemiddelet for å nå andre landbrukspolitiske mål. For å gi aktører i jordbruket forutsigbarhet og sikre rekruttering er det viktig at Stortinget formulerer et klart inntektsmål.

Komiteen legger til grunn at utøvere i jordbruket, som selvstendig næringsdrivende, skal ha muligheter til samme inntektsutvikling som andre i samfunnet. Inntektsmulighetene må være til stede innenfor en variert bruksstruktur for at norsk jordbruk skal kunne utnytte landets produksjonsmuligheter. For å sikre rekruttering, og for å løfte inntektsmulighetene i næringen, mener komiteen at inntektsmålet skal være å redusere inntektsgapet mellom jordbruket og andre grupper i samfunnet. God markedstilpasning og produktivitetsutvikling vil være en forutsetning for inntektsdannelsen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at inntektsmålet skal gjelde for alle typer produksjoner på alle typer bruk.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at jordbruksfradraget ble innført med St.meld. nr. 19

(1999–2000) Om landbruk og matproduksjon, som en kompensasjon for reduksjon i målprisene. Endringen var begrunnet i økende grensehandel. I jordbruksoppgjørene etter innføringen er effekten av jordbruksfradraget innarbeidet i forhandlingsmaterialet. Jordbruksfradraget inngår også som en del av finansieringen av inntektsrammen. Flertallet viser til at jordbruksfradraget har betydelig innvirkning på bondens økonomi og mener derfor at fradraget fortsatt skal inngå i forhandlingsmaterialet og finansieringen av inntektsrammen.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet er enige i at inntektsutviklingen heretter bør måles før skatt i forhandlingssammenheng. Det innebærer at tillegget for verdi av jordbruksfradraget kan utgå både i Totalkalkylen for jordbruket og i referansebruksberegningene.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener det bør føres en fordelingspolitikk som sikrer en utjevning av inntektene i jordbruket mellom ulike produksjoner, bruksstørrelser og geografiske områder. Tidligere har det blitt tatt til orde for å heve inntektene til heltidsbøndene spesielt.

Dette medlem viser til at det bare er en liten andel som jobber heltid med jordbruk i dag. En inntektspolitikk som fokuserer spesielt på å løfte dem som bruker hele eller mesteparten av arbeidskraften i næringen, vil derfor fort føre til en omfordeling fra de små og mellomstore til de største brukene. Dette medlem mener denne tilnærmingen står i motstrid til en fornuftig bruk av virkemidler til jordbruket i tråd med Stortingets ønske om en økende matproduksjon til en økende befolkning. I praksis vil denne tilnærmingen svekke næringsmangfoldet og skatteinngangen i jordbrukskommuner med variert bruksstruktur.

Dette medlem ønsker ikke at inntektsmålet i større grad skal avveies mot andre målsettinger, slik regjeringen har foreslått.

Dette medlem vil legge til grunn at gjeldende inntektsmål skal være å sikre en inntektsutvikling for jordbruket som vesentlig reduserer inntektsforskjellene til andre grupper.

Dette medlem ser at et mål om prosentvis lik vekst som andre grupper ikke kan redusere inntektsgapet. Det er derfor nødvendig å sammenligne inntektsutvikling i kroner per årsverk og ikke prosent.

11. Matproduksjon på norske ressurser

Komiteen viser til at Norge er et mangfoldig land i jordbrukssammenheng, med særlig store muligheter for produksjon av gras. Det er store jordbruksarealer som bare er egnet for produksjon av

grovfôr. Det er avgjørende for å øke matproduksjonen på norske ressurser at vi greier å utnytte mest mulig av grasarealene til produksjon av mat.

Komiteen mener økt bruk av norske ressurser innebærer at husdyrproduksjonen så langt som mulig skal skje på grunnlag av norsk grovfôrareal, beitebruk og norske fôrråvarer. Jordbrukspolitikken og virkemidlene må bygge opp under dette.

Komiteen mener at norsk matproduksjon i størst mulig grad bør være basert på norske arealressurser. For å nå dette trengs det en forsterkning av innovasjon og forskning. Norsk avlsarbeid må ha dette som mål, og den enkelte husdyrprodusent må gis mulighet til å tilegne seg kunnskap og få tilgang til uavhengig rådgiving. Det er videre et behov for forbedringer i dyrking av fôr og utnyttelsen av grasarealer (grovfôr).

11.1 Mål

Komiteen understreker at jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat. Av hensyn til beredskap, ressursutnytting, verdiskaping, sysselsetting og klima er det viktig at norsk jordbruk produserer de fôr- og matvarene som det ligger til rette for å produsere i Norge, og i et omfang som kan dekke innenlands etterspørsel og eksport.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener jordbrukspolitikken hovedmål skal være økt norsk matproduksjon med grunnlag i norske ressurser.

Flertallet er opptatt av at selvforsyningen skal være høyest mulig. Flertallet ser at det er flere måter å måle dette på, og legger til grunn at ulike målemetoder samlet kan gi et tilfredsstillende bilde av utviklingen. Flertallet understreker at norsk matproduksjon i størst mulig grad bør være basert på norske arealressurser.

Komiteen er enig i målet om at matproduksjonen skal øke. Det er et ambisiøst mål med de begrensninger vi har i jordbruksarealer og klimatiske forhold, som gir begrensninger i muligheten til å øke produksjonen av energirike matvekster til menneske-mat. Når befolkningen vokser, vil det være nødvendig å øke matproduksjonen for å opprettholde selvforsyningsgraden.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener jordbrukspolitikken hovedmål skal være norsk matproduksjon i takt med økningen i folketallet og med grunnlag i norske arealressurser – over hele landet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk

Venstreparti viser til at i innstillingen til jordbruksoppgjøret 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)) står det:

«Komiteen ønsker at man skal ha fokus på økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at Norges Bondelag i sitt innspill til høringen 19. januar 2017 foreslo selvforsyningsgrad korrigert for import av fôr som resultatmål for norsk matproduksjon på norske ressurser. Disse medlemmer støtter denne definisjonen, da den best fanger opp formålet med at matproduksjonen skal skje med grunnlag i norske ressurser og sikre økt selvforsyningsgrad.

11.2 Kanaliseringspolitikken

Komiteen viser til at kanaliseringspolitikken innebærer at norsk landbruk har en geografisk arbeidsdeling som gjør at det i størst mulig grad produseres korn på arealer egnet for dette, og at den grovfôrbaserte husdyrproduksjonen lokaliseres i områdene med gras- og beitearealer. Denne arbeidsdelingen er avgjørende for å sikre en høyest mulig samlet produksjon ut fra de norske arealene. Komiteen understreker at kanaliseringspolitikken med den geografiske arbeidsdelingen ligger fast og at virkemidlene i jordbrukspolitikken må bygge opp under denne.

11.3 Beiteressursen

Komiteen viser til at Norge har en betydelig beiteressurs som i større grad kan utnyttes til matproduksjon. Beitetilskuddene har økt betydelig siden 2005, uten at antallet beitedyr har økt tilsvarende. Under høringen 19. januar 2017 var det flere som tok til orde for at ordningen med tilskudd til innmarksbeite må beholdes.

Komiteen er enig i at beiteressursene i utmark av mange grunner bør utnyttes bedre enn i dag. Dette vil også styrke distriktsprofilen i beiteordningen. Komiteen vil videre understreke at i store deler av landet utgjør kulturbeite, innmarksbeite og beite på overflatedyrket og annen inngjerdet mark en betydelig andel av fôrgrunnlaget for sau og storfe. Dette arealet inngår også i verdifulle kulturlandskap.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, støtter forslaget om styrking av utmarksbeite, men understreker at det ikke må gå på bekostning av virkemidler som skal sikre bruk av innmarksbeite som ikke kan høstes maskinelt. Nødvendig grenseoppgang og utforming

av virkemidler blir foretatt som en del av jordbruksoppkjøret 2017.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti støtter forslaget om å styrke utmarksbeite, men understreker at det ikke må gå på bekostning av virkemidler som skal sikre bruk av innmarksbeite, kulturbeite og øvrig beite. Disse medlemmer er opptatte av at virkemidlene skal stimulere til økt samlet bruk av beiteressursen og bidra til å pleie kulturlandskapet. Eventuelle endringer i beiteordningene innenfor disse rammer er et spørsmål det er naturlig å avklare i jordbruksforhandlingene.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener også at tilskuddet til innmarksbeite bør styrkes ved en økning av beitefaktoren/forholdstallet.

Dette medlem viser til at husdyr på utmarksbeite tar opp om lag 320 millioner føreheter. Arealregnskap for utmark, utført av Skog og Landskap/NIBIO, viser at det er potensial for dobling av opptaket. Det må være et svært høyt prioritert mål å øke opptaket av fôr på utmarksbeite.

11.4 Kraftfôr

Komiteen viser til at bruken av kraftfôr har økt i lang tid. Dette skyldes for en stor del en sterk vekst i forbruk og produksjon av svinekjøtt, kylling og egg, men også i melkeproduksjonen har bruken av kraftfôr økt.

Komiteen mener det må jobbes for en høyest mulig norskandel av fôrråvarer, og er også opptatt av å stimulere til økt bruk av grovfôr i produksjon av storfe og småfe.

Komiteen mener det er særlig viktig å støtte prosjekt som Foods of Norway, som utvikler alternative proteinkilder i norsk kraftfôr.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det skal være et mål at drøvtyggere i størst mulig grad føres med grovfôr. I dag er det som utgangspunkt kostnadseffektivt å benytte grovfôr fremfor kraftfôr. Kostnadene ved å produsere grøvfor varierer blant annet på grunn av ulike topografi og klima. Disse medlemmer mener det må gis ytterligere insentiver til økt utnyttelse av norske grasarealer, og at dette må underbygges av den samlede virkemiddelbruken i jordbrukspolitikken.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at den store og økende im-

porten av proteinråvarer til kraftfôrproduksjonen må begrenses ut fra hensynet til norske jordbruksarealer.

Dette medlem mener videre at det er viktig å stimulere bruken av grovfôr på en slik måte at førehetsprisen fra grovfôr blir billigere enn én førehet kraftfôr.

Dette kan for eksempel gjøres gjennom å omdisponere noe av midlene som brukes til nedskrivning av prisen på korn til kraftfôr, til arealtilskudd.

11.5 Jordvern

Komiteen mener et strengt jordvern er nødvendig for å opprettholde vår mulighet til å produsere mat i fremtiden. Matjord er en begrenset nasjonal ressurs. Under 3 pst. av arealet i Norge er dyrka jord, og kun 1,3 pst. er egnet for produksjon av korn. Derfor er det viktig å ta vare på matjorda om vi skal være i stand til å øke norsk matproduksjon. Komiteen viser til at Stortinget behandlet og vedtok en egen jordvernstrategi i 2015 (Innst. 56 S (2015–2016)). Det ble satt som mål at omdisponeringen innen 2020 skal være nede i maksimalt 4 000 dekar årlig. Målet skal nås gjennom en gradvis reduksjon i nedbyggingen frem til 2020.

Komiteen viser til jordvernålet og vil presisere at all type omdisponering av dyrket mark, enten det er resultat av kommunale eller statlige vedtak, må dekkes innenfor målet.

Komiteen viser til at Norge har knappe naturgitte ressurser for landbasert matproduksjon, og legger avgjørende vekt på et effektivt jordvern som sikrer at tap av jord holdes under de mål Stortinget har satt.

Komiteen viser til de konkrete forslagene i jordvernstrategien og vil understreke betydningen av at disse følges opp. I tillegg vil komiteen påpeke betydningen av at ved utbygging av samferdselsprosjekt skal som hovedregel nedlagte traseer tilbakeføres til jordbruksareal for å sikre at nettotapet av jordbruksareal reduseres.

Komiteen viser i denne sammenheng til skriftlig spørsmål fra Knut Storberget til Samferdselsminister Ketil Solvik-Olsen (jf. Dokument nr. 15:1015 (2015–2016)), der statsråden bekrefter at der det er relevant, vil Jernbaneverket etter en konkret vurdering som hovedregel reetablere areal til jordbruksformål.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, minner om at målet i jordvernstrategien er offensivt, og forutsetter at regjeringen følger opp de konkrete forslagene i strategien. Flertallet mener fremdriften fra regjeringen så langt har vært for dårlig.

Flertallet understreker at det må være et sterkt jordvern gjennom bruk av jorda, og at det er viktig å hindre irreversible endringer.

Komiteen viser til at Landbruksdirektoratet på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet i september 2016 la fram en utredning om bruk av opsjonsavtaler om utbygging av dyrka mark og dyrkbar jord. I utredningen foreslås det flere tiltak for å sikre åpenhet rundt – og begrense bruken av – slik avtaler. Komiteen ber regjeringen komme til Stortinget med en egen sak som vurderer forslagene fra Landbruksdirektoratet.

11.6 Rovdyr

Komiteen viser til at rovviltpolitikken legger klare begrensninger på bruken av beiteressursene i deler av landet. Stortinget har vedtatt en todelt målsetting i rovviltpolitikken. Beitenæringens interesser skal ivaretas samtidig som man forvalter rovviltet i henhold til fastsatte bestandsmål.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti, vil understreke at det, for å sørge for forutsigbarhet for matproduksjonen basert på beite, er viktig at bestandsmålene som er vedtatt, følges opp.

Komiteen viser til at regjeringen i Meld. St. 11 (2016–2017) peker på at Stortinget har vedtatt en todelt målsetting om at landet skal deles inn i områder prioritert til henholdsvis beitedyr og rovvilt. Komiteen viser til Innst. 174 S (2003–2004), Stortingets behandling av Meld. St. 15 (2003–2004) Rovvilt i norsk natur, der det fremgår at

«Komiteen vil understreke at den todelte målsettingen skal opprettholdes og mener at det fortsatt skal være mulig med levedyktig næringsvirksomhet i området med rovvilt».

Komiteen peker på at Stortinget etter dette flere ganger har påpekt den todelte målsettingen, og at det aldri har vært noe politisk vedtak som har endret dette. Komiteen legger til grunn at denne forståelsen fortsatt gjelder.

Komiteen viser til de respektive partiers standpunkter i saker om rovviltspolitikken som er behandlet i Stortinget.

11.7 Leiejord

Komiteen merker seg at andelen leiejord har økt mye de siste 25 årene og i dag ligger på ca. 40 pst. Komiteen understreker at å leie eller eie er noe hver enkelt bonde må ta stilling til, men komiteen mener den raske økningen i leiejord kan indikere at det i dag er for vanskelig å kjøpe tilleggsjord. Ko-

miteen viser til at tilgang på landbruksareal er den viktigste forutsetningen for landbruksvirksomhet, og langsiktig tilgang er nødvendig for planlegging og investering.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener derfor insentivene for salg av eiendommer som tilleggsjord bør bedres, for å gi flere bønder et reelt valg mellom å eie eller å leie.

11.8 Beredskap

Komiteen mener det å øke matproduksjonen med grunnlag i norske ressurser er en viktig del av vår totale beredskap.

Komiteen mener matvareberedskap er avgjørende for Norge i en eventuell krisesituasjon.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener at matvareberedskap er viktig. Flertallet viser til en risiko- og sårbarhetsanalyse av norsk matforsyning, utført av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, som ble offentliggjort januar 2017 og som legger til grunn at norsk matvareberedskap er god så lenge vi har et velfungerende handelssystem. Flertallet er enig i at handel er viktig for Norge og vår matberedskap, men mener at vi også må være forberedt på kriser hvor handelssystemet i kortere eller lengre perioder ikke fungerer optimalt, selv om det er lite sannsynlig at det skjer. Flertallet viser videre til at det derfor er viktig at Norge fortsetter arbeidet for god matvareberedskap.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil peke på at opprettelse av beredskapslagring av matkorn vil være viktig for dette.

Disse medlemmer ber om at et arbeid med å etablere beredskapslagring av matkorn igangsettes så raskt som mulig.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen etablere beredskapslagring av matkorn.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser til at beredskapslagringen av korn og mel i Norge ble avvirket i 2003, etter forslag fra regjeringen Bondevik II. Det er de siste årene gjennomført flere risiko- og sårbarhetsanalyser for å vurdere forsyningsberedskapen.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at ingen av disse peker på beredskapslagring av matkorn som et målrettet og kostnadseffektivt tiltak.

Komiteen ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en vurdering basert på ROS-analysen som ble lagt frem av Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap i januar 2017.

Komiteen viser til at fundamentet for en høy matproduksjon, økt selvforsyning og matberedskap i Norge ligger i at vi er i stand til å bruke hele det knappe jordbruksarealet der det ligger, til produksjon av mat og matråvarer. Økt produksjon av norsk korn til matmel og kraftfôr, kombinert med en god utnyttelse av grasressursene i hele landet, er avgjørende for å øke norsk selvforsyning, matberedskap og den totale verdiskapningen i det norske jordbruket. For å kunne nå disse målene må norsk landbrukspolitikk vektlegge virkemidler som styrker den geografiske produktionsfordelingen, samtidig som strukturen i jordbruket tilpasses ressursgrunnlaget i alle deler av landet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at vi må forholde oss til at verden rundt oss har blitt mer ustabil. Mer selvstendig norsk matproduksjon bør være et naturlig tiltak for å øke den nasjonale beredskapen ved framtidige kriser.

På den bakgrunn fremmer komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge fram en nasjonal strategi for økt selvstendig norsk matproduksjon, der mat produsert fra importert fôr ikke medregnes som en del av selvforsyningsgraden.»

12. Forenkling for bonden og forvaltningen

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at regjeringen foreslår et virkemiddelsystem som består av færre ordninger basert på større individuell frihet innenfor et begrenset antall tilskuddsordninger.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at man ønsker å nå dette gjennom en gradvis tilpasning der næringen får rimelig tid til omstilling.

Komiteen er enig i at det er mange ordninger i jordbrukspolitikken. Dette er et resultat av at man

over tid har ønsket å stimulere næringen slik at målene for jordbrukspolitikken kan nås.

Komiteen viser til at regjeringen i 2014 oppnevnte en gruppe med mandat til å gjennomgå forenklinger av jordbruksavtalens virkemidler. Arbeidsgruppa leverte 11. januar 2016 en avsluttende rapport. Flere av forslagene er omtalt i meldingen i tråd med ønske fra næringskomiteen til jordbruksoppgjøret i 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)).

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti legger til grunn at forslagene fra gruppa (Boks 9.1 i meldingen) som ikke er omtalt nærmere i meldingen, ikke er tenkt fulgt opp videre.

Disse medlemmer mener heller ikke det er hensiktsmessig å jobbe videre med det såkalte «revolusjonsalternativet» som «arbeidsgruppa som gjennomgikk forenklingstiltak» utredet.

Komiteen viser til at regjeringen vil at avtalepartene i hvert jordbruksoppgjør skal vurdere å foreslå forenklinger.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at regjeringen har hatt en omfattende prosess med å utrede forenklingstiltak i forkant av fremleggelsen av jordbruksmeldingen. Det vil derfor være vanskelig å forstå at partene skal pålegges en plikt til å foreslå forenklingstiltak i hvert jordbruksoppgjør. Disse medlemmers formål ved å mene at oppfølgingen av forenklingutvalgets forslag måtte skje i jordbruksmeldingen var nettopp behovet for å se ting i sammenheng.

Disse medlemmer mener at partene likevel står fritt til å foreslå forenklinger i form av endring av ordninger som gir mer oversikt eller mindre arbeid for bonden og/eller forvaltningen dersom dette ikke går ut over muligheten til å nå de målene som er satt for jordbrukspolitikken.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, peker på at de mange ordninger i jordbruket samlet sett gir en omfattende virkemiddelstruktur. Flertallet stiller seg positiv til forenklinger i form av endringer av ordninger som gir mer oversikt eller mindre arbeid for bonden og/eller forvaltningen. Flertallet viser til målene for jordbrukspolitikken, og legger til grunn at endringer i virkemidlene samlet sett ikke skal svekke mulighetene til å oppnå disse.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at i innstillingen til jordbruksoppgjøret 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)) står det:

«det må opprettholdes en differensiering i virkemidlene som legger til rette for en variert bruksstruktur og sikrer bærekraftig produksjon på jordbruksarealene i hele landet.»

Og i innstillingen til jordbruksoppgjøret 2016 (Innst. 412 S (2015–2016)) sier flertallet fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti:

«ser det som viktig å styrke differensieringen av virkemidlene, slik at en opprettholder en variert bruksstruktur og sikrer bærekraftig produksjon på jordbruksarealer over hele landet, i tråd med Stortingets uttrykte målsettinger. Flertallet ser det som viktig at den strukturelle innretningen i virkemidlene må utformes for å legge til rette for lønnsom drift ved ulike bruksstørrelser.»

Dette flertallet mener forenklingsarbeidet må skje innenfor disse rammene.

Dette flertallet er opptatt av at forenklinger ikke må gå på bekostning av formålet med ordningene. Dette flertallet vil også understreke at ordninger som kan være etablert for ett formål, også kan ha gode positive effekter på noe annet enn formålet. Et eksempel på dette er beitetilskuddet på innmark, som har en positiv effekt på dyrevelferden i tillegg til kulturlandskapet.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at de mange og til dels uoversiktlige ordningene i jordbrukspolitikken også kan tilskrives forhandlingsinstituttet som har åpnet for å bringe inn nye og spesifikke tilskudd hvert år. Det er fortsatt nærmere 100 forskjellige ordninger, som er delvis overlappende og med flere typer differensieringer. Dette gir dårlig oversikt over samlede effekter og en unødvendig krevende forvaltning. Systemet er et resultat av at man over tid har hatt høye ambisjoner om å detaljstyre næringsutøvere som ofte selv vet best hvor innsatsen bør settes inn for at målene for jordbrukspolitikken kan nås. Den vesentlige produksjonsøkningen vi har sett de siste årene viser at økonomisk stimulans uten for mye detaljstyring er effektiv virkemiddelbruk. Disse medlemmer peker i denne sammenheng på Riksrevisjonens undersøkelse av måloppnåelse og styring i jordbruket, Dokument 3:12 (2009–2010), der Riksrevisjonen er tydelig på at det er behov for å forenkle virkemidlene rettet mot jordbruket. Disse medlemmer peker på at regjeringen foreslår å pålegge partene i de årlige jordbruksforhandlingene også å vurdere forenklinger, og på den måten følge opp bl.a.

forenklingsutvalgets rapport. Disse medlemmer mener det både er riktig og klokt å gi avtalepartene dette ansvaret.

Disse medlemmer peker på at virkemiddel-systemet består av både tilskuddsordninger, kvoter og geografiske grenser for produksjon, og mener det vil være hensiktsmessig at de årlige jordbruksforhandlingene særlig vurderer forenklinger i den samlede virkemiddelporteføljen.

12.1 Differensiering av virkemidlene etter struktur og geografi

Komiteen mener at en inndeling av virkemidlene etter struktur og geografi er viktig for å sikre et landbruk i hele landet med både små og store bruk.

Geografi

Komiteen viser til at det i dag er flere ordninger som differensieres ut fra geografisk lokalisering. Komiteen registrerer at det i meldingen ikke varsles at noen av dagens geografisk differensierte ordninger skal avvikles.

Komiteen vil understreke at disse ordningene er viktige for å sikre et landbruk i hele landet, og mener heller at de må styrkes og utvides enn å svekkes eller fjernes.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, har merket seg at regjeringen i meldingen mener at de kraftförbaserte produksjonene i hovedsak bør finne sin lokalisering som et resultat av markedsbaserte rammebetingelser og produsentenes egen ressursutnyttelse. De kraftförbaserte produksjonene har vært, og er, viktige produksjoner på mange kombinasjonsbruk i distriktene for å sikre familien et levebröd fra gården. Produksjonen av svinekjött er også viktig for å sikre et tilstrekkelig volum gjennom hele året for slakterier i distriktene. Flertallet legger til grunn at de kraftförbaserte produksjonene fortsatt sikres rammevilkår som gjør det mulig å videreföre dagens geografiske produksjonsfordeling.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet konstaterer at meldingen sier, det vil være mer effektivt for samfunnet og enklere både for bøndene og forvaltningen om distriktdifferensieringen av tilskuddene ble samlet på færre ordninger. Disse medlemmer legger til grunn at dette følges opp i de kommende jordbruksoppgjørene.

Komiteen viser til at det gjennomføres en kommunereform og en regionreform. Komiteen er kjent med at det i jordbruksavtalen 2016 er tatt inn følgende ordlyd:

«(...) Ved sammenslåing av hele eller deler av fylker og/eller kommuner som har ulike tilskuddsso-
ner, videreføres sonegrensene».

Komiteens flertall, alle unntatt medlem-
mene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at
strukturvirkemidlene også vil ha innvirkning på den
effekten jordbrukspolitikken har for å sikre et land-
bruk i hele landet. De største gårdene er ofte lokali-
sert i de mest sentrale områdene, og
distriktslandbruket er ofte preget av en struktur med
små og mellomstore bruk. Det er derfor viktig å være
bevisst hvilken påvirkning endring av strukturvirke-
midlene vil ha for den geografiske spredningen av
jordbruket.

Struktur

Komiteen viser til at struktur differensieringen
i arealtilskuddene er fjernet.

Komiteen vil likevel understreke at for å nå
målet om god økonomi på både små og store bruk er
det nødvendig å ha differensierte satser på virkemid-
lene som skal ivareta strukturhensyn.

Komiteens medlemmer fra Høyre og
Fremskrittspartiet viser til at strukturkostnade-
ne knyttet til arealbruken ikke lenger er direkte
koplet til foretakenes eget areal og mekaniseringen
på det enkelte bruk. En differensiering av arealtil-
skudd koplet til det areal foretakene søker om til-
skudd for, er lite målrettet, da det i begrenset grad vil
kompensere for faktiske skalaulemper. Utflating av
arealtilskudd har gitt en vesentlig forenkling, både
med kontroll og oppfølging av foretak som tilpasset
seg i strid med regelverket. Disse medlemmer
legger vekt på at tilskuddssystemet skal forenkles og
samtidig stimulere til økt matproduksjon.

Komiteen vil understreke at forholdet mellom
tilskudd og inntekt også henger sammen med type
produksjon, ikke bare størrelsen på bruket.

Komiteens medlemmer fra Arbeider-
partiet, Senterpartiet og Sosialistisk
Venstreparti viser til at flere av produksjonstil-
skuddene er differensierte etter struktur. Disse
medlemmer mener videre at disse ordningene bør
differensieres slik at økonomien kan styrkes på små
og mellomstore bruk. Det bør også være et tak på
hvor mange dyr per bruk per dyreslag som gir rett til
støtte.

Komiteens flertall, medlemmene fra
Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig
Folkeparti og Venstre, viser til at flere av pro-
duksjonstilskuddene er differensierte etter struktur
for å stimulere til et mangfoldig landbruk. For å gi

grunnlag også for små og mellomstore bruk mener
flertallet at disse virkemidlene må videreføres i
minst samme omfang som i dag. Dagens tilskudds-
profil innebærer en naturlig nedtrapping i tilskudd
per dyr ved økt driftsomsfang. Flertallet mener at
dette er naturlig for at produksjon utover et visst
driftsomsfang i hovedsak baseres på markedsinntekte-
ne.

Komiteens medlemmer fra Arbeider-
partiet, Senterpartiet og Sosialistisk
Venstreparti mener det er naturlig at en større del
av de små brukenes inntekt kommer fra ulike til-
skudd og at de store brukene i større grad skal hente
inntektene fra markedet.

Komiteens medlemmer fra Senter-
partiet og Sosialistisk Venstreparti me-
ner det er nødvendig å ha en tydelig strukturprofil på
både areal- og husdyrtilskuddene, med et øvre tak for
støtten.

På denne bakgrunn fremmer disse medlem-
mer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjeninnføre en tyde-
lig strukturprofil på areal- og husdyrtilskuddene,
med et øvre tak, slik at det legges til rette for matpro-
duksjon over hele landet.»

12.2 Driftsvansketilskudd

Komiteens flertall, alle unntatt medlem-
mene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener at det
bør vurderes å innføre et driftsvansketilskudd for å gi
grunnlag for drift på de mest tungdrevne arealene i
landet. Partene i jordbruksavtaleforhandlingene bør
avklare spørsmålet og eventuell innretning.

Komiteens medlemmer fra Arbeider-
partiet, Kristelig Folkeparti, Senter-
partiet og Sosialistisk Venstreparti viser
til at det tungdrevne arealet i alle regioner står i fare
for å forsvinne som produktivt matjordareal. Dette
arealet vil heller ikke bidra i målet om et mer klima-
vennlig jordbruk. Disse medlemmer mener at et
driftsvansketilskudd med en klar miljøprofil vil ha en
positiv innvirkning på jordbrukets multifunksjonelle
rolle og virke positivt for å sikre kulturlandskapet.
Ny digital kartteknologi gjør det mulig å utforme et
tilskudd som tar hensyn til «bratthet», «arrondering»
og skiftestørrelse.

Komiteens medlem fra Sosialistisk
Venstreparti fremmer på denne bakgrunn følgen-
de forslag:

«Stortinget ber regjeringen innføre et driftsvansketilskudd med en klar miljøprofil for å ivareta det mest tungdrevne matjordarealet over hele landet.»

12.3 Eiendomspolitikken

Komiteen mener eiendomspolitikken i landbruket skal sikre at ressursene holdes i hevd og forvaltes i et langsiktig perspektiv, og må derfor finne sitt balansepunkt mellom hensynet til enkeltmenneskets og samfunnets interesser. Familiejordbruket med personlig og lokalt eierskap til jorda bidrar til livskraftige lokalsamfunn og distrikt.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, peker på at eiendomspolitikken er helt grunnleggende for sentrale samfunnsinteresser, bl.a. spredt og aktivt eierskap, bærekraftig ressursutnyttelse og økonomisk bærekraftige primærnæringer. Eiendomspolitikk omfatter i denne sammenheng det legale rammeverket for eiendomsutforming, eierskap, leie/forpaktning og løpende drift/forvaltning av jord- og skogeiendommer.

Flertallet vil opprettholde konsesjonsloven med personlig boplikt og videreføre priskontroll av eiendommer, samt sikre driveplikt for alt jordbruksareal.

Flertallet anser driveplikten for å være det viktigste instrumentet for å sørge for at alt jordbruksareal nyttes til matproduksjon. Flertallet peker på at driveplikten gjelder for alt jordbruksareal i hele eiertiden for alle eiere av jordbruksareal, uansett størrelse. Flertallet ønsker at kommunene skal føre god kontroll med at driveplikten blir respektert, og at kommunene får tilgang på flere sanksjonsmuligheter enn i dag.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at de siste årene er gjort betydelige endringer i hvilke eiendommer som er underlagt krav om konsesjon. Den relativt lave takten i omsetning av jordbrukseiendommer er ikke først og fremst et resultat av konsesjonsloven. Omsetningen av jordbrukseiendommer kan i enkelte sentrale områder ha stanset noe opp på grunn av en forventning om endringer i konsesjonsloven.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser til at stortingsflertallet har vedtatt visse endringer i konsesjonsloven, herunder hevet grensen for priskontroll. Endringene gir den enkelte bonde noe mer innflytelse over utnyttelse av egen eiendom, i tråd med det flertallet anser som helt naturlig for også

bøndenes mulighet til å utøve den private eiendomsretten som ellers er vanlig i Norge.

Flertallet er av den oppfatning at oppmyking av konsesjonsregelverket bidrar til å hindre at stadig flere gårder blir stående tomme rundt i det ganske land, videreutvikle norsk landbruk og legge til rette for en mer hensiktsmessig driftsstruktur med mindre innslag av leiejord. Eiet jord blir ivaretatt og drevet bedre enn leiet jord.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det burde vært gjennomført en samlet gjennomgang av eiendomspolitikken, da dette politikkområdet etter disse medlemmers vurdering ikke bør endres bitvis uten en samlet vurdering. Disse medlemmer mener dette burde vært fulgt opp i meldingen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener at det må legges til rette for at eiere som ønsker å selge til aktive brukere, i større grad skal ha mulighet til å skille fra bolig/tun og romslig tomt. Deling av eiendommer må alltid underlegges jordlovens regler.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre mener videre at det bør vurderes å innføre skattefrihet ved salg av landbrukseiendommer hvis vederlaget ikke overstiger eiendommens avkastningsverdi, drevet som landbruk.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener konsesjonsloven bør strammes inn, slik at selskapseierskap på gårdsbruk ikke gir konsesjon.

På den bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen stramme inn konsesjonsloven, slik at selskapseierskap på gårdsbruk ikke gir konsesjon.»

12.4 Velferdsordningene

Komiteen mener at gode velferdsordninger er et viktig bidrag for å sikre rekrutteringen til jordbruksnæringen. Komiteen viser også til innstillingen til jordbruksoppgjøret 2015 (Innst. 385 S (2014–2015)) der det slås fast at det er avgjørende at utøverne i landbruket skal kunne ha sosiale vilkår på linje med andre grupper.

Avløsertilskudd

Komiteen merker seg at regjeringen har foreslått å avvikle tilskudd til avløsning ved ferie og fri-

tid, beholde tilskudd ved sykdom og fødsel mv. og avvikle ordningen med tidligpensjon for nye tilskuddsmottakere.

Komiteen viser til forslaget om å avvikle tilskudd til avløsning ved ferie og fritid og at regjeringen skisserer at midlene kan flyttes over til husdyrtilskudd. Regjeringen begrunner forslaget som et forenklingstiltak og at det ikke er noen garanti for at bonden faktisk tar seg fri når man har avløser.

Komiteen viser til at avløserordningen kan være viktig for dyrevelferden fordi ordningen sikrer at flere personer enn den enkelte produsent har tilsyn med dyrene. Avløserordningen er også viktig som rekrutteringsarena inn i næringen.

Komiteen har merket seg motstanden mot forslaget under komiteens høring 19. januar 2017. Komiteen viser til at det under høringen ble hevdet at forslaget kan bidra til et mindre seriøst arbeidsliv, omfordelingseffekter, svekket rekruttering og å begrense Norges handlingsrom i WTO. I innstillingen til jordbruksoppgjøret 2014 (Innst. 285 S (2013–2014)) sier en samlet næringskomité:

«Komiteen viser til at avløserordningen er viktig for å bidra til at avløserlag og jordbruksforetak fortsatt skal ha tilgang på arbeidskraft og god kompetanse og erfaring».

Komiteen går derfor mot forslaget om å avvikle tilskuddet.

Komiteen mener at avløserordningen til ferie og fritid må utvikles slik at den i størst mulig grad bidrar til formålet som er ferie og fritid. Dette må gjennomføres på en måte som ikke bidrar til mer byråkrati.

Avløsertilskudd ved sykdom og fødsel

Komiteen har merket seg at regjeringen ikke går inn for å avvikle tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel. Komiteen viser at det under høringen 19. januar 2017 ble vist til en sammenheng mellom tilskudd til avløsning ved ferie og fritid og tilskudd til avløser ved sykdom og fødsel. Komiteen mener at tilskudd til avløsning ved sykdom og fødsel er en viktig ordning, og støtter at denne videreføres.

Tidligpensjon

Komiteen viser til at regjeringen har foreslått å avvikle ordningen med tidligpensjon for nye tilskuddsmottakere og vri støtten til rekrutteringstiltak.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at regjeringen også foreslo avvikling av tidligpensjonsordningen i jordbruksoppgjøret 2014. Forslaget ble stoppet i Stortinget. I Innst. 285 S (2013–2014) viser flertallet i

komiteen til avtalen mellom Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre:

«Flertallet viser til at tidligpensjonsordningen er viktig for rekruttering ved tidligere overtakelse av gårdsbruket, og partene er enige i at denne videreføres».

Flertallet mener denne begrunnelsen fortsatt står seg og mener at ordningen skal videreføres også for nye tilskuddsmottakere.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at den yrkesaktive perioden er vesentlig lenger enn generasjonsintervallet. Mange bruksoverdragelser skjer til neste generasjon i samme familie. Det innebærer at mange må ha to yrkeskarrierer, slik at det er optimalt enten å overta tidlig, og da mye tidligere enn når forrige generasjon har nådd tidligpensjonsalder, eller seint, når forrige generasjon går ut av arbeidslivet. Disse medlemmer mener det er dårlig bruk av offentlige midler å bruke vel 80 mill. kroner på å påvirke når overdragelsen til neste generasjon skal skje. Disse medlemmer legger til grunn at det finnes vesentlig bedre måter å stimulere til rekruttering på enn gjennom tidligpensjonsordningen. I meldingen er det foreslått at frigjorte midler forutsettes overført til tiltak over jordbruksavtalen som er rettet mot rekruttering.

13. Markedsbalanseringen

13.1 Generelt

Komiteen viser til at formålet med markedsbalansering av jordbruksråvarer er å sikre en stabil forsyning av varer i alle markeder til en tilnærmet lik pris.

Komiteen viser til at et regjeringsoppnevnt utvalg 24. juni 2015 leverte rapporten «Evaluering av markedsbalanseringen i jordbruket».

Komiteen påpeker at det er produsentene selv som finansierer markedsbalanseringen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at det er en nær sammenheng mellom jordbrukets forhandlingsrett og jordbrukets mulighet til å drive markedsbalansering. Markedsbalansering har over tid vært en sentral del av den norske jordbrukspolitikken og har kommet både bønder, næringsmiddelindustri og forbrukere til gode. Flertallet mener det ikke er behov for store omlegginger av ordningen. Flertallet ser likevel behov for å foreslå noen justeringer av de ulike ordningene for å tilpasse disse til dagens behov.

Flertallet viser til at ordningene med motaktsplikt og forsyningsplikt også er viktige for å bidra til mangfold og nyskaping i matindustrien.

Flertallet viser til at en velfungerende varekjede forutsetter at det er en viss styrkebalanse mellom leddene i varekjeden. Flertallet er opptatt av at det er effektiv konkurranse i alle ledd i varekjeden, både i matindustrien og i handelen. Flertallet vil videreføre produsentenes ansvar for markedsbalansen og deres ansvar for å finansiere alle balanserings tiltak. Derfor ønsker flertallet at produsentsamvirkene fortsatt skal stå for markedsbalanseringen. Markedsordningene for ku- og geitemelk, kjøtt, egg, korn, eple og matpotet videreføres i samsvar med dette. Samvirkets tildelte markedsregulatorrolle må ikke være konkurransevridende for noen. Flertallet vil peke på markedsregulators mottaktsplikt fra alle produsenter, og at dette er viktig for et landbruk over hele landet. Videre er markedsregulators forsyningsplikt viktig for å sikre alle aktører i matindustrien like muligheter til råvaretilgang.

Flertallet viser til at virkemiddelpakken for markedsregulering over tid har blitt mindre, og at markedsbalanseringsutvalget oppsummerte med at «produksjonsregulering for å hindre overskudd er et mer kostnadseffektivt virkemiddel enn å regulere bort overskuddet i ettertid».

Flertallet viser til at framover vil det bli større behov for produksjonsregulerende tiltak for å oppnå en effektiv regulering av produksjon i forhold til etterspørsel i markedet. Produksjonsregulerende tiltak innebærer å redusere produksjonen hos bonde i form av for eksempel færre dyr eller tidligere slakting.

Flertallet legger til grunn at Omsetningsrådet ved behov kan vedta produksjonsregulerende tiltak for alle husdyrarter som omfattes av markedsordningene, og at det innenfor ordningene kan etableres økonomiske stimuli for produksjonsplanlegging hos bonde.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener produksjonsregulering også må kunne gjelde morderdyr.

Disse medlemmer foreslår at det settes ned et partssammensatt utvalg eller at regjeringen ser på muligheten for å styrke bruken av produksjonsregulerende virkemidler og se disse i sammenheng med virkemidler under Omsetningsrådet. Disse medlemmer mener en styrket produksjonsregulering kan bidra til bedre ressursbruk.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser til at markedsbalanseringsutvalget i sin rapport «Evaluering av markedsbalanseringen i jordbruket»,

lagt frem 24. juni 2015, ikke var samlet om en anbefalt løsning for fremtidens markedsregulering. Utvalget var delt i tre nær like store deler.

Flertallet vil spesielt trekke frem at rapporten har ført til fruktbare diskusjoner om de forslag til endringer som ulike utvalgsmember stilte seg bak, og at det i tiden etter at rapporten ble lagt frem også har vært ført samtaler mellom aktører som i utgangspunktet har svært ulike og til dels motstridende interesser. Nye forslag til endringer i markedsreguleringene er også lagt frem.

Flertallet peker på at det ikke er enkelt å forutse hvordan ulike endringer vil slå ut i praksis, men understreker viktigheten av at endringer som gjennomføres må fungere etter hensikten og bidra til å skape et velfungerende og tillitsfullt reguleringsregime, samtidig som forutsigbarheten for næringsaktørene må ivaretas.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet er derfor opptatt av at de justeringene som nå blir gjennomført i markedsordningene, blir evaluerte etter at de har fungert en stund, og at drøftelser om markedsbalanseringssystemet videreføres i årene som kommer.

Komiteen viser til at gode markedsordninger er en forutsetning for forutsigbarhet og utvikling av konkurransekraft i norsk matproduksjon, for bonden så vel som for forbrukerne. Komiteen mener at en forutsetning for at en markedsordning skal kunne betegnes som god, er at alle har tillit til at den fungerer likt for alle aktører i markedet. Det er helt avgjørende at den aktør som innehar markedsregulatorrollen, skiller mellom rollen som markedsregulator og rollen som markedsaktør på en måte som gjør at alle andre oppfatter vedkommende som habil i utøvelse av regulatorrollen.

Komiteen forutsetter at alle markedsbalanserings- og produksjonsreguleringsordningene skal være transparente.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, viser til at konkurranse er en sterk drivkraft for innovasjon, nyskaping og konkurransekraft.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet har med bekymring observert at det de siste årene har vært flere tydelige eksempler på at sentrale markedsaktører i landbruket ikke i tilstrekkelig grad har opptrådt på en måte som inngir tillit til at de klarer å skille mellom rollen som markedsregulator og rollen som markedsaktør. Lav tillit og stor mulighet til å utøve markedsaktør er en dårlig kombinasjon for alle andre enn den som inne-

har både regulatorrollen og den dominerende markedsposisjonen.

Disse medlemmer viser til rapporten «Evaluering av markedsbalanseringen i jordbruket», lagt frem 24. juni 2015 av det regjeringsoppnevnte Hjelmeng-utvalget, der det på side 74 heter at:

«systemet for markedsbalansering er fundert på koordinert atferd og tilsidesettelser av konkurranse som en normalt finner i et varemarked. ... Balanseringsvirkemidlene utøves på vegne av alle aktørene i markedet, som i et kartell, med regulator som prisleder og andre aktører som pristilpassere innenfor denne rammen.»

Og videre, på side 75 i rapporten, der det heter at:

«det er en iboende svakhet ved systemet at det foreligger så pass mange potensielle kilder til konkurransevridning og muligheter til strategisk utnytting av systemet. Samvirkets dobbeltrolle som regulator og kommersiell aktør kan i så måte være uheldig. Systemet er bygget på tillit. Kontrollmulighetene er begrenset.»

Disse medlemmer er derfor opptatte av å sikre markedsordninger som på en mer tilfredsstillende måte enn i dag ivaretar tilliten til systemet, spesielt fra eksisterende og potensielt nye markedsaktører som ikke bekler regulatorrollen. Samtidig er disse medlemmer opptatt av at en markedsordning ikke skal hindre, men snarere skal legge til rette for, at vi som samfunn kan realisere de positive effektene av økt konkurranse i norsk matvareproduksjon.

Disse medlemmer peker for øvrig på at å foreta visse endringer i markedsordningene vil kunne bidra til å øke vårt handlingsrom på andre områder innenfor WTO-systemet. Blant annet vil utvikling av en målprisregulering og omlegging til volummodellen medføre at det ikke lenger er en administrert pris som skal inngå i beregningen av den handelsvridende støtten som rapporteres til WTO. Ved å gjennomføre denne endringen for svinekjøtt slik regjeringen foreslår, vil denne støtten bli redusert med over 2 mrd. kroner. Norges tillatte øvre nivå på handelsvridende støtte er 11,449 mrd. kroner, og vi utnytter i dag om lag 95 pst. av dette. En reduksjon på 2 mrd. kroner vil frigjøre et betydelig handlingsrom innenfor våre WTO-forpliktelser.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti legger til grunn at langsiktig produksjonsregulering er en sak for avtalepartene, mens kortsiktige tiltak som sesongmessige svingninger hører inn under Omsetningsrådet. Dette medlem ber markedsaktørene utnytte mulighetene i markedet og lokal foredling slik at produksjonen av jordbruksprodukter i størst mulig grad opprettholdes.

13.2 Kumelk – markedsbalansering

Komiteen støtter regjeringens forslag om å opprettholde markedsbalanseringen for kumelk med Tine som markedsregulator. Regjeringen vil videre be Omsetningsrådet vurdere å gjøre endringer i regelverket som forenkler ordningen og reduserer risikoen for konkurransevridninger i melkesektoren. Komiteen støtter at Omsetningsrådet foretar en slik vurdering uten å legge føringer for om, og i tilfelle hvilke, endringer som skal gjøres.

13.3 Kumelk – produksjonsregioner

Komiteen viser til at regjeringen vil redusere antallet produksjonsregioner for kumelk til ti, med en innretning som sikrer en fortsatt god geografisk fordeling og utviklingsmuligheter for produsentene. Det vises videre i meldingen til at antall produksjonsregioner må sees i sammenheng med regionreformen.

Komiteen viser til at det etter jordbruksoppkjøret 2014 ble nedsatt en arbeidsgruppe for å vurdere antallet melkeregioner.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at melkeproduksjonen er sentral for å sikre utnyttelse av grasarealene og et aktivt landbruk i hele landet.

Flertallet vil derfor være varsom med justeringer av kvoteregionene, men ser at dagens administrative grenser ikke alltid er treffsikre for å sikre en geografisk balansert utvikling av melkeproduksjonen.

Dagens kvotegrenser hindrer ikke kvotelekkasje fra sårbare melkeproduksjonsområder innad i Vestland fylker, eller fra dal- og fjellbygder til kornområder i Østland fylker.

Ny kvoteregionstruktur bør ta utgangspunkt i sammenlignbare produksjonsforhold for melkeproduksjon. På dette grunnlaget ber flertallet regjeringen utarbeide et forslag for en justert inndeling i 14 kvoteregioner. Partene i jordbruksoppkjøret bes fastsette detaljerte regionsgrenser i forbindelse med jordbruksforhandlingene 2017.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at regjeringen foreslår å redusere antall melkeregioner fra 18 til 10, og støtter dette. Disse medlemmer peker på at dagens inndeling av melkeregioner medfører til dels svært ulik pris på melkekvote mellom regionene, og at dette gir ulike melkebønder svært ulike utviklingsmuligheter. Disse medlemmer mener det er svært uheldig at et melkebruks investeringskostnader i så sterk grad skal være bestemt av en politisk satt geografisk grense.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener en stor reduksjon i antallet melkereregioner vil påvirke dagens produksjonsfordeling av melk. Det er også vanskelig å se hvilke kriterier som skal legges til grunn. Disse medlemmer vil påpeke at regionreformen er uegnet som vurderingstema for inndeling av melkekvoteregioner.

Disse medlemmer ser at det å beholde dagens 18 melkekvoteregioner vil gi best forutsigbarhet for næringen. Ulik kvotepris mellom regionene bidrar til å spre melkekvotene mer enn det som ville ha vært tilfelle i et fritt marked. Disse medlemmer mener dette ikke er til hinder for at regjeringen i samråd med faglagene gjør mindre justeringer i grensene mellom regioner der dette er hensiktsmessig.

13.4 Kumelk – konkurranse i melkesektoren

Komiteen viser til at det skal foretas en evaluering av de konkurransefremmende tiltakene i prisutjevningsordningen. Det må være resultatet av denne evalueringen som danner grunnlaget for hvilke endringer som i tilfelle gjøres.

Komiteen viser til at importen av meieriprodukter er økende. Det er derfor nødvendig å styrke konkurransekraften til norsk melk og norske meieri-produkter i det norske markedet. Særlig viktig er dette etter at det er bestemt at eksportsubsidiene skal fases ut og avsetningen av en betydelig del av melken faller bort.

Komiteen viser til at det i meldingen varsles en evaluering av de konkurransefremmende tiltakene i prisutjevningsordningen for melk. Komiteen imøteser en slik evaluering.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti er kjent med at Landbruks- og matdepartementet 6. februar 2017 sendte på høring endringsforslag på dette området. Disse medlemmer kan ikke se at det ligger en tilstrekkelig evaluering av de samlede effekter av de konkurransefremmende tiltakene til grunn for regjeringens endringsforslag.

Disse medlemmer ber regjeringen gjennomføre en evaluering, i tråd med det som er varslet i meldingen, før det eventuelt foretas endringer i ordningen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener konkurranse i meierisektoren er viktig slik at alle aktører opptrer mest mulig effektivt og rasjonelt. Konkurransen gir bonden reelle alternativ for salg av melk, og bidrar til produktutvikling og bedre utvalg for forbruker, økt

verdiskapning og avsetning for norsk melk. Flertallet støtter at det fortsatt skal være særskilte tiltak for å sikre denne konkurransen, og at man særlig ser på situasjonen og den samlede effekten av de konkurransefremmende tiltakene for meierier med egne leverandører.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmene fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, er åpen for endringer i disse ordningene, innenfor en ramme som ikke svekker konkurransekraften for norsk melk mot importerte produkter.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at det å dekke økte kostnader gjennom prisutjevningsordningen for melk vil svekke konkurransekraften. Disse medlemmer mener det må være et mål at aktørene i meierimarkedet kan stå på egne ben.

13.5 Kumelk – leie av melkekvoter

Komiteen viser til at det hvert år betales betydelige beløp fra næringen og til bønder som har sluttet med melkeproduksjon eller gått ut av næringen. Komiteen mener dette ikke er bærekraftig over tid, men erkjenner at det er krevende å gjøre endringer i ordningen.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti synes det er uheldig at melkekvoter kan leies ut evig. Disse medlemmer mener at det bør settes en begrensning i tid på hvor lenge en kvote kan leies ut før den enten må selges eller bortfaller.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, vil derfor be om at det settes ned et utvalg der blant annet representanter fra jordbruket er med, for å komme opp med en utredning for hvordan dette systemet eventuelt kan legges om.

13.6 Geitemelk

Komiteen viser til at regjeringen har foreslått å avvikle markedsbalanseringen for geitemelk.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at det var stor motstand mot dette under høringen i komiteen.

Komiteen viser til at geiter er viktige landskapsryddere, og dermed særlig viktige for å forhindre gjengroing av kulturlandskapet. Et spredt geitehold er viktig for å opprettholde et artsrikt kul-

turlandskap. Norsk geitemelk har hatt en sterk kvalitetsutvikling de siste årene, blant annet som følge av prosjektet «friskere geiter». Komiteen ber markedsaktørene utnytte muligheten i markedet og lokal foredling, blant annet gjennom utvikling av nye produkter, for å støtte opp om produksjonen av geitemelk.

13.7 Geitemelk – oppkjøpsordning

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, registrerer at det i dag er en langt større produksjon av geitemelk enn det som er mulig å få avsetning for i markedet. Flertallet viser til at regjeringen, for å ta hånd om dette, vil gjennomføre en geografisk og tidsavgrenset oppkjøpsordning av geitemelkkvoter.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, støtter en frivillig og tidsavgrenset oppkjøpsordning for å få bedre balanse i markedet for geitemelk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti vil ha en mer offensiv satsing på geitemelk, osteproduksjon m.m., for å legge til rette for økt konsum i stedet for en oppkjøpsordning.

Dersom slike tiltak ikke er tilstrekkelige for å øke konsumet, støtter komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Venstre en frivillig og tidsavgrenset oppkjøpsordning for geitemelk.

Disse medlemmer viser til at en geografisk avgrenset oppkjøpsordning vil ha betydning for hvor produksjon av geitemelk skal foregå, og vil også kunne ha betydning for målsettingen om landbruk over hele landet.

På denne bakgrunn mener komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti at regjeringen ikke bør gjennomføre en geografisk og tidsavgrenset oppkjøpsordning av geitemelkkvoter.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, forutsetter at en eventuell ordning tilbyr aktuelle produsenter reell kompensasjon som gir mulighet for omstilling.

Flertallet mener at formålet med ordningen må være å sikre omstilling, og ikke avviking, av gårdsbrukene som blir med i ordningen.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener oppkjøpsordning

gen må begrenses til det omfang som er nødvendig for å unngå at geitemelk og geitemelkprodukter ender som dyrefôr.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre mener det ikke bør tas utgangspunkt i å snevre inn dagens satsingsområder for geitemelk gjennom oppkjøpsordningen.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at det nå er 287 aktive geitemelkprodusenter. Etter lang tid med reduksjon i antallet er en del av disse spredt geografisk, noe som gir høye transportkostnader. Disse medlemmer mener en oppkjøpsordning må rettes mot geografiske områder langt fra foredlingsanlegg, jf. også slik det ble gjort i 2005, da det sist ble iverksatt en oppkjøpsordning. Fordi det nå er langt færre produsenter, bør satsingsområdene gjøres mindre enn i dag. Omstillingsbidraget bør ikke betinges av hva de som går inn i ordningen benytter midlene til.

13.8 Geitemelk – markedsbalansering

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at det på høringen 19. januar 2017 var stor motstand mot å fjerne markedsbalanseringen. Det ble pekt på forutsigbarhet, mulighet for småskalaproduksjon og geografisk spredning av produksjonen. Flertallet støtter ikke fjerning av markedsbalanseringen.

Flertallet viser til at bortfall av markedsbalansering også vil innebære at mottaks- og forsyningsplikten vil bortfalle.

13.9 Kjekjøtt

Komiteen merker seg at tall fra Norsk Sau og Geit viser at norske forbrukere etterspør kjekjøtt i stadig større grad, og at salget av kjekjøtt har økt med 78 pst. i løpet av de siste fire årene. Komiteen er kjent med at geit nyttiggjør seg norske utmarksressurser på en god måte, og at de også er mindre utsatt for rovdyr siden de beiter i flokk. En satsing på økt produksjon av kjekjøtt kan bidra til å øke matproduksjonen basert på norske ressurser.

13.10 Egg – markedsbalansering

Komiteen viser til at regjeringen foreslår å endre administreringen av markedsordningen i eggsektoren, men fortsatt finansiere sentrale virkemidler gjennom omsetningsavgiften.

Komiteen viser til at både Nortura SA og Norsk Fjørfeleg bestred den beskrivelsen av eggneringen som er gitt i meldingen. Både det at det har vært overproduksjon siden 2012, og at næringen i li-

ten grad er en distriktsnæring, ble imøtegått. Komiteen viser også til at det ble hevdet i høringen 19. januar 2017 at en avvikling av markedsordningen for egg vil føre til at makt flyttes fra primærprodusent og til matvarekjedene.

Komiteen registrerer at det ikke er utredet hvordan det å statliggjøre ansvaret for å administrere de sentrale virkemidlene gjennom omsetningsavgiften i eggsektoren skal gjennomføres. Komiteen er kritisk til å statliggjøre dette ansvaret og oppgavene.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, går mot forslaget om å endre administreringen av markedsbalanseringen i eggsektoren.

Flertallet viser for øvrig til at regjeringen vil utvikle markedsbalanseringen i eggsektoren, og går imot dette.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet mener administreringen av balanseringstiltakene i eggsektoren bør flyttes til Landbruksdirektoratet, med Omsetningsrådet som ansvarlig, som foreslått i meldingen. De faktiske balanseringstiltakene videreføres. Disse medlemmer mener det er viktig å finne en mer nøytral administrering, med mindre fare for konkurransevridning.

13.11 Kjøtt – markedsbalansering

Komiteen viser til at regjeringen vil beholde markedsreguleringen i kjøttsektoren med Nortura SA som markedsregulator. Komiteen støtter dette.

Komiteen merker seg videre at regjeringen, for å sikre konkurransenøytralitet, vil innføre en avgrenset mottakspåkt for Nortura fra uavhengige mottakere av slakt (dobbel mottakspåkt). Komiteen registrerer videre at regjeringen legger opp til at det er Omsetningsrådet som skal definere hvilke varer som omfattes av den doble mottakspåkten.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til avtale inngått mellom Nortura og KLF der det slås fast hvordan denne doble mottakspåkten skal håndteres og at den begrenses til skåret slakt. Flertallet ber om at denne enigheten legges til grunn.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, synes det er positivt med et felles forslag fra Nortura og KLF om endringer i markedsordningene for egg og kjøtt. Dette flertallet har imidlertid merket seg at unntaket fra konkurranseloven om markeds- og prissamarbeid gjelder på produsentnivå, og at

markedsbalanseringens hovedfunksjon er å løse primærprodusentenes markedsutfordringer. Dette flertallet ser at industriledet vil få en dominerende posisjon i det foreslåtte bransjerådet, og ber regjeringen om å utrede forslaget lovmessige grunnlag, samt vurdere bransjerådets funksjon og sammensetning med tanke på en drøfting i jordbruksforhandlingene for 2017.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at det i meldingen er gitt en omtale av et felles forslag fra Kjøtt- og fjørfebransjens Landsforbund (KLF) og Nortura om endringer i markedsbalanseringsordningen. Avtalen innebærer en styrket kontroll med Norturas rolle som markedsregulator og at det opprettes et «Råd for markedsbalansering kjøtt og egg».

Disse medlemmer har merket seg at regjeringen er negativ til forslaget. Disse medlemmer mener det er positivt at Nortura og de andre private aktørene er blitt enige om hvordan markedsreguleringen kan gjennomføres. Det er viktig å være positiv til endringer og til modernisering av markedsbalanseringsordningen som styrker disse. Disse medlemmer vil understreke at det er behov for å ha særlig oppmerksomhet rundt de konkurranserettslige aspektene ved markedsbalanseringen. Disse medlemmer mener blant annet dette kan avbøtes ved at staten har en observatørrolle i «Råd for markedsbalansering kjøtt og egg», som en sikkerhet for at rådet ikke drøfter priser eller prisløyper. Det er naturlig at Landbruksdirektoratet fungerer som sekretariat for bransjerådet. Bransjerådet skal være et rådgivende organ for Omsetningsrådet. Bransjerådet skal foreslå tiltak av produksjonsregulerende karakter. Omsetningsavgiftens størrelse omfattes ikke av dette. På denne bakgrunn støtter disse medlemmer en slik omlegging av markedsbalanseringen som bransjen selv er kommet frem til. Disse medlemmer mener Omsetningsrådet må vurdere organisering, funksjon og mandat for rådet for å sikre at det ikke begrenser den virksomme og effektive konkurransen i næringen.

13.12 Svin – målpris

Komiteen har merket seg at regjeringen vil utvikle målprisen og innføre en volummodell for markedsbalansering av svinekjøtt.

Komiteen viser til at dette vil bety at adgangen til reguleringseksport av svin bortfaller. Dette vil uansett bortfalle innen 2020 i forbindelse med at eksportsubsidiene fjernes.

Komiteen merker seg at Norges forpliktelser i WTO vil bety at eksportstøtten for svin vil falle bort senest fra utgangen av 2020, og at taket for gul støtte

i WTO kan gjøre det nødvendig å avvikle målprisen for svin innen den tid.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti slutter seg til at målprisen for svin avvikles fra det tidspunkt det anses som nødvendig for at Norge skal kunne overholde sine forpliktelser i WTO, og at en markedsordning basert på volummodellen først da gjøres gjeldende for svin inkl. purke og råne.

Disse medlemmer registrerer at flertallet bestående av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre mener Norge skal avvikle målprisen for svin før det er nødvendig, for å opprettholde våre forpliktelser i WTO.

Dette vil gjøre at svinenæringen vil kunne miste muligheten til å drive reguleringseksport før det er nødvendig. Det vil gjøre det vanskeligere å regulere markedet for svin. Det oppnås ingen positive effekter for jordbruket gjennom en slik fremskynding.

13.13 Markedsbalansering – korn

Komiteen viser til at regjeringen foreslår å endre administreringen av markedsbalanseringen i kornsektoren. Regjeringen foreslår videre å beholde målprisen og finansiere de sentrale virkemidlene i kornsektoren gjennom omsetningsavgiften. Landbruksdirektoratet skal ha ansvaret for å administrere nødvendige tiltak i kornsektoren.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, har tillit til den jobben som markedsregulator gjør. Det er også positivt at en samlet kornbransje har samlet seg om en markedsbalansering med Norske Fellekjøp som markedsregulator. Flertallet er kritisk til statliggjøring av ansvaret for tiltak i sektoren.

Flertallet viser til at en samlet korn- og kraftfôrbransje støtter opp under dagens markedsbalansering, at denne fungerer bra og at Norske Fellekjøp SA har gode forutsetninger for å gjennomføre markedsreguleringen på en god og effektiv måte. Flertallet mener at dagens ordning skal videreføres.

Flertallet viser for øvrig til at regjeringen vil avvikle markedsbalanseringen i kornsektoren og går imot dette.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet mener administreringen av balanseringstiltakene i kornsektoren bør overføres til Landbruksdirektoratet, med Omsetningsrådet som ansvarlig. Ordningen skal fortsatt forvaltes med sikte på å sikre avsetning av det norske kornet. Disse medlemmer mener det er viktig å finne en mer

nøytral administrering, med mindre fare for konkurransevridning.

13.14 Hagebruksprodukter og poteter – markedsbalansering

Komiteen viser til at regjeringen foreslår å oppheve markedsbalanseringen for eple og matpoteter.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, har vanskeligheter med å se formålet med dette, og ønsker å beholde markedsbalanseringen for eple og matpotet.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet er enige i at markedsbalanseringen for eple og poteter bør avvikles. Tiltakene har svært begrenset betydning for den langsiktige lønnsomheten i næringen.

Komiteen viser til at grøntsektoren er en stor verdiskaper i norsk jordbruk og har et stort vekstpotensial. Komiteen peker samtidig på at vi vet at samfunnet kan spare milliarder av kroner over helsebudsjettet ved økt forbruk av frukt og grønt i befolkningen. Risikoen i grøntsektoren er høy grunnet produktene som skal produseres.

Komiteen viser til at forskning og utvikling er viktig for fremtidig bærekraft og slik økt konkurransekraft. Komiteen mener derfor det bør satses mer på forskning og utviklingsarbeid i denne sektoren, slik at det stimuleres til vekst i grøntsektoren.

Komiteen viser til at fruktprodusentene i svært stor grad slutter opp om felles lagre og pakkerier som er avgjørende for blant annet kvalitet, produktutvikling og lagringsforhold og dermed bidrar til økt salgsvolum. En styrking av målrettede ordninger for disse lagrene/pakkeriene er dermed viktig for blant annet effektivt å kunne foreta tilpasninger til periodevis ubalanse i markedet.

13.15 Faglige tiltak og opplysningsvirksomhet

Komiteen viser til at faglige tiltak og opplysningsvirksomheten finansieres over omsetningsavgiften. Opplysningskontoret for frukt og grønt finansieres over jordbruksavtalen og tilhørende bevilgning over statsbudsjettet.

13.16 Faglige tiltak

Komiteen viser til at regjeringen vil videreføre finansieringen av faglige tiltak over omsetningsavgiften.

13.17 Opplysningsvirksomhet

Komiteen viser til at det i innstillingen til jordbruksoppgjøret 2016 (Innst. 412 S (2015–2016)) ble varslet en evaluering av midlene til generisk markedsføring av økologisk mat.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at Opplysningskontorene er finansiert av omsetningsavgiften, og at den årlige kostnaden på rundt 100 mill. kroner går til fradrag i jordbrukets inntekter. Bruken av midlene er begrenset til de formål som er beskrevet i omsetningslova og tilhørende retningslinjer. Disse medlemmer viser videre til at behovet for opplysning for å fremme omsetning av matvarer er i endring, og at det i tillegg er behov for mer forbrukerinformasjon om bl.a. klima, matsvinn, kosthold og helse. Disse medlemmer merker seg også at satsingen på lokalmat og opphavsmarkering ikke faller inn under arbeidsområdet for opplysningskontorene. Disse medlemmer ber derfor regjeringen om å utrede nytteeffekten av opplysningskontorene, og om aktivitet, ressursbruk og organisering er målrettet for å løse dagens opplysningsbehov. Mulige alternativ for videreføring skal også utredes, herunder å vurdere et felles opplysningskontor for norske landbruksvarer. Arbeidet må være ferdig for ev. gjennomføring i budsjettåret 2018.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at opplysningsvirksomheten ikke regnes som en del av kjernen i markedsbalanseringsordningen, og at opplysningsvirksomhet trolig har svak effekt på etterspørselen. Disse medlemmer mener finansieringen over omsetningsavgiften bør utvikles. Lavere omsetningsavgift vil styrke økonomien for norsk landbruk tilsvarende over 100 mill. kroner.

Komiteens medlem fra Venstre mener det skal lages et felles opplysningskontor som har til formål å ivareta opplysninger om klima, matsvinn, økologi, mat og helse. Dette medlem mener en sammenslåing og endring av formål og oppgaver vil kunne gi rom for lavere omsetningsavgifter enn i dag. Dersom det ikke lages et felles opplysningskontor med slikt formål, mener dette medlem at alle opplysningskontor, unntatt «frukt og grønt», skal legges ned.

14. Rekruttering, utdanning og kompetanseheving

Komiteen viser til at god gårdsdrift er avhengig av kompetanse og kunnskap. Bonden har som selvstendig næringsdrivende stor mulighet til å påvirke gårdens resultat gjennom sine valg og sin drift. Landbruket er avhengig av både formell kompetanse og andre typer kompetanse. Komiteen vil peke på at jordbruksmiljøet selv, faglagene, samvirkene og øvrig matindustri er viktige arenaer for kunnskap og kunnskapsutvikling. Komiteen mener at fremtidens matproduksjon i enda større grad enn i dag blir kunnskapsbasert.

14.1 Utdanning

Komiteen er opptatt av at det formelle utdanningsløpet for jordbruksrelaterte fag er av høy kvalitet og ikke minst relevant for hverdagen på norske gårder. Komiteen er positiv til at det jobbes videre med en nasjonal modell for voksenagronomutdanning.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, vil peke på at det er stort sammenfall mellom utdanningsnivå og inntekt til bonden. Det er også sammenheng mellom god kompetanse og god dyrevelferd. Flertallet registrerer at 52 pst. av norske bønder ikke har landbruksutdanning, ifølge Bygdeforsk sin trendundersøkelse som gjennomføres annethvert år. Flertallet mener det må være et mål at en større del av bøndene har landbruksutdanning. Flertallet ber regjeringen legge til rette for et godt tilbud og stor tilgjengelighet av naturbruksutdanning både på videregående-, høyskole- og universitetsnivå, inkludert voksenagronomutdanning. Flertallet er bekymret for at det er et lavt antall som i dag velger høyere naturbruksutdanning, siden antallet ikke dekker det behov som trengs innen offentlig forvaltning, næringsmiddelindustri, rådgiving og undervisning etc.

14.2 Kompetansekrav for jordbruket

Komiteen viser til at spørsmålet om innføring av et kompetansekrav i jordbruket har vært drøftet flere ganger. Regjeringen går ikke inn for å innføre et myndighetsbestemt krav til kompetanse for næringsutøverne i landbruket.

Komiteen er enig med regjeringen om ikke å innføre et kompetansekrav i jordbruket nå.

Komiteens flertall, alle unntatt komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet mener et kompetansekrav isolert sett vil være positivt for jordbruket. Det må vurderes

om den positive effekten er så stor at den forsvarer å stille et slikt krav.

Komiteens medlem fra Venstre viser til at det i dag finnes krav om kompetanse i dyrevelferdsloven § 6 og i holdforskriftene for dyrehold. Det er opp til Mattilsynet å sette eventuelle formalkrav til kompetanse. I dag er det kun på kyllingproduksjon det er et formalkrav, i form av et kurs. Dette medlem vil peke på at høy kompetanse hos den som passer dyrene om dyrevelferd og -adferd, beitebruk og oppstalling, har stor betydning for hvor god dyrevelferden er i en besetning. Dette medlem mener det er vanskelig å håndtere et slikt uspesifisert krav, og ønsker at det blir vurdert et formalkrav.

14.3 Rekrutteringstiltak

Komiteen mener rekrutteringen til jordbruket er en god målestokk på om vi har lyktes med å føre en offensiv jordbrukspolitikk eller ikke. Den selveiende bonden og familiebruket er helt avgjørende for det norske landbruket slik vi kjenner det. Komiteen viser til at det i forbindelse med jordbruksoppgjøret 2014 ble satt ned et eget utvalg som skulle se på rekrutteringen til landbruket. Utvalget leverte rapporten «Økt rekruttering til landbruket. Mangfold og muligheter for fremtiden» som har en helhetlig drøfting av rekrutteringsspørsmålet. Komiteen mener at økonomi i form av inntekt, investeringsvirkemidler og sosiale ordninger er avgjørende for å sikre rekrutteringen. Næringens omdømme påvirker også hvor attraktivt det er å satse på en fremtid som bonde. Komiteen registrerer at bondeyrket har høy risiko for arbeidsulykker. En tryggere arbeidshverdag vil også kunne påvirke bondeyrkets status for ungdommen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at regjeringen har foreslått å svekke avløserordningen og avvikle tidligpensjonsordningen. Flertallet mener de sosiale ordningene i landbruket må styrkes heller enn å svekkes. Flertallet vil også understreke at ønsket om å ha et mangfold av bruk vil innebære at det kan være gode jordbruksmiljøer i alle bygdesamfunn, at dette er svært viktig for hvordan hverdagen som bonde er og vil ha positiv effekt på rekrutteringen.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at regjeringen i Meld. St. 11 (2016–2017) av hensyn til forenkling og økt valgfrihet foreslår å avvikle tilskudd til avløsning ved ferie og fritid, og at midlene i stedet blir gitt over andre tilskuddsordninger, f.eks. tilskudd for husdyr. Disse medlemmer viser videre til at regjerin-

gens forslag om å avvikle tidligpensjonsordningen for bønder begrunnes med at ordningen i dag har redusert opplutning og svekket måloppnåelse når det gjelder reelt bidrag til rekruttering. I meldingen blir det lagt til grunn at frigjorte midler fra ordningen skal overføres til tiltak over jordbruksavtalen som er mer målrettede og kan gi en sterkere stimulering til generasjonsskifter og rekruttering til næringen.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at regjeringen ikke foreslår nye tiltak for å legge til rette for økt rekruttering til landbruket. Flertallet mener det er svært viktig at det jobbes målrettet med dette både fra politisk hold og fra næringen selv.

Flertallet viser til at i rapporten fra arbeidsgruppen nedsatt i forbindelse med jordbruksoppgjøret i 2014 blir fremhevet fire områder som særskilt viktige. Disse er betydningen av kompetanse, oppstartsutfordringer og muligheter, sosiale forhold som likestilling og familieliv, og næringens omdømme.

Flertallet mener det er viktig å legge til rette for økt kompetanse i næringen og at flere bønder ønsker å tilegne seg formell kompetanse. Flertallet viser videre til at flere unge bønder peker på at en ordning med mulighet for å kombinere en jobb utenfor landbruket med å ta utdanning i påvente av overtakelse av gården vil være et godt tiltak. Utdanning gir økt kompetanse og bidrar til å skape nettverk innenfor næringen. Flertallet mener også at det vil være et godt tiltak å opprette en portal med informasjon om mulighetene for utdanning og kompetanseheving innen landbruksnæringen, etter modell fra Sett Sjøbein som er opprettet for fiskerinæringen. Flertallet er opptatt av at det må arbeides strategisk med omdømme og profilering av landbruksnæringen. En slik portal kan være med og gi god og riktig informasjon som er med på å bedre omdømme og øke rekruttering.

Flertallet understreker viktigheten av at generasjonsskifter skjer på et tidspunkt hvor unge fortsatt har lyst og mulighet til å ta over, og at tidligpensjonsordningen er viktig for å sikre dette i mange tilfeller.

Flertallet mener at sosiale forhold og muligheten for et godt familieliv som yrkesutøver i næringen er viktig for rekrutteringen til næringen, og mener derfor det må vurderes å styrke de sosiale ordningene i jordbruket.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at regjeringen gjennom en offensiv næringspolitikk vil legge til rette for optimisme i næringen og økt rekruttering. Regjeringen vil legge til rette for at bonden skal få styrket sin rett til fritt å disponere over egen eiendom i tråd med egne valg og prioriteringer, og gjøre det enklere for

ynge personer å komme inn i næringen. Helheten av rammevilkår og virkemidler innen landbruks- og matpolitikken utgjør det viktigste grunnlaget for å stimulere til stabil rekruttering fra det offentliges side. Investeringsvirkemidlene er et målrettet virkemiddel knyttet til rekruttering, og ordningen ble sist styrket i jordbruksoppgjøret i 2016. Denne regjeringen vektlegger kompetanse som svært viktig for utviklingen av næringen. Det er behov for fleksible utdanningsløp for kompetanseutvikling. Som en oppfølging av forslag fra arbeidsgruppen som så på rekruttering til landbruket og fjorårets jordbruksoppgjør, er det nå utredet et forslag til en nasjonal modell for voksenagronom.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, anerkjenner at, i tillegg til næringsorganisasjoner, samvirkeorganisasjoner og forvaltning, gjør frivillige organisasjoner som 4H og Bygdeungdomslaget et viktig arbeid i å fremme kunnskap om jordbruket for unge. Dette er viktige bidrag for å fremme rekruttering til jordbruket.

Flertallet mener det er spesielt viktig at det legges til rette for at flere kvinner rekrutteres inn i jordbruket. Flertallet mener derfor at det bør prioriteres midler til prosjekter for å rekruttere kvinner, innføres egne tiltak for å styrke kvinners nettverk og praksiskunnskap og legges til rette for at det er gode sosiale ordninger som gjør det mulig å kombinere det å være bonde med et familieliv.

Flertallet viser til at midlene som bevilges til rekruttering og kompetanse over Landbrukets utviklingsfond i jordbruksavtalen, også må omfatte prosjekter for økt likestilling i jordbruket.

15. Miljø og klima

Komiteen viser til at produksjon av mat både påvirker miljøet og gir utslipp av klimagasser. Komiteen mener det må skilles mellom ønsket og uønsket påvirkning av naturen fra matproduksjonen. Kulturlandskapene er et positivt resultat av at landbruket har påvirket naturen og er en verdi som er viktig både for mennesker og naturmangfoldet. Avrenning av næringssalter fra jordbruket til vann er et eksempel på negativ påvirkning av naturen som derfor må begrenses.

Komiteen understreker at jordbruket gir utslipp av klimagasser, men mener likevel at utslipp fra biologiske prosesser i jordbruket ikke kan likestilles med utslipp av klimagasser som har sitt utspring i bruk av fossile kilder.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, mener jordbrukets vik-

tigste oppgave i klimasammenheng er å redusere utslippene per produsert enhet, i tillegg til å øke opptaket av CO₂ og tilpasse produksjonen til et klima i endring.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener en viktig oppgave for jordbruket er å redusere det totale miljøavtrykket fra norsk matproduksjon og kutte utslippene.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at jordbrukets viktigste oppgave i klimasammenheng også er å øke karbonbindingen i jorda og gjøre den norske matproduksjonen mer robust med hensyn til et klima i endring.

15.1 Miljø

Komiteen viser til at jordbruket over tid både har økt produksjonen og samtidig redusert sin påvirkning av det ytre miljø. Det er brukt mye midler over jordbruksavtalen for å redusere den negative påvirkningen på miljøet i vid forstand.

Komiteen viser til at regjeringen vil videreføre oppfølgingen av jordbrukets sektoransvar for miljøtiltak i jordbruket gjennom miljøprogramsatsingen. Komiteen støtter dette, og er også positiv til at tiltakene evalueres, forenkles og målrettes ytterligere.

Komiteen vil understreke viktigheten av miljøarbeidet som gjøres i jordbruket. Minst mulig negativ påvirkning av naturen i form av forurensning og reduksjon av biologisk mangfold må vektlegges høyt.

Komiteen mener at arbeidet med å hindre forurensning i form av avrenning til vannmiljøer fortsatt skal være et prioritert satsingsområde.

Komiteen vil også peke på at kulturlandskap og åpent lavland er viktig for å sikre biologisk mangfold.

Komiteen er opptatt av å videreføre og styrke miljøordningene for jordbruket. Regionalt miljøprogram (RMP), spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) og ordningen med utvalgte kulturlandskap må styrkes. Komiteen er opptatt av å videreføre en lokal forvaltning av disse midlene. Eventuelle forenklinger i ordningene må samtidig bidra til å styrke ordningene og gjøre dem mer målrettede og effektive.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti forutsetter at midler som måtte bli ledige ved omlegging av miljøordninger, videreføres og nyttes til prioriterte miljøformål i jordbruket.

Komiteen mener at norsk jordbruk må ta miljøhensyn. Norge er blant annet forpliktet gjennom Aichi-mål 7, som sier at arealer som benyttes til jordbruk, akvakultur og skogbruk, skal være bærekraftig forvaltet innen 2020 for å sikre bevaring av biologisk mangfold.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Venstre og Sosialistisk Venstreparti viser til at kulturlandskap og åpent lavland er viktige økosystemer som bidrar til matproduksjon, produksjon av dyrefôr, pollinering og naturmangfold. 565 arter som er oppført som truede på Norsk rødliste 2015, har kulturlandskapet som sitt hovedhabitat. Ordningen med utvalgte kulturlandskap er en særs vellykket ordning for å følge opp nasjonale mål om å ivareta kulturlandskapet. Disse medlemmer viser til at Stortinget i behandlingen av Meld. St. 12 (2015–2016) Natur for livet, ba regjeringen om å videreutvikle dagens ordning, med sikte på å øke antallet områder frem mot 2020.

Disse medlemmer viser til at jordbruk påvirker vannmiljøet. Det har vært gjennomført omfattende og vellykkede tiltak for å forbedre vannmiljøet. Likevel er avrenning fra landbruket fortsatt en av hovedgrunnene til dårlig miljøtilstand i vassdragene i dag.

På denne bakgrunn fremmer komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen forsterke innsatsen mot jordbruksavrenning, især i utsatte vannområder med mye jordbruk, for å oppnå mål om bedret tilstand i vannområdene innen 2021.»

15.2 Klima

Komiteen viser til at all matproduksjon starter med fotosyntesen, og at alt jordbruk er basert på opp-tak av karbondioksid. Komiteen mener likevel at arbeidet med å redusere klimagassutslipp fra norsk matproduksjon må prioriteres samtidig som målet om økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning ivaretas.

Komiteen viser til at utslippene fra jordbruket utgjør 1/6 av utslippene fra ikke-kvotepliktig sektor. Det er foreløpig ikke avklart av Kommisjonen i EU hvor stort kutt Norge må ta i ikke-kvotepliktig sektor i perioden 2005–2030.

Komiteen understreker at tiltak med sikte på å redusere klimagassutslipp fra jordbruket skal være kunnskapsbaserte, og at effektene må kunne måles med relativt sikre metoder. Komiteen mener at landbruket skal bidra med sin del for å redusere kli-

magassutslipp, men understreker at det er komplekse sammenhenger knyttet til biologiske prosesser. Distriktpolitiske og landbrukspolitiske målsettinger skal ivaretas.

Komiteen viser til at det i meldingen er skis-sert en rekke aktuelle klimatiltak. Komiteen vil særlig understreke betydningen av å satse på klima-tiltak som samtidig bidrar til å oppfylle de øvrige må-lene for jordbrukspolitikken, slik som for eksempel drenering, biogass og avl. Komiteen er også posi-tiv til å satse videre på klimarådgivning rettet inn mot den enkelte gård.

Komiteen viser til at Stortinget i forbindelse med jordbruksoppgjøret 2014 bestemte at landbru-kets utfordringer i møte med klimaendringene skulle utredes. Dette resulterte i rapporten «Landbruket og klimaendringer», som ble lagt frem 19. februar 2016. Rapporten viser at det er potensial for kutt i klima-gassutslipp på 10–20 prosent innenfor dagens pro-duksjonsnivå.

Komiteens flertall, alle unntatt Sosialistisk Venstreparti, mener at reduserte utslipp av klimagas-ser per produsert enhet er en naturlig del av jordbru-kets mål om bærekraftig produksjon. Det er ikke god miljøpolitikk å gjennomføre tiltak som bidrar til kar-bonlekkasje, det vil si at produksjonen flyttes ut av Norge.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at det sentrale med norsk jordbruk må være å bruke de naturgitte ressursene vi har til å produsere mat. Det skal foregå matproduk-sjon i Norge, og da er det viktig å ta graset i bruk. Dette medlem mener man bør unngå å bruke kar-bonlekkasje som unnskyldning for å unngå miljøtil-tak. Landbruket må fase ut all fossil energibruk slik som resten av samfunnet.

Komiteens medlemmer fra Arbeider-partiet, Kristelig Folkeparti, Senter-partiet og Sosialistisk Venstreparti støtter ikke regjeringens formulering «Klimatiltak skal ikke medføre økte subsidier til jordbruket».

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre, viser til at det grønne skiftet også omfatter landbruket. Flertallet viser til at et grønt skattesifte innebærer høyere avgifter på det vi ønsker mindre av, nemlig forurensning og klimagasser, og mindre skatt og avgifter på det vi vil ha mer av, nemlig tiltak for å nå de jordbrukspolitiske målene.

Komiteen mener det er en forutsetning at det skal lønne seg å ta miljøvennlige valg, og at bønder som tar klimaansvar kommer økonomisk minst like godt ut som i dag.

Komiteen viser til følgende vedtak i forbindelse med statsbudsjettet 2017:

«Stortinget ber regjeringen om å innføre lik CO₂-avgift i ikke-kvotepiktig sektor i 2018, med foreløpig unntak for landbruket og fiskerinæringen. For landbruket og fiskerinæringen skal det nedsettes partssammensatte utvalg som får i oppdrag å vurdere muligheten for å innføre gradvis økt CO₂-avgift for disse sektorene og foreslå andre klimatiltak, under forutsetning av at distriktspolitiske, landbrukspolitiske og fiskeripolitiske målsettinger ivaretas. Arbeidet presenteres i forbindelse med statsbudsjettet for 2018.»

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Senterpartiet, vil også understreke at Stortinget forutsetter at innføring av CO₂-avgift for landbruket forutsetter at distriktspolitiske og landbrukspolitiske målsettinger ivaretas.

Komiteen mener at de biologiske prosessene i jordbruket ikke skal avgiftsbelegges slik Grønn skattekommisjon har foreslått.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, vil understreke at klimakrav i jordbruket må gjennomføres på en slik måte at distriktspolitiske og landbrukspolitiske målsettinger ivaretas.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmet fra Venstre, mener at dette vilkåret må tolkes strengt.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener dette bør gjøres på en måte som sikrer at landbruket ikke kommer dårligere ut økonomisk enn i dag, og der en eventuell ny støtte som kompenserer for økt CO₂-avgift, særlig bidrar til å styrke de små og mellomstore brukene. Dette medlem mener man kan vurdere om landbruket bør inkluderes i det foreslåtte CO₂-fondet for næringslivet.

Komiteen viser til at næringen selv i lang tid har etterspurt en ordning for klimarådgivning på gårdsnivå i regi av Norges Bondelag, og at det i avtalen om statsbudsjettet for 2017 ble opprettet en slik ordning. Her vil prosjektet Klimasmart landbruk, som allerede er i gang, gi et godt grunnlag for rådgivningen.

Komiteen mener videre at nydyrking og drenering er viktige tiltak for å øke matproduksjon og redusere klimautslipp, og mener at den samlede virkemiddelbruken må innrettes slik at man oppnår mer

nydyrking og drenering. I lys av dette legger flertallet til grunn at dette blir hensyntatt i jordbruksoppjøret for 2017.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, vil også peke på at produksjon av biogass basert på husdyrgjødsel er et viktig klimatiltak. Flertallet mener det er viktig at større biogassanlegg også kan ta imot husdyrgjødsel. Samtidig må det legges til rette for mindre biogassanlegg på gårder. Flertallet viser til at 31 pst. av Norges samlede klimagassutslipp kommer fra transport, og mener at det er viktig at også maskinparken i landbruket innlemmes i de generelle virkemidler innrettet mot å fase inn lavutslippskjøretøy og ny teknologi.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener det er store muligheter for å redusere CO₂-utslipp fra jordbruket gjennom å legge til rette for nullutslippsløsninger for maskinparken.

På denne bakgrunn fremmer komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge fram en plan for vesentlig økt grad av nullutslippsløsninger, som for eksempel elektrifisering, for motorkraft i jordbruket.»

15.3 Klimatilpasning

Komiteen viser til viktigheten av at jordbruket tilpasser seg et endret klima. Det vises til stortingsmeldingen Klimatilpasning i Norge, Meld. St. 33 (2012–2013). Tilpasning til klimaendringer vil være et tema både for jordbruket og forskningen, og kan også gjøre det nødvendig å tilpasse virkemidlene i jordbrukspolitikken.

15.4 Dyrking av myr

Komiteen viser til at regjeringen vil prioritere forskning og utredning som kan bidra til økt kunnskap om klimaeffektene knyttet til nydyrking av myr- og torvjord, samt bidra til økt kunnskap om metoder, effekter og kostnader knyttet til å restaurere myr og våtmark.

Komiteen viser til statsbudsjettet 2017 der det ble gjort vedtak om å be regjeringen legge frem forslag om forbud mot nydyrking av myr.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, vil understreke behovet for at dette blir grundig utredet og sendt på høring

slik at nødvendige avgrensninger av forslaget kan gjøres.

Komiteen viser også til Stortingets behandling av regjeringens jordvernstrategi, der det ble bedt om tiltak for å stimulere til økt nydyrking.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti, peker på at potensialet for lagring av karbon i myr er størst i dypmyr, mens potensialet for oppdyrking av myr er tilsvarende størst på grunnere myr. For å ivareta både hensynet til matsikkerhet og hensynet til klimaet mener derfor flertallet at det er viktig å skille mellom dypmyr og grunnere myr.

Komiteens medlem fra Senterpartiet støtter ikke et generelt forbud mot nydyrking av myr.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at FNs klimapanel har beregnet restaurering av myr til å være blant klimatiltakene innenfor landsbrukssektoren med størst potensial for utslippsreduksjoner.

På denne bakgrunn fremmer dette medlem følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sende forslag til revurdert nydyrkingsforskrift på høring før sommeren 2017, for å følge opp Stortingets nylige budsjettvedtak om at nydyrking av myr skal forbys.»

16. Økologisk produksjon og forbruk

Komiteen viser til at omsetningen av økologiske produkter har firedoblet seg fra 2006 til 2015, fra i underkant av 500 mill. kroner til nesten 2 mrd. kroner i 2015. Komiteen registrerer at det ikke finnes tall for hvor stor del av dette som er produsert i Norge.

Komiteen viser til at det samlede økologiske arealet er økt fra 1,8 pst. i 1999 til 4,8 pst. i 2015. Andelen økologiske husdyr har vært økende siden år 2000, med stor variasjon mellom dyreslagene.

16.1 Produksjon og forbruk

Komiteen viser til at økologisk landbruk bidrar til økt matmangfold og til at forbrukerne får tilgang til produkter de etterspør. Økologisk jordbruk kan, gjennom å være spydspiss, utvikle driftsmetoder som også kan overføres til konvensjonelt jordbruk. Komiteen viser til at regjeringen vil gå bort fra å ha et eget mål om produksjon og forbruk av økologisk mat og legge til grunn at produksjon og forbruk skal være etterspørselsdrevet. Selv om både produksjon og ikke minst etterspørsel har økt, ligger Norge

i dag langt bak målene som er satt for økologisk landbruk. Dette er også påpekt av Riksrevisjonen i «Riksrevisjonens undersøkning av arbeidet til styresmakterne for å nå måla om økologisk landbruk», Dokument 3:7 (2015–2016), jf. Innst. 297 S (2015–2016).

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti, støtter regjeringens forslag om å gå bort fra dagens økomål for norsk landbruk.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, legger i tråd med forslaget i meldingen til grunn at det videreføres stimulans til økologisk produksjon over jordbruksavtalen.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti støtter ikke regjeringens forslag om å gå bort fra et eget økomål for norsk jordbruk.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det må fastsettes et nytt og oppdatert økomål i strategien om økologisk jordbruk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener dagens økomål skal videreføres inntil et nytt økomål er vedtatt.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener det vil være nødvendig å sikre forutsigbarhet for dem som driver økologisk jordbruk. Det vil også være nødvendig å jobbe for økt norskandel i forbruket av økologisk mat der det er grunnlag for dette i markedet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre erkjenner at målet om 15 pst. etterspørsel og forbruk innen 2020 ikke ser ut til å bli nådd. I innstillingen til jordbruksoppgjøret 2016 (Innst. 412 S (2015–2016)) varsles det at Landbruksdirektoratet frem mot jordbruksoppgjøret 2017 skal gjøre en vurdering av virkning, mulig innretning og forvaltningskostnader knyttet til å innføre pristilskudd til økologisk frukt, bær og grønnsaker, med intensjon om å innføre en slik ordning fra 2018. Disse medlemmer vil understreke betydningen av at dette blir fulgt opp.

Komiteen viser til meldingen hvor det fremgår at importstatistikken ikke skiller mellom import av konvensjonell og økologisk mat, og at det derfor ikke

finnes nøyaktige tall for hvor mye av den økologiske maten som er produsert i Norge.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener det er viktig å opprettholde et mål om økt økologisk produksjon og forbruk i Norge. Dette er avgjørende for å sikre forutsigbarhet og trygge rammevilkår for bøndene som allerede har satset og lagt om til økologisk produksjon, og for å få flere bønder til å satse økologisk framover. FN har slått fast at økologisk jordbruk viser retningen til et mer bærekraftig jordbruk, med allsidig produksjon basert på lokale, fornybare ressurser.

Disse medlemmer viser til at etterspørselen etter økologisk mat i dag er økende i Norge. Samtidig er landene rundt oss, som for eksempel Danmark, offensive og bygger ut sin økologiske produksjon. Sverige har nå en ambisjon om at 30 pst. av all dyrket mark skal være økologisk innen 2030, og andelen økologisk mat skal være oppe i 60 pst. innen samme år. Selv om en betydelig del av det konvensjonelle jordbruket i Norge ligger nær det økologiske, mangler matvarene fra denne produksjonen den økologiske sertifiseringen som mange forbrukere er opptatte av. Det er derfor ikke usannsynlig at det å gå bort fra å ha et overordnet mål om økt økologisk produksjon og forbruk i Norge, vil kunne legge til rette for økt import av mat og med det bidra til å undergrave de overordnede målene for norsk jordbruk.

Disse medlemmer viser til at det har skjedd mye innenfor økologisk matproduksjon de siste årene som gjør oss bedre rustet til å øke både omfanget av produksjonen og den offentlige etterspørselen. Samvirkene er offensive i å støtte opp om mer økologisk mat. TINE åpner for eksempel for 40 nye økologiske produsenter i 2017, samtidig som Felleskjøpet har inngått et samarbeid med Rema om å øke antallet økoprodusenter av korn.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Venstre viser til at Norge ligger etter med å implementere EUs økologidirektiv fra 2008. Dette bekymrer disse medlemmer. Norske varer produseres til en høyere kostnad enn om de hadde vært produsert i tråd med EUs gjeldende økologidirektiv, og vil da møte en sterkere konkurranse fra import og mindre markedsmuligheter. Disse medlemmer viser også til de oppslag som har vært omkring regelverket for økologisk sau. Endringene som nå skal implementeres har vært kjent siden 2006, og det burde vært gjort en avklaring tidligere slik at det hadde vært tid og mulighet for tilpassing over en lang tidsperiode.

Komiteen viser til rapporten «Utredninger om økologisk landbruk til jordbruksoppgjøret 2017» som er utarbeidet av Landbruksdirektoratet. Komiteen viser til at prosjektet med foregangsfylker for økologisk landbruk er foreslått avvirket, men at prosjektene som har ligget under foregangsfylkenes ansvar, blir videreført, og at Norsk Landbruksrådgivning (NLR) foreslås som nasjonal koordinator for dette. Komiteen viser til at NLR også skal koordinere arbeidet med å styrke de faglige nettverkene innenfor økologisk produksjon og jord, og jordbiologisk kunnskap. Komiteen viser til at andre institusjoner, som NORSØK i Tingvoll, har nasjonal spisskompetanse på dette området. Komiteen mener derfor NORSØK må være med i dette arbeidet.

16.2 Strategi for økologisk jordbruk

Komiteen viser til at regjeringen vil utarbeide en strategi for økologisk jordbruk i samarbeid med relevante aktører.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, mener et realistisk økomål kan være et viktig bidrag for å sikre forutsigbarhet om økosatsingen. Flertallet mener strategien skal inneholde et konkret mål for forbruk og produksjon av økologisk mat. Dette målet må utformes på en måte som tar hensyn til målene om økt norsk matproduksjon og økt selvforsyning. Strategien og et nytt økomål skal behandles av Stortinget.

Flertallet viser til behandling av representantforslag Dokument 8:108 S (2015–2016), jf. Innst. 59 S (2016–2017). Her varsles det at «Stortinget gjennom sin behandling av landbruksmeldingen kan legge føringer for strategien». Flertallet vil gi følgende føringer:

- Beskrive virkningen økologisk mat og produksjon av denne har for matproduksjonen, klima, miljø og helse.
- Gi økt kunnskap om forbruk og etterspørsel av økologisk mat.
- Vurdere å foreslå økonomiske virkemidler for å stimulere til økt produksjon og forbruk.
- Vurdere innføring av startavskrivning for investeringer knyttet til omlegging til økonomisk produksjon.
- Vurdere tiltak for å sikre økt effektivitet i økologisk produksjon.
- Vurdere tiltak for å sikre at økologisk produksjon kan ivareta sin spydspissfunksjon for konvensjonell produksjon.
- Vurdere om opplysningskontorene kan bidra til økt oppmerksomhet og omsetning av økologisk mat.

- Vurdere behovet for bedre informasjon om omsetning og import av økologisk mat.

Flertallet mener at en slik strategi må inneholde en oppfølging av evalueringen av midlene til generisk markedsføring av økologisk mat.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti vil videreføre et mål for økt økologisk produksjon og økt offentlig forbruk av økologisk mat i Norge, nærmere bestemt en ambisjon om minst 15 pst. økologisk produksjon og 15 pst. offentlig forbruk av økologisk mat innen 2025.

Disse medlemmer ønsker tiltak slik at det blir økt produksjon og forbruk av økologisk mat. Disse medlemmer peker på at mange av virkemidlene for økt produksjon av økologisk mat ligger til forhandlingspartene i jordbruksforhandlingene. Det blir derfor en avveining i forhandlingene mellom tiltak som øker inntektsmuligheten for alle bønder, og tiltak som vil stimulere til økt produksjon av økologisk mat. Disse medlemmer vil også peke på at verdien av det økologiske tillegg bonden mottar av varemottaker, relativt sett har falt i verdi, siden det i de fleste tilfeller har stått stille mens målprisene har økt. Disse medlemmer mener derfor at det kan vurderes følgende tiltak som det ligger til Stortinget å fastsette: innføre startavskrivning på investeringer utført i sammenheng med omlegging til økologisk drift, dette gjelder både bygningsmessige investeringer og investeringer i mekanisering dersom det kreves andre maskiner enn ved konvensjonell drift, og at bonden får beholde hele eller deler av den utgående merverdiavgiften på økologiske produkter.

Disse medlemmer ønsker at offentlige myndigheter bidrar til økt forbruk, og på den måten bidrar til økt tilgjengelighet for økologisk mat ved at disse innkjøp fører til en økt varestrom av økologisk mat i alle omsetningsledd. Disse medlemmer mener også at salg av økologisk mat til forbruker skal være fritatt for utgående merverdiavgift.

17. Forvaltningssystem for produksjon og avløsertilskudd

Komiteen viser til at regjeringen vil vurdere endringer i forvaltningen av produksjons- og avløsertilskuddene, med sikte på å finne en modell som sikrer forsvarlig forvaltning av offentlige midler. Det skisseres tre alternative fremtidige forvaltningsmodeller.

Komiteen mener det er viktig at forvaltningen ivaretar hensyn som forutsigbarhet og likebehandling på en tilfredsstillende måte. Midlene må gå til de formål de er tiltenkt, og det må reageres mot juks.

Komiteen viser til at det brukes 133 årsverk, fordelt med 75 årsverk i kommunene, 35 årsverk hos fylkesmennene og 23 årsverk i Landbruksdirektoratet, for å forvalte utbetaling av 9,5 mrd. kroner.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, er opptatt av at forvaltning av jordbruket skal skje nærmest mulig brukeren.

Flertallet registrerer at det ikke er tatt noen beslutning for valg av modell. Det er likevel grunn til å understreke at primært bør det være et mål å beholde forvaltningen av midlene i hovedsak som en kommunal oppgave. Flertallet peker på at dette er en viktig del av landbruksforvaltningen i kommunene. For bonden vil også nærhet og lokalkunnskapen være et sentralt element. Det er nødvendig å gjennomføre tiltak som bedre sikrer både likebehandling og forutsigbarhet enn den situasjonen som beskrives i meldingen.

Flertallet vil be regjeringen vurdere ytterligere tiltak som kan styrke og bedre den lokale landbruksforvaltningen.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet viser til at regjeringen i meldingen peker på at det er vesentlige mangler ved forvaltningen av produksjons- og avløsertilskuddene. Disse medlemmer mener det primært er et mål at forvaltningen er effektiv og at mottakerne av tilskudd er berettiget tilskuddene.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser til vedlegg til Meld. St. 18 (2016–2017) Berekraftige byar og sterke distrikt, om utflytting av statlige arbeidsplasser. I den sammenheng skal det gjøres en gjennomgang av den samlede ansvarsdelingen i landbruksforvaltningen. Gjennomgangen skal gjøres på tvers av dagens forvaltningsnivå med sikte på forenklinger, bedre kontroll med offentlige tilskudd og en hensiktsmessig arbeidsfordeling mellom kommuner, Fylkesmannen og Landbruksdirektoratet. Forvaltningen av produksjons- og avløsertilskuddene skal sees på i denne gjennomgangen.

Flertallet mener at det er viktig med god kompetanse hos dem som arbeider i forvaltningen både om primærjordbruket og om arealforvaltning generelt. Flertallet viser til at den pågående forvaltningsreformen som bidrar til sterkere kommuner og regioner, også vil bidra til dette gjennom at det blir mulig å lage store kompetansetilbud med økt spesialisering. Flertallet vil i tillegg peke på at det er nødvendig med tiltak som bidrar til at flere tar høyere utdanning innen jordbruk. Dette vil bidra til at det vil

bli enklere å ansette personer med riktig og god kompetanse.

18. Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen etablere beredskapslagring av matkorn.

Forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til lov om god handelsskikk.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen vurdere om man gjennom tilskuddsordningene kan innføre insitamenter for å bedre ivareta hensynet til god dyrevelferd.

Forslag fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen legge fram en nasjonal strategi for økt selvstendig norsk matproduksjon, der mat produsert fra importert fôr ikke medregnes som en del av selvforsyningsgraden.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen gjeninnføre en tydelig strukturprofil på areal- og husdyrtilskuddene, med et øvre tak, slik at det legges til rette for matproduksjon over hele landet.

Forslag 6

Stortinget ber regjeringen stramme inn konsesjonsloven, slik at selskapseierskap på gårdsbruk ikke gir konsesjon.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 7

Stortinget ber regjeringen fremme en sak som sikrer befolkningen i Nordland og Troms like rettigheter på statseiendommer som befolkningen i landets øvrige fylker.

Forslag 8

Stortinget ber regjeringen innføre et driftsvansketilskudd med en klar miljøprofil for å ivareta det mest tungdrevne matjordarealet over hele landet.

Forslag 9

Stortinget ber regjeringen forsterke innsatsen mot jordbruksavrenning, især i utsatte vannområder med mye jordbruk, for å oppnå mål om bedret tilstand i vannområdene innen 2021.

Forslag 10

Stortinget ber regjeringen legge fram en plan for vesentlig økt grad av nullutslippsløsninger, som for eksempel elektrifisering, for motorkraft i jordbruket.

Forslag 11

Stortinget ber regjeringen sende forslag til revidert nydyrkingsforskrift på høring før sommeren 2017, for å følge opp Stortingets nylige budsjettvedtak om at nydyrking av myr skal forbys.

19. Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rå Stortinget til å gjøre slikt

v e d t a k :

Meld. St. 11 (2016–2017) – Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon – vedlegges protokollen.

Oslo, i næringskomiteen, den 6. april 2017

Geir Pollestad

leder og ordfører

